R.N.I. No. 14593/1957

પગદંડી

PAGDANDI

તંત્રીઓ : અશ્વિન માલદે ❋ શાંતિ રાંભિયા ❋ ચંદ્રકાન્ત નંદુ

VOL.64 ISSUE NO. 12 - MARCH 2022 - 60 PAGES - RS. 15/-

Shree Kutchi Visha Oswal Seva Samaj
C.V.O.D., Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99-101, Keshavji Naik Road, Chinchbunder, MUMBAI - 400 009.
Phone : 2371 4674 / 2377 3032 Email : ksevasamaj@gmail.com

WE NAVIGATE
YOUR FINANCIAL ADVENTURE
& ENSURE YOU
A SMOOTH JOURNEY OF LIFE
FROM WHERE YOU ARE
TO WHERE YOU WANT TO BE

A COMPLETE TOUR OF THE FINANCIAL WORLD

We are truly a one stop-shop for all your
Investment & Insurance and other allied services:

- Mutual Fund Distributors
- Company FD, NCD, Bond, RBI Bond, Capital Gain Bond, Perpetual Bond
- P2P Loans
- Sovereign Gold Bond
- Will Writing and Estate and Succession Planning
- Life Insurance (Through business associates of LIC of India, HDFC Life, Birla Sun Life Insurance)

We are your Map for Financial Freedom

GADA & HARIA™
PRIVATE LIMITED
With you, For you, Always...

Registered Office:
Gada & Haria Pvt Ltd
(formerly known as Gada & Haria Financial Planners Pvt Ltd)
5, Framroz Court, 2nd floor, Dada Saheb Phalke Road,
Dadar (CR), Mumbai-400014.
Tel: 40794141

CA Dilip Haria	CA, CFP Rajesh Gada	CA Vipul Bheda	Vikas Vira
Village: Bada	Village: Bada	Village: Samaghoga	Village:Nagalpur
98202 96135	98676 23250	98202 22750	98205 20268
dhharia@gmail.com	rajesh@gadaharia.com	vipul@gadaharia.com	vikas@gadaharia.com

પગદંડી

માર્ચ ૨૦૨૨

અનુક્રમણિકા

લેખ	લેખક	પાના નં
તંત્રી સ્થાનેથી		
જૈન ધર્મ અને પ્રસાર...........................	....	૫
પ્રમુખશ્રીની કલમે	ડો. મંજુલા વી. શાહ.....................	૯
જૈન ધર્મની અહિંસા............................		
સમાજ નોંધ લે..	....	૧૨
પ્રતિભાવ - પ્રતિસાદ.....................................		
આપણી સંસ્થાઓમાં ઓસરતું લોકશાહીપણું	જયંત ગણશી જાગાણી.................	૧૩
પગ મેં ભમરી...	લીલાધર માણેક ગડા	૧૪
કચ્છની બે વિભૂતિઓતિં શતાબ્દી પર્વની ઉજવણી		
મારો વૃક્ષપ્રેમ..	ડૉ. ગિરીશ વીછિવોરા	૨૦
ઝરણું રમતું રમતું આવે.................................	ગુલાબ દેઢિયા...........................	૨૩
સર્જનાત્મકતાથી છલકાતું વ્યક્તિત્વ..................	હરેશ ધોળકિયા...........................	૨૬
આભાર.............................	CA સંજય વિસનજી છેડા..............	૩૦
કોલકાતા : મધર હાઉસ, ઇકો પાર્ક...................	જ્યોતિ મોતા	૩૫
સાહિત્ય અમૃત	આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ	૩૯
BHAVA CHAKRA TO DHAMMA CHAKRA ...	Lax Kenia	૪૩
જુવાન પુત્રી પર વિશ્વાસ એ જ તેની મોટી સુરક્ષા છે.	હેમા વીરા..................................	૪૫
પેનિક ડિસઑર્ડર - સારવાર	ડૉ. મણિલાલ ગડા - ડૉ. દીપ્તિ શાહ (ગડા)	૪૭
ઉર્મિલલહર...	સંપાદન : વિશન નાગડા..............	૪૯
કચ્છી શબ્દ મેળો.	....	૫૩
સાંત્વન..	....	૫૫

પગદંડી કાર્યાલાય ફોન - ૨૩૭૧ ૪૬૭૪ ટેલી ફેક્સ - ૨૩૭૭ ૩૦૩૨

Printed and Published by **Aswin Popatlal Malde** on behalf of **K.V.O. Seva Samaj.** Printed at **Meghart Colour Crafters**, 42, Ideal Indl. Estate Mathuradas Mill Compound, Senapati bapat Marg, Lower Parel, Mumbai -400013. and published from Shri Kutchhi Visa Oswal Seva Samj, C.V.O.D. Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99/101, Keshavji Naik Road, Chinch Bunder, Mumbai -400009. Editor : **Aswin Popatlal Malde**

Gala Caterers
FINEST IN FOOD INDUSTRY
SINCE 1977

"આજે લગ્નમાં શું જમવાનું હશે ?"
એ ઉત્સુકતાનો અંત આવે
જ્યારે મહેમાન
ગાલા કેટરર્સ નો ટેગ જોયે
"જે હશે બધુ ભાવતું જ હશે !"

અમે કાઠીયાવાડી, ગુજરાતી, કચ્છી, પંજાબી, સાઉથ ઈન્ડીયન તેમજ કોન્ટીનેન્ટલમાં
થાઈ, મેક્સીકન, ઈટાલીયન અને ચાયનીઝ, પ્યોર વેજેટેરીયન વાનગીઓ પિરસીએ છીએ.

આજકાલનો નવો ટ્રેન્ડ
ડેસ્ટીનેશન વેડિંગ
આપના પ્રસંગોને બનાવો યાદગાર.
૨૦૦ થી ૨૫૦૦ કેપેસીટીના ભારતનાં કોઇપણ સ્થળે
હોટેલ, રિસોર્ટ, તથા ક્લબમાં સંગીત સંધ્યા, મહેંદી
રસમ, સમુર્તા, લગ્ન, રીસીપ્શન એરેંજ કરી,
વિવિધ વાનગી પિરસી પ્રસંગને યાદગાર બનાવશું

કાર્પોરેટર સેમીનાર,
એક્ઝીબીશન માટે
૧૦,૦૦૦ થી વધુ મેહમાનોને
કેટરીંગ સર્વિસ આપવા સક્ષમ
Some of our Corporate Clients:
RELIANCE INDUSTRIES LTD, PARLE AGRO PVT.LTD
THE PHOENIX MILLS LTD., ACHARYA PRODUCTS
CAMBRIDGE SHIRTS, GODAVARI PAINTS MAYKA GROUP,
JUST IN TIME, GANGAR EYENATION ETC.

Gala Caterers
FINEST IN FOOD INDUSTRY
SINCE 1977

પ્રવીણ ગાલા :
9892183338

૫, નટરાજ બિલ્ડીંગ, લક્ષ્મી નારાયણ લેન, માટુંગા (સે.રેલ્વે), મુંબઈ-૧૯. ફોન: ૨૪૦૨ ૫૩૧૬, ૨૪૦૧ ૩૫૪૭
E: galacaterers@gmail.com, ksevasamaj@gmail.com • W: www.galacaterers.in

Google

અતુલ ગાલા : 9322221205 • રાજેશ ગાલા : 9820032010 • નિમેશ ગાલા : 9322226085
રોહિત ગાલા : 9820099251 • ચિરાગ ગાલા : 9702029280 • જયમેશ છેડા : 9819818170

color-spot.com

તંત્રીસ્થાનેથી

જૈન ધર્મ અને પ્રસાર

હમણાં એક વીડિયો વૉટસઍપ પર જોવા મળ્યો. બેંગલોરની કોઈ જૈન સંસ્થાની મિટિંગ હતી. જૈનોની વસતિ કેવી રીતે વધે એનો પ્રસ્તાવ હતો.

પ્રસ્તાવમાં જે જૈન કુટુંબમાં બે બાળકો પછી ત્રીજું બાળક જન્મે, દીકરો અથવા દીકરી તો રૂા. પાંચ લાખની ભેટ. એના ભણાતરનો ખર્ચ અને ઍડ્મિશનની બાંયધરી, પંદર વર્ષની વય સુધી વૈદકીય ખર્ચ, અમુક ધારાધોરણ હેઠળ લગ્નનો ખર્ચ ઈત્યાદિ વગેરે.

હેતુ સરાહનીય છે,

પરંતુ, પ્રક્રિયા ???

મૂળ સવાલ જૈન ધર્મના પ્રસારનો છે.

જૈન ધર્મ ઈતિહાસની રીતે ગણીએ તો કદાચ શ્રી મહાવીર-ભગવંતના સમયથી ગણી શકાય એટલો જૂનો છે.

જો પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવના સમયકાળથી ગણીએ તો અનાદિ કાળ જૂનો છે.

ભગવાન બુદ્ધ અને ભગવાન મહાવીર બન્ને સમકાલીન. ત્તત્કાલીન સિદ્ધાંતોમાં પણ ઘણું સામ્ય.

પરતું આજે બૌદ્ધ ધર્મ પાળતી જનસંખ્યા અને જૈન ધર્મ પાળતી જનસંખ્યામાં આસમાન જમીનનો તફાવત.

શા માટે જૈનોની વસતિ વધતી નથી.

કારણોમાં ડોકિયું કરવાની કોશિશ કરી

— હમ્પા નાગરાજૈયા કન્નડ ભાષાના જૈન ધર્મના વિદ્વાનના મતે જૈન ધર્મનો પ્રસાર થઈ શકયો નથી એનું એક મોટું કારણ છે Asceticism ખૂબ જ દુષ્કર નિયંત્રણો. લગભગ સંન્યાસી જેવું જીવન, ઉજવણી નહીં, તપસ્યા અને કષ્ટ અને આ બાબત દુનિયાના મોટા ભાગની વ્યક્તિઓને સ્વીકાર્ય નથી હોતી.

— બીજા એક ઈતિહાસ વિશારદે પોતાની છણાવટમાં સાત કારણો જણાવ્યાં.

૧. જૈન ધર્મ પર કોઈ રાજવંશના ચાર હાથ નહીં, આશ્રય નહીં. શરૂઆતમાં જૈન ધર્મના પ્રસારમાં બિંબીસાર, અજાત શત્રુ જેવા સમ્રાટોએ આગેવાની લઈ કામ કર્યું, પરંતુ પાછળના તેમના વંશજોએ એ કાર્ય ને આગળ ધપાવ્યું નહીં. સામે પક્ષે સમ્રાટ અશોક, કનિષ્ક, હર્ષ તથા રાજાધિરાજોએ બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચાર માટે અદ્ભુત કાર્ય કર્યુ. તેમણે બૌદ્ધ સાધુઓને/ પ્રચારકોને આજુબાજુના દરેક દેશમાં મોકલ્યા.

૨. **પ્રયાસોની ઊણપ :** મહાવીરસ્વામી અને પછીનાં થોડાં વર્ષ બાદ તત્કાલીન ધર્મપ્રચારકોમાં ઉત્સાહ અને નિષ્ઠાનો અભાવ, જૈન પ્રચારકોએ નાનાં શહેરો અને ગામડાંમાં જઈ એના પ્રસારનો પ્રયાસ ખૂબ જ અલ્પ પ્રમાણમાં કર્યો. ફક્ત વ્યાપારીઓ અને ધંધાદારીઓ જ જૈન ધર્મને વફાદારીથી વળગી રહ્યા, પરંતુ તેમની પાસે ધર્મના પ્રસારનો સમય પણ નહોતો અને સામર્થ્ય પણ ન હતું.

૩. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોની સખતાઈ અને કઠોરતા આ જૈન ધર્મના પ્રસારની વિરુદ્ધ ગયું. જૈન વિદ્વાનોએ તત્કાલીન સ્વીકાર્ય મધ્યમાર્ગ સ્વીકાર્યો નહીં અને સખતાઈ, કઠિન તપશ્ચર્યા, કઠોર ધ્યાનની પ્રવૃત્તિ, પોતાને કષ્ટ આપવું એ સમાજને રાસ આવ્યું નહીં.

૪. જન સામાન્યને ન સમજાય એવા ધાર્મિક સિદ્ધાંતો, જીવ, અજીવ, પુદ્ગલ, સ્યાદ્વાદ, અનેકાંતવાદ, કર્મ જેવા સિદ્ધાંતો અને તદ્દન સંયમિત જીવનશૈલી બધાની સમજમાં આવી નહીં.

૫. **જૈન ધર્મમાં વકરતો જતો જૂથવાદઃ**
શરૂઆત એ બે ફાંટાથી થઈ, ભદ્રબાહુના અનુયાયીઓએ દિગમ્બર પ્રથાનું પાલન કર્યુ, જ્યારે સિનલબાહુના અનુયાયીઓએ શ્વેતાંબર પ્રથાનું પાલન કર્યું, પરંતુ ત્યાર બાદ જૂથવાદ, ગચ્છવાદ, વગેરેએ પાછળ વળીને જોયું નથી. સ્થાનકવાસી અને દહેરાવાસી એ શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના મૂળભૂત ફાંટાઓ અને આજે તો એના કેટલા પેટા-ફાંટાઓ પર્યુષણ મહોત્સવો પણ અલગઅલગ દિવસે પાળવામાં આવે એવું જ તિથિઓના બાબતમાં બધાં જૂથો પોતપોતાના વાડા બાંધી એમાં રચ્યાં પચ્યાં રહ્યાં. પ્રસારની તો કોઈ વાત નહીં.

૬. **બુદ્ધધર્મનો પ્રચાર**
આગળ જણાવ્યું તેમ બુદ્ધધર્મે સર્વ-સ્વીકાર્ય બનવા માટે પોતાના સિદ્ધાંતોમાં બાંધછોડ કરી. ખાવાના નિયમોમાં છૂટછાટ આપી અને એવું તો બીજું ઘણુંબધું. સમ્રાટ અશોક જેવા સર્મથ રાજાનું પીઠબળ મળ્યું અને ધર્મપ્રચારકો દેશ-વિદેશમાં ચારેકોર ફરી વળ્યા.

એમને આહાર, વિહારનાં બંધનો નડયાં નહીં. પરિણામ-સ્વરૂપે બુદ્ધધર્મ ભારતમાં જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર વિશ્વનો એક મહત્ત્વનો હિસ્સો બની ગયો.

૭. **હિન્દુ પ્રચારકોનો પ્રભાવ :** જૈન, બૌદ્ધ વગેરે વિધિવત્ સ્વીકારાયેલ પોતાની સ્વતંત્ર ધર્મપ્રણાલી ચિંતવતા ધર્મો હતા, જ્યારે હિન્દુ ક્યારેય પણ એક ધર્મના સ્વરૂપે પ્રસ્તુત થયેલ નથી. હિન્દુ એક ફિલોસોફી જ રહી, પરંતુ વચ્ચેનાં વર્ષોમાં જૈન, બૌદ્ધ અને અન્ય ધર્મોના પ્રસાર અને પ્રચારના કારણે અને હિન્દુ માન્યતાનાં તત્કાલીન રીત-રિવાજો, પ્રથાઓના કારણે જૈન અને બૌદ્ધધર્મને મહત્ત્વ મળવા લાગ્યું. વર્ષો બાદ હિન્દુ પ્રચારકો જાગ્યા. હિન્દુ પ્રચારકો મુ. નિમ્બારકા, રામાંનુજ, શંકારાચાર્યે હિન્દુ ધર્મને પાછો વયવ્હારમાં લાવવા સર્વેને એ પ્રત્યે આકર્ષવા સઘન અને સફળ પ્રયત્નો કર્યા.

— સિદ્ધાંતોની દૃષ્ટિએ જૈન ધર્મની તોલે કોઈ આવે નહી અને આ સિદ્ધાંતો આજના કાળમાં પણ પ્રસ્તુત છે.

— આપણું સંખ્યાબળ નાનું હોવા છતાં જૈનોનો રાષ્ટ્ર વિકાસ અને સમાજોપયોગી પ્રવૃત્તિ માટેના ફાળાની અદબથી નોંધ લેવાય છે.

— પરંતુ સવાલ એ છે કે આપણે આજના સમયકાળમાં જૈન ધર્મનો પ્રસાર વધુમાં વધુ થાય, વધુમાં વધુ વ્યક્તિઓ આ ધર્મને સમજે, એના સિદ્ધાંતો અનુસરે એ માટે શું કરી શકીએ.

— શું આપણે આપણી વાડાબંધીઓથી પર જઈને સંયુક્ત રીતે કાર્ય કરી શકીએ.

— શું આપણે કઠોર નિયમો પાળતા સાધુભગવંતોની સાથે થોડા ઓછા કઠોર નિયમો પાળે એવા પ્રચારકોની ફોજ બનાવી શકીએ, જે દેશ-વિદેશમાં જઈ શકે, વિવિધ ધર્મ સંસદોમાં જઈ શકે, જૈનો અને જૈન ધર્મ શું છે એ સમસ્ત દુનિયા સમક્ષ રજૂ કરી શકે.

— શું આપણે જનસામાન્ય માટે થોડાક વ્યાવહારિક થઈ કઠોરતા અને સખતાઈ હળવી બનાવી શકીએ.

— શું આપણે થોડા ઓછા સ્વકેન્દ્રી બની થોડા વધુ માનવતાભર્યા કાર્ય કરીને પણ પરભવ માટે પુણ્યનું ભાથું ન બાંધી શકીએ. ?

— સવાલ જૈન વિશારદો માટેના છે, સાધુભગવંતો માટેના છે.

ચાલો સૌ સાથે મળીને જૈનધર્મને વિશ્વધર્મ બનાવવા સઘન પ્રયત્નો કરીએ.

AMBIKA

અંબીકા બેગ હાઉસ

: ઉત્પાદક અને વિક્રેતા :

સર્વ પ્રકારની લેડીઝ બેગ્સ, સ્કૂલ બેગ્સ,
મની પર્સીસ અને કોમ્પલીમેન્ટરી આઈટમસ

૩૨૧, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ક્રોફર્ડ માર્કેટ પાસે, મુંબઈ–૪૦૦૦૦૩.
ફોન : ઓફિસ : ૨૩૪૩ ૫૪૨૬, ૨૩૪૩ ૮૪૬૪ • ફેક્સ : ૫૬૩૫ ૯૦૪૪

લકી બેગ હાઉસ

૯૫, મારલેન રોડ, BST ક્વાટર્સ સામે, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૮.
ટેલિફોન : ૨૩૦૨ ૧૯૪૨, ૨૩૦૨ ૧૯૪૪
www.luckybaghouse.com

પ્રમુખશ્રીની કલમે

ડૉ. મંજુલા વી. શાહ

જૈન ધર્મની અહિંસા

સાધારણ રીતે અહિંસાનો અર્થ કોઈ પણ જીવની હિંસા થવી ન જોઈએ.

ઈશુ ખ્રિસ્તે માનવસેવાનો સંદેશો આપ્યો. બુદ્ધભગવાને કરુણાનો સંદેશો આપ્યો અને મહાવીરે અહિંસાનો સંદેશ આપ્યો. મહાવીરની અહિંસાનો અર્થ ખૂબ વ્યાપક છે. મહાવીરની અહિંસામાં નરી આંખે જોઈ ન શકાય એવા પ્રત્યેક જીવજંતુઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે. ચૌવિહાર - રાત્રિ ભોજન ત્યાગ, રાતના અંધારામાં સૂક્ષ્મ જીવજંતુ ખાવામાં પણ આવી શકે. જૈનોને મન કીડી, મંકોડા, માણસ બધાં સરખાં છે, હિંસા ન કરવી. જૈન સમાજ માને છે કે હિંસા કરવી નહીં, કરાવવી નહીં, તથા અનુમોદના નહીં કરવી. જાણે અજાણે મન, વચન અને કાયાથી કોઈ પણ જીવની હિંસામાંથી બચવાનો સંદેશ મહાવીરે આપ્યો.

હિંસા થયેલ વેપારમાં સીધી યા આડકતરી રીતે જૈનો ભાગ લઈ જ ન શકે, લાખો-કરોડોનો નફો જતો કરે, પણ હિંસાનો વેપાર ન જ કરે, જૈનો ચૌવિચાર કરે, સામાયિક કરે, ઉપવાસ કરે, જીવનમાં ચુસ્તપણે નીતિ અને સદાચાર પાળે. ખોટું કામ નહીં કરે તેથી જ જૈનોની પ્રતિષ્ઠા આખા જગતમાં સર્વોચ્ચ છે.

પ્રત્યેક જીવ પ્રત્યે કરુણા, દયા અને અનુકંપા દાખવવી, એને સુખ-શાતા બક્ષવી એવો સુક્ષ્મ અર્થ અહિંસાનો થાય છે.

જૈનોની અહિંસામાંથી માણસની બાદબાકી થઈ ગઈ છે. બધા જીવો સરખા છે એવું કહેનારા માણસના અનુયાયીઓ માણસને ભૂલી ગયા છે. જૈન ધર્મના નામે પક્ષીઓ માટે

ચબૂતરા બનાવી ચણ નાખવું, ઢોરો માટે પાંજરાપોળ, કૂતરા માટે રોટલા, પણ ગામના ભૂખ્યા (શારીરિક, આર્થિક) દીનબંધુઓ માટે શું કર્યું? હા અમુક ધર્મસ્થાનકોમાં એમને અનાજ, જીવનની જરૂરિયાતો વગેરે અપાય છે પરંતુ આ આપીને એમને આપણે આત્મનિર્ભરને બદલે લાલચુ અને આળસુ બનાવીએ છીએ. મહેનત વગર ખાવાનું મળે છે અને મળતું રહેશે.

સેવા સમાજ આનાથી અલગ વિચારશ્રેણી ધરાવે છે. કરુણાના ભાવથી મહાવીરનો અહિંસાધર્મ નિભાવે છે, તમે મહેનત કરો, કોઈ પણ ઉદ્યોગ કરો, ગૃહઉદ્યોગ કરો સેવા સમાજ તમને આર્થિક રીતે એ કરવા મદદ કરશે, છાપરા માટે પણ લોન આપે છે. શું એમાં માનવતા અને કરુણાનો ભાવ માનવ માટે નથી? જાત્રા, સંઘ, ધાર્મિક ઉત્સવો વગેરેમાં લાખો, કરોડો ખર્ચો, પરંતુ આપના આપ્તજનો અથવા આપના ગામની એકાદ જરૂરિયાતમંદ વ્યક્તિને આત્મનિર્ભર બનાવશો તો એ વ્યક્તિ આપનો જીવનભર ઋણી રહેશે.

ઘણી વખત એવું બને કે તમને આર્થિક રીતે મદદ આપવી હોય પણ વ્યક્તિ લેતી નથી. એ વ્યક્તિ સ્વમાની છે, જરૂર છે છતાં બોલી શકતી નથી ને મનમાં ને મનમાં હિજરાયા કરે. તો શું કરશો? આ માટે પણ સેવા સમાજ આપની સાથે છે. આપને અનુદાન આપવું છે પણ યોગ્ય વ્યક્તિ દેખાતી નથી. (૧) તમે એ સગાં-વહાલાં કે વ્યક્તિના બાળકને ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે, જ્યાં સુધી ભણતર પૂરું કરે ને પોતાના પગ પર ઊભો રહે ત્યાં સુધી એ વિદ્યાર્થીને આર્થિક સહાય આપો. સેવા સમાજ તમારા બન્ને વચ્ચે સેતુ બનશે. આ રીતે તમે એક કુટુંબને આત્મનિર્ભર બનાવી માનવતાનો ઉચ્ચ ધર્મ નિભાવ્યો. (૨) તમારા કુટુંબમાં મોટી માંદગીના ખર્ચાઓ અથવા હૉસ્પિટલના ખર્ચાઓ - કરુણાના ભાવથી અને અનુદાન આપી એને માનસિક શાંતિ બક્ષી સાથે આર્થિક સહાયનો માનવધર્મ નિભાવ્યો. સેવા સમાજનું વાર્ષિક બજેટ, માંદગીમાં આર્થિક સહાયનો આશરે ૨૫-૩૦ લાખ ઉપર જાય છે. કરોના કાળનો ખર્ચો ગયા મહિને તા. ૧૮ની પત્રિકામાં આપેલ છે. (૩) માંદગી સિવાય આપ એ કુટુંબને મેડિક્લેમમાં પણ મદદ કરી શકો - મેડિક્લેમની રકમ વધારી પ્રીમિયમ આપ ચૂકવો. ૧ લાખથી વધારી ત્રણ લાખ. ભવિષ્યમાં એની માંદગીનો ખર્ચો સરકાર ચૂકવે - કર્યું, કરાવ્યું, અનુમોદનીય, હજારમાં દાન કર્યું, વળતરનું પુણ્ય લાખોમાં લેખે લાગ્યું. માનવધર્મ નિભાવ્યો.

ધર્મને ન સમજનારા આપણે વિકૃતિને પકડી બેઠા છીએ. આપણા સમાજમાં ધર્મ માટેની સાચી દિશાનો ખ્યાલ નથી. આપણું ધન, આપણી શક્તિ, આપણી બુદ્ધિ વગેરે આપણે બીજી દિશામાં વાપરી રહ્યા છીએ. આવું જો ન હોત તો આપણા સમાજની આટલી સમૃદ્ધિ (દરેક ગામની) કોઈ સારવાર વગર મરી ન જાત, જનતા ભૂખ્યા પેટે ન સુતી હોત. ધર્મમાં આવું જ રહેશે તો જૈનોનાં દેરાસરો તથા બીજાં અનેક મંદિરોમાં કરોડોની સંપત્તિ એકત્ર થયેલ છે તેના પર સરકારની આંખ છે. નવા GST જેવા કાયદા લાવી શકે છે એ વિચારવાનો સમય આવી ચૂક્યો છે. આપણે સૌ મહાવીરના અહિંસાના સાચા પથ પર ચાલીએ. કહેવાય છે કે ધર્મ, અર્થ અને કામ, આ ત્રણ બાબતોમાં ડાહ્યા માણસોને પણ મૂર્ખ બનાવી શકાય.

One of the greatest gift a person can give to another is support - PHYSICALLY, MENTALLY AND FINANCIALLY.

સેવા સમાજની રમતગમત પ્રવૃત્તિ : નવનીત ક્રિકેટ કપ

(૧) તા. ૧૨-૧૩ ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૨ ના મહિલાઓની ટર્ફ ટૂર્નામેન્ટ મૅચ યોજાયેલ.
(૧) ૨૦ ટીમ ૪૫ વર્ષથી નીચે (૨) ૮ ટીમ ૪૫ વર્ષથી ઉપરના. સેવા સમાજ આયોજિત નવનીત કપમાં મહિલાઓ સારો ઉત્સાહ દેખાડી ભાગ લેવા થનગને છે. ટોટલ ૩૫૦ મહિલાઓએ ભાગ લીધેલ. (૧) ૪૫ વર્ષથી ઉપરની મહિલા ટીમમાં ફાઈનલ ગોલ્ડન ઈગલ v/s મિસિસ ટ્વીસ્ટર. આ રસાકસીની મેચમાં પ્રથમ ગોલ્ડન ઈગલ ટીમ બાજી જીતી ગયેલ. રનરઅપ મિસિસ ટ્વીસ્ટર ટીમ આવેલ. (૨) ૪૫ વર્ષથી નીચેની મહિલા ટીમમાં પ્રથમ થંડર બોલ્ટ ટીમ અને રનરઅપ લોયલ્ટી ઈસ રોયલ્ટી ટીમ આવેલ.

(૨) નવનીત ક્રિકેટ - ગામ ગ્રુપમાં કુલ ૩૬ ટીમોએ ભાગ લીધેલ છે. સેમિફાઈનલ અને ફાઈનલ મૅચો રમવાની હજી બાકી છે.

(૩) નવનીત ક્રિકેટ - જનરલ ગ્રુપમાં ૩૨ ટીમોએ ભાગ લીધેલ છે. એની ફાઈનલ મૅચ આવતા મહિને યોજાશે.

મો. ૯૩૭૨૮૮૧૨૮૦

સમાજ નોંધ લે

અસત્યો માંહેથી પ્રભુ પરમ સત્યે તું લઈ જા

'પગદંડી'ના ડિસેંબર, ૨૦૨૧ના અંકમાં શ્રી તલક શાહે (કચ્છ-કોડાય/મુંબઈ-વિલે પાર્લે) મોકલેલ અને છપાયેલ લેખ 'શોધ કોને કહેવાય' એમના દ્વારા સ્વલિખિત છે એમ એમના નામે મોકલેલ છે. મજકૂર લેખ અન્ય દ્વારા લખાયેલ પુસ્તકમાંથી લેવાયો હોય જેના પ્રેષક માત્ર શ્રી તલક શાહ હોય એવી કોઈ નોંધ નથી.

પ્રાપ્ત માહિતી અનુસાર મજકૂર લેખ વડોદરાના શ્રી મુરજી ગડા દ્વારા લિખિત પુસ્તક- 'માન્યતાની બીજી બાજુ'માં છપાયેલ લેખની નકલ માત્ર છે જેમાં શ્રી તલક શાહે નગણ્ય ફેરફારો કરી એને પોતાની સ્વલિખિત રચના તરીકે મોકલેલ છે. (મૂળ પુસ્તક 'માન્યતાની બીજી બાજુ'ની પ્રત મળેલ છે.)

આ અંગે શ્રી તલક શાહનું ધ્યાન દોરવામાં આવેલ છે અને એમને આ અંગે યોગ્ય ખુલાસો કરવા જણાવેલ, પરંતુ આજ પર્યંત એમણે આ સંદર્ભે કોઈ ખુલાસો કરેલ નથી.

આથી એ નિઃસંદેહ છે કે, 'શોધ કોને કહેવાય' લેખ શ્રી મુરજી ગડાના પુસ્તક 'માન્યતાની બીજી બાજુ'ના મૂળ લેખની નકલ માત્ર છે. જેને શ્રી તલક શાહે પોતાની મૌલિક રચના તરીકે ખપાવેલ છે.'

'પગદંડી' જેવા સમાજ દ્વારા સ્વીકૃત નિષ્ઠાવાન સામયિકમાં આ પ્રમાણે લેખ મોકલવાનું તલક શાહનું આ કૃત્ય અક્ષમ્ય અને શરમજનક છે.

'પગદંડી'ના તંત્રીઓ દ્વારા આ સમગ્ર બાબતની ચકાસણી કરવામાં આવેલ છે અને તંત્રીઓ તલક શાહના આ કૃત્યનો નિષેધ કરે છે અને અન્ય કોઈને આવું ન કરવાની ચેતવણી આપે છે.

'પગદંડી'ના વાચકો, અન્ય લેખકો અને સમસ્ત સમાજને આ પ્રકારના અનુચિત કૃત્યની નોંધ લેવાની વિનંતી

- તંત્રીઓ- 'પગદંડી'

પ્રતિભાવ - પ્રતિસાદ

આ વિભાગમાં છપાયેલ પત્રો સાથે તંત્રીઓ સહમત છે એમ માનવું નહીં - તંત્રીઓ

આપણી સંસ્થાઓમાં ઓસરતું લોકશાહીપણું

આ લેખ દ્વારા માનનીય તંત્રીશ્રીએ સમાજને એક ચેતવણી આપી છે અને પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી છે. એમના કહેવા પ્રમાણે ખરેખર આપણી સંસ્થાઓમાં એકહથ્થુપણું આવતું જાય છે, જે ખરેખર ચિંતાજનક છે. એના માટે સંસ્થાના સભ્યો જવાબદાર હોય છે. વાર્ષિક સભામાં કે ક્યારેક બોલાવેલ જનરલ સભામાં હાજરી નહીંવત્ હોય છે. સામાન્ય સભ્યો હાજરી આપતા નથી, જેથી કોઈ ચર્ચાઓ થતી નથી. હોદ્દેદારો પોતાની મુનસફી પ્રમાણે નિર્ણયો લઈ સભામાં મંજૂર કરાવી લે છે.

તેવી જ રીતે કારોબારી સભ્યો પણ સંસ્થાની મિટિંગોમાં પોતાના અભિપ્રાયો રજૂ કરતા નથી. દરેક વિષયની વિસ્તૃત ચર્ચા થવી જોઈએ એ થતી નથી અને એના કારણે ઘણી વખત સંસ્થાનું અહિત થાય એવા નિર્ણયો લેવાઈ જાય છે. કારોબારી સભ્યોની ફરજ છે કે દરેક વિષય પર પોતાનો યોગ્ય મત રજૂ કરે અને હોદ્દેદારોને એની નોંધ લેવાની ફરજ પાડે.

કોઈ સંસ્થાના હોદ્દેદારો એકહથ્થુ રીતે સંસ્થા ચલાવતા હોય તો કારોબારી સભ્યોની ફરજ છે કે એમને એમ કરતાં રોકે અને યોગ્ય ચર્ચા-વિચારણા થયા પછી જ નિર્ણયો લેવાનો આગ્રહ રાખે. કારોબારી સભ્યોએ વખતોવખત સંસ્થાના સામાન્ય સભ્યોને મળી એમના અભિપ્રાય જાણવા જોઈએ અને કારોબારી મિટિંગમાં એને રજુ કરવા જોઈએ.

સંસ્થાઓ લોકશાહી ઢબે ચાલે એમાં જ સમાજનું, સભ્યોનું હિત સચવાયેલું છે.

- જયંત ગણશી જાગાણી
ગામ માપર (હાલે સોલાપુર)

શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજનું
બિનધંધાદારી મુખપત્ર

સ્થાપના : ૧૯૪૭ વર્ષ : ૭૫

પગદંડી

અંક : ૧૨ માર્ચ૨૦૨૨

-: માનદ્ તંત્રીઓ :-

અશ્વિન માલદે, શાંતિ રાંભિયા, ચંદ્રકાન્ત નંદુ

મુદ્રક -પ્રકાશક : **શ્રી અશ્વિન પી. માલદે**

પ્રકાશન સ્થળઃ શ્રી ક.વી.ઓ. દે. નવી મહાજન વાડી, ૩જે માળે,
૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.
ફોન નં : ૨૩૭૧ ૪૬૭૪

www.kvoss.org. - email :ksevasamaj@gmail.com

મુદ્રણ સ્થાન : **મેઘાર્ટ કલર ક્રાફટર્સ,**
૪૨, આઈડિયલ ઈન્ડ. એસ્ટેટ, સેનાપતિ બાપટ માર્ગ,
લોઅર પરેલ, મુંબઈ -૪૦૦૦૧૩. ફોન : ૨૪૯૨ ૧૯૬૪

-: લવાજમ :-

વાર્ષિક : રૂા. ૧૦૦/-, પંચ વાર્ષિક : રૂા. ૪૦૦/-
આજીવન ૧૫ વર્ષ : રૂા. ૧,૦૦૦/- છૂટક નકલ : રૂા. ૧૫/-
વિદેશ માટે અમેરિકન ડૉલર ડ્રાફટથી ત્રિવાર્ષિક : ૫૦

ચેક/ડ્રાફટ શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજને નામે લખવા.

લીલાધર માણેક ગડા-અધા

કચ્છની બે વિભૂતિઓતિં શતાબ્દી પર્વની ઉજવણી

ત્રીજી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૨, કચ્છના સ્વપ્નદૃષ્ટા મુરબ્બી કાંતિસેન શ્રોફ (કાંતિકાકા)નો ૧૦૦મો જન્મદિવસ હતો અને એની ઉજવણી નિમિત્તે કચ્છ નવનિર્માણ અભિયાન અને શ્રોફ ફાઉન્ડેશન દ્વારા આયોજિત શતાબ્દી સંકલ્પ સમારોહમાં ઉપસ્થિત રહેવાનો મોકો મળ્યો.

બીજી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૨, કચ્છ વાગડના વાણોતર મુરબ્બી મણિલાલ ન્યાલચંદ સંઘવી (મણિદાદા)ની એક વર્ષ સુધી ચાલેલી શતાબ્દી ઉજવણીના પૂર્ણાહુતિ પર્વે આયોજિત સમારોહના અધ્યક્ષસ્થાને બિરાજવાનું સદ્‌ભાગ્ય સાંપડ્યું હતું.

બન્નો મહાનુભ્જાવો ગાંધી તત્ત્વ અને સત્ત્વને સહારે જીવન જીવનારા હતા. બન્નેને પૂ. વિનોબાજીનો વૈચારિક વારસો અને સાંનિધ્ય સાંપડ્યાં હતાં. એક આદર્શવાદી ઉદ્યોગપતિ અને બીજા આદર્શવાદી સામાન્યજન, બન્નેનું કાર્યક્ષેત્ર કચ્છનું ગામડું હતું. પૂ. કાંતિકાકાનાં માર્ગદર્શન હેઠળ એમના પરિવારજનો અને સાક્ષીઓએ કચ્છના ખેડૂતો માટે ખેતી સુધારણા, પાણી વ્યવસ્થાપન, જળ સંગ્રહ, પર્યાવરણ તથા મહિલાઓ માટે હસ્તકલા દ્વારા રોજગારી નિમાર્ણ કરવાનાં કાર્યો કર્યાં. પૂ. મણિલાલ સંઘવીની રાહબરી હેઠળ એમના પરિવારજનો અને સંગાથીઓએ કચ્છના વંચિત અને દલિત સમાજો માટે શિક્ષણ, અંધશ્રદ્ધા નિર્મુલન, કુરિવાજો સામે લડત, સજીવ ખેતી ઈત્યાદિ માટે કામ કર્યું. બન્નો મહાનુભાવાએ પાયાનું કામ કર્યુ છે. બન્નોનાં ભિન્ન કાર્યક્ષેત્રો છતાં કાર્યપદ્ધતિમાં એકસમાન વિશિષ્ટતા હતી. લોકભાગીદારીની લાભાર્થીઓને પ્રવૃત્તિમાં સામેલ કરવાની એમના પર જવાબદારી સોંપવાની.

મારું એ સદ્‌ભાગ્ય હતું કે મને આ બન્નો મહાપુરુષોનું સાંનિધ્ય સાંપડ્યું હતું. મને એમની સાથે રચનાત્મક કામ કરવાનો સુયોગ સાંપડ્યો હતો. કચ્છ નવનિર્માણ અભિયાનના મહામંત્રીપદે હું સને ૨૦૦૩માં આરૂઢ થયો ત્યારે પૂ. મણિદાદા અને પૂ. કાંતિદાદા અભિયાનના ટ્રસ્ટીપદે હતા. પૂ. મણિદાદાનું સને ૨૦૦૭ એટલે ચાર વર્ષ સુધી માર્ગદર્શન મળ્યું અને ૮૭ વર્ષની જૈફ વયે સને ૨૦૦૯માં એમનું અવસાન થયું. પૂ. કાંતિકાકાની છત્રછાયા બાર વર્ષ સુધી મળી. તેઓએ ૯૯ વર્ષનું દીર્ઘ આયુષ્ય ભોગવી સને ૨૦૨૧નાં દેહત્યાગ કર્યો. આ બન્નો વિભૂતિઓ સાથેના સંપર્કે મને વિચારોમાં અમીર બનાવ્યો છે.

એમની સાથેના યાદગાર પ્રસંગોની નોંધ લઉં તે અગાઉ એમની જીવનયાત્રા અને એમની કર્મયાત્રા વિષે લખીશ.

પૂ. મણિદાદા સંઘવી :

મણિલાલનો જન્મ રાપર તાલુકાના ફત્તેગઢ ગામમાં જૈન પરિવારમાં થયો હતો. ઘરની આર્થિક સ્થિતિ સામાન્ય એટલે આર્થિક બજેટ સમતોલ કરવા માતા ભરતકામ કરી, વસ્ત્રો બનાવી ઘરેઘરે વહેંચતા. પિતાશ્રીની દુકાન પિતા અને કાકા વારાફરતી સંભાળતા. મણિલાલના મોટા ભાઈ રાજપાર આર્થિક ઉપાર્જન માટે વાગડ છોડી માંડવી આવ્યા. કચ્છમાં તે વખતે માંડવી શિક્ષણ, વ્યવસાય, અને સગવડોમાં આગળ હતું. અહીં તેમને ગાંધી વિચારસરણીને વરેલી બે વ્યક્તિઓનો પરિચય થયો અને એમનું માર્ગદર્શન સાંપડ્યું. માંડવીની સ્વામીજી શાળામાં અભ્યાસ કરનાર મણિલાલને શાળાના આચાર્ય નાનાલાલભાઈ વોરાનું સાનિધ્ય સાંપડ્યું. નાનાલાલભાઈ તેમને પાઠ્યપુસ્તકના જ્ઞાનની સાથેસાથે જીવનનાં મૂલ્યો અને સંસ્કારોનું સિંચન કર્યું. મણિલાલ અને તેમના સાથી વિદ્યાર્થીઓએ કિશોર મિત્રમંડળની સ્થાપના કરી અને શરૂઆતથી જ સંસ્થાને ગાંધીભક્ત અને ખાદીપ્રવૃતિના આજીવન કર્ણધાર એવા શ્રી માવજીભાઈ વેદનું માર્ગદર્શન સાંપડ્યું. શ્રી માવજીભાઈ વેદે મણિલાલનાં જીવન પ્રારંભે સિદ્ધાંતનિષ્ઠ કાર્યશૈલીનું દર્શન કરાવ્યું જે મણિલાલને મળેલી સૌથી મોંઘી જણસ હતી અને એના જ સહારે સંઘર્ષો સાથે રચનાત્મક કામો કરી શક્યા. માત્ર તેર-ચૌદ વર્ષની કુમળી વયે ગુરુવર્ય નાનાલાલ વોરા અને સાધુચરિત માવજીભાઈ વેદના જાહેર પ્રવૃત્તિના સંસ્કારો એવા ઝીલાયા કે ત્યાર પછી ચાર-પાંચ વર્ષે એટલે કે અઢાર-ઓગણીસ વર્ષની યુવાન વયે મણિલાલે રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓમાં ઝંપલાવ્યું.

સ્વામીજીની શાળા પછી જી.ટી. હાઈસ્કૂલમાં શાળાભ્યાસ આગળ ધપાવ્યો. મેટ્રિકની પ્રિલમીનરી પરીક્ષામાં નાપાસ થતાં અભ્યાસ છોડ્યો એટલે ૧૯૪૧માં એમનું વિદ્યાર્થીજીવન પૂરું થયું. મોટાભાઈએ મણિલાલને ફત્તેગઢમાં ખાદીકામ શરૂ કરવા અનુકૂળતા કરી આપી. ફત્તેગઢમાં તેમણે હરિજન સમાજ માટે કામ શરૂ કર્યું. આભડછેટ દૂર કરવા સ્વયં હરિજન વાસમાં ભોજન લેતા. જૈન મુનિ સંતબાલજી ફત્તેગઢ પધાર્યા ત્યારે તેમને ગોચરી વહોરાવવા દલિતનાં ઘરે લઈ ગયા જેનો જૈન સમાજે વિરોધ કર્યો હતો. ૧૯૪૬માં તેઓ વેડછી આશ્રમમાં રહેવા ગયા, જ્યાં તેમનો પરિચય પ્રખર ગાંધીવાદી કાર્યકર જુગતરામ દવે સાથે થયો અને એમની સાથેના બાર મહિનાના સહવાસે મણિલાલભાઈને સર્વોદય પ્રવૃત્તિઓ અંગેનો વિસ્તૃત ખ્યાલ આપ્યો.

અહીં તેમને કપાસમાંથી કાપડ (ખાદી કાપડ) સુધીની તમામ પ્રક્રિયાની તાલીમ મળી. ગ્રામોદ્ધારની પ્રવૃત્તિઓની શીખ પણ અહીં મળી અને વેડછીમાં વીતાવેલા સમયે મણિલાલને ગાંધી કાર્યકર તરીકે સ્થાપિત કર્યા.

મણિલાલભાઈ ૧૯૪૭માં પાછા કચ્છ આવ્યા અને ખાદી ઉત્તેજન માટે તેઓ

ગઢશીશાના ખાદી કેંદ્રમાં જોડાયા. ચાર વર્ષ પછી તેઓ ફરી પાછા વતન વાગડમાં આવ્યા અને ત્યાર પછી જીવન પર્યંત વાગડ તેમની કર્મભૂમિ બની રહી. અહીં તેમને સર્વોદયી કાર્યકારો મગનભાઈ સોની અને દયારામ કેવડિયાનો સંપર્ક થયો અને વાગડની આ ત્રિપુટીએ વાગડના રાપર તાલુકાના છેવાડેના લોકો માટે અદ્‌ભુત કાર્ય કર્યું. એ સમયે રાપર તાલુકો અંધારિયો અવિકસિત પટ ગણાતો. થોડીક સવર્ણ ન્યાતો સિવાય અન્ય સમુદાયોમાં અક્ષરજ્ઞાન નહીંવત્ હતું અને અંધશ્રદ્ધા ભરપુર હતી. વાહનવ્યવહાર માટે રસ્તાઓ અને પ્રકાશ માટે ઈલેક્ટ્રિસિટીના નામે મોટું મીંડુ. સગવડોનો સદંતર અભાવ. રોજગારીની બહુ જ મર્યાદિત તકો અને ગરીબી પારાવાર. ત્રણ સાથીઓએ હરિજન સેવક સંઘની સ્થાપના કરી અને ચીત્રોડ તથા રાપરની વચ્ચે ખીરઈ ગામમાં નાનીનાની વાંઢોમાં રહેતાં પછાત વર્ગનાં બાળકો માટે છાત્રાલય સરકારશ્રી પાસેથી મંજૂર કરાવ્યું. ૧૯૫૧માં વરનાળા નામે કોનીના ચાલીસેક પરિવારોની મદદથી વાંઢમાં છાત્રાલય શરૂ કર્યું, કારણકે ખીરઈમાં છાત્રાલય શરૂ થયું ન હતું. વરનાળા વાંઢને સરદાર પટેલનું નામ જોડી વલ્લભપુર નામ અપાયું અને છાત્રાલયનું સરદાર છાત્રાલય તરીકે નામકરણ થયું. અહીં કોળી સમાજ માટે શરૂ થયેલી વ્યસનમુક્તિ, વૈકલ્પિક રોજગારી તાલીમ, રેંટિયા અને ખાદીકામ જેવી પ્રવૃત્તિઓની સાથેસાથે ખેડૂતોનાં વિઘોટીનાં પ્રશ્નો માટે સરકારશ્રી સાથે સફળ લડત ઉપાડી. ૧૯૫૩માં તેઓ વિનોબાજીના પરિચયમાં આવ્યા અને ભૂદાન પ્રવૃત્તિ માટે સક્રિય થયા. થોડા સમય માટે ફરી પાછા ગઢશીશા આવ્યા અને ખાદી પ્રવૃત્તિને વિસ્તૃત કરી. ૧૯૬૪માં રાપર નજીક લીલપર ગામમાં ૧૫ એકર જમીન ખરીદી સ્વાવલંબી ખેતીના પ્રયોગો શરૂ કર્યા. ૧૯૬૫-૬૬નાં કચ્છમાં દુષ્કાળ રાહતની પ્રવૃત્તિઓ તથા અતિવૃષ્ટિ વખતે રાપર તાલુકાનાં ગામડાંઓમાં નષ્ટ પામેલાં ઘરોનું પુનઃનિર્માણ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ ભણસાળી ટ્રસ્ટની મદદથી શરૂ કરી. સિમાન્ત ખેડૂતોના કૂવાઓ ઊંડા કરી આપવાની અને પિયત માટે પાકી સિ મેંટ પાઇપો આપી પાણીની બચત કરવા જેવા કાર્યક્રમો હાથ ધર્યા. ૧૯૭૯માં મચ્છુ હોનારત વખતે રાહત અને નવનિર્માણનું કામ કર્યું. મણિલાલ સંઘવીનું કામ વિવિધ ક્ષેત્રોને આવરી લેતું હતું, પરંતુ એમની પ્રવૃત્તિઓના લાભાર્થીઓ આર્થિક રીતે પછાત ખેડૂતો, દલિતો, કોળીઓ જેવા સમુદાયો હતા. ૧૯૯૮ની કંડલાની ગોઝારી હોનારત - વાવાઝોડા વખતે કચ્છની પાયાનું કામ કરનાર સંસ્થાઓ એક છત્ર નીચે આવી અને કચ્છ નવનિર્માણ અભિયાન સંસ્થાનાં મંડાણ થયાં જેના ટ્રસ્ટી તરીકે તેઓની નિમણૂક થઈ હતી. અને હું એ સંસ્થાના સભ્ય તરીકે ૨૦૦૧નાં ધરતીકંપ વખતે જોડાયો ત્યારે મારો અને એમનો પ્રથમ પરિચય થયો.

એમણે સ્થાપેલી સંસ્થા ગ્રામસ્વરાજ સંઘમાં કેળવણી, ગ્રામોદ્યોગ, ખેતી સુધારણા, સજીવ ખેતી ઈત્યાદિ પ્રવૃત્તિઓ સુપેરે ચાલી રહી છે. વાસ્તવમાં આ એક તીર્થસ્થાન છે.

કચ્છ નવનિર્માણ અભિયાન જેવી માતબર સંસ્થાના મહામંત્રી તરીકે ૨૦૦૩માં મેં જવાબદારી સ્વીકારી ત્યારે હું સાવ નવો નિશાળિયો હતો. કચ્છમાં દિગ્ગજ પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓ મણિદાદા, કાંતિસેન શ્રોફ ઉર્ફે કાંતિકાકા, તુલસીભા ગજરા, સુષ્માદીદી સાથે કામ કરવાની તક મળી. એકીસાથે ૨૮ સંસ્થાઓના સરસંચાલકો સાથે સંકલન કરવાની જવાબદારી પણ હતી. બીજી મિટિંગના અંતે મણિદાદાએ મારા ખભે હાથ મૂક્યો અને કહ્યુ ''લીલાધરભાઈ, તમારી નિમણૂક અભિયાનના મંત્રીપદે થઈ ત્યારે મને સહજ ચિંતા હતી કે આટલી મોટી જવાબદારી કેવી રીતે વહન કરી શકશો, પરંતુ અમને સૌને વિશ્વાસ છે કે, અભિયાનને કોઈ આંચ નહીં આવે.'' એમના આશીર્વાદે મને જવાબદારી વહન કરવાની શક્તિ આપી છે. ત્યાર પછી ગ્રામ સ્વરાજ સંઘ-નીલપરમાં ત્રણેક વખત એમને મળ્યો ત્યારે બહુ ઉષ્મા સાથે મને ભેટતા. આવી વ્યક્તિઓના શતાબ્દી મહોત્સવની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે હું મુખ્ય અતિથિ રહ્યો એ મારું સદ્ભાગ્ય.

પૂ. કાંતિસેન શ્રોફ (કાંતિકાકા)

કાંતિસેનભાઈનો જન્મ સંયુક્ત ભાટિયા પરિવારમાં માંડવીમાં થયો હતો. કાંતિસેનનાં પિતાશ્રીને અન્ય ત્રણ ભાઈઓ હતા જેમાંથી દેવુભાઈ યુવાન વયે રામકૃષ્ણ મિશનની પ્રવૃત્તિ સાથે જોડાયેલા હતા અને પછી એમણે એ સંપ્રદાયમાં દીક્ષા લઈ સાધુ થઈ ગયા હતા. અન્ય બે ભાઈઓ ગોવિંદજીભાઈ અને ચાંપરાજભાઈ હતા જ્યારે કાંતિસેનના પિતાશ્રીનું નામ ચત્રભુજ હતું. ગોવિંદજીભાઈ યુવાન વયે ગાંધીજીની સત્યાગ્રહ તથા અન્ય પ્રવૃત્તિઓ તરફ આકર્ષાયા હતા અને ત્યાર પછી તેઓ વિનોબા ભાવેનાં પરિચયમાં આવ્યા અને એમનું સાંનિધ્ય પણ સાંપડ્યું હતું. ગોવિંદજીભાઈના પગલે સમગ્ર પરિવાર રાષ્ટ્રીય રંગે રંગાયો હતો. કાંતિસેનનાં દાદાએ અઢારમી સદીમાં માંડવીથી મુંબઈ તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું. મધ્યમ વર્ગનો શ્રોફ પરિવાર સંયુક્ત પરિવાર હતો. ચાંપરાજભાઈ અને ચત્રભુજભાઈઓ ઘરના રસોડાને રસાયણની પ્રયોગશાળા બનાવી. ત્યાર પછી મુંબઈમાં જોગેશ્વરીમાં એક્ષેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ નામે કેમિકલ ફૅક્ટરી શરૂ કરી અને એમના પરિવારનાં કેમિકલ ઉદ્યોગની શાખાઓ વાપી, વડોદરા ઈત્યાદિ સ્થળોએ વિકાસ પામી.

કાંતિસેનભાઈએ અભ્યાસ એસ.એસ.સી. પછી જે. જે. સ્કૂલ ઑફ આર્ટ્સમાં ફાઈન આર્ટ્સમાં કર્યો અને ત્યાર પછી તેઓ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની વિદ્યાપીઠ શાંતિ નિકેતનમાં ગયા અને ત્યાં અભ્યાસ દરમ્યાન ચિત્રકળામાં પ્રવીણતા હાંસલ કરી. છેક ૯૬ વર્ષની પાકટ વયે તેઓએ ચિત્રો દોરવાનું શરૂ કર્યું હતું અને એમણે એ વયે દોરેલાં ચિત્રોની પ્રદર્શની યોજાઈ હતી અને ચિત્રોનાં વેચાણમાં પ્રાપ્ત રકમ સામાજિક કાર્યો માટે જમા થઈ હતી. યુવાન વયે પરિવારનાં ઉદ્યોગગૃહો સાથે જોડાયા. ઔદ્યોગિક ક્રાંતિનાં

ફળ ભારતના પછાત વિસ્તારોને મળે એ હેતુથી તેમણે કચ્છમાં ઉદ્યોગોનો પાયો નાખ્યો. કચ્છમાં ખેતીના વ્યવસાયને મદદરૂપ થઈ શકે તેવું ખાતર, જંતુનાશક દવાઓ ઇત્યાદિનું ઉત્પાદન કરતી એગ્રો સેલ કંપનીના થયા. એગ્રો સેલ કું. મુંબઈમાં કાંતિસેનભાઈ ૧૯૫૩માં જોડાયા અને ૧૯૮૮માં એગ્રો સેલ કું.ના મંડાણ કચ્છમાં થયા. પરંતુ મહાત્મા ગાંધીજીના ટ્રસ્ટશિપ સિદ્ધાંતનું અનુસરણ શ્રોફ પરિવારે ૧૯૭૫થી કર્યું. ૧૯૭૬માં એક્ષેલ ગ્રામવિકાસ કેંદ્રની સ્થાપના થઈ જે સંસ્થાનું પરિવર્તન વિવેકાનંદ રિસર્ચ ઍન્ડ ટ્રેનિંગ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ સ્વરૂપે ૧૯૮૦માં થયું. આ સંસ્થા હવે VRTIના ટૂંકા સ્વરૂપે જગવિખ્યાત છે જેની વાતો લખવા બેસીએ તો આખું પુસ્તક ભરાય. કચ્છમાં ત્રણ વર્ષના દુષ્કાળ વખતે મહિલાઓને હસ્તકલા દ્વારા આજીવિકા આપવાનું બહુમૂલ્ય કામ કાંતિસેન કાકાના ધર્મપત્ની ચંદાબેને (જેમનો સૌ કાકીના હુલામણા નામથી ઓળખતા) કર્યું, જેમાં કાંતિકાકાનો સંપૂર્ણ સહયોગ હતો. એમની આ પ્રવૃત્તિ સૃજન સંસ્થામાં પરિણામી કચ્છના વિકાસમાં VRTI અને સૃજન સંસ્થાનું બહુ મોટુ યોગદાન છે.

કંડલામાં ૧૯૯૮માં આવેલા વાવાઝોડાએ આપત્તિને અવસરમાં બદલવાની શીખ આપી. ત્યારે મણિદાદા, કાંતિકાકા, મધુભાઈ માંકડ, તુલસીભાઈ ગજરા, સુષ્મા આયંગર (સુષ્માદીદી) સૌની રાહબરી હેઠળ કચ્છ નવનિર્માણ અભિયાનનો પાયો નાખવામાં આવ્યો અને ધરતીકંપ વખતે અભિયાને રાહત અને પુનઃનિર્માણનાં ક્ષેત્રે નેત્રદીપક કામગીરી કરી અને એ ક્ષેત્રે કચ્છને વિશ્વના નકશા પર મૂકી દીધું. આ મહર્ષિઓ સાથે ૨૦૦૩ થી ૨૦૦૯ - છ વર્ષ સુધી મને કામ કરવાનું મળ્યું એ મારું સદ્ભાગ્ય હતું.

સંસ્થાઓના સંચાલનમાં પારદર્શકતા, મૂલ્યનિષ્ઠા, પરસ્પર સહકાર, વિશ્વાસ રાખવાના પાઠો શીખવા મળ્યા. કાંતિકાકા દરેકનો ધીરજથી સાંભળે અને દરેકના અભિપ્રાયો નોંધી રાખે. એમનમાં માણસને પારખવાની ઈશ્વરી શક્તિ હતી. ગમે તેવાં મુશ્કેલ કાર્યો હાથમાં લે ત્યારે એક વાત કહેતા, ''પરકાજ એ ઈશ્વરનું કામ છે અને એમાં સફળતા અપાવવાનું કામ પણ ઈશ્વરનું કામ છે.'' એમની સાથેના કે એમના અવસાન પછીના બે પ્રસંગો યાદ કરું છું ત્યારે નયનની કોરે આંસુનાં તોરણ બંધાય છે.

માનસીના નિર્માણ અગાઉ એ માટેની વિચારણા કરવા અમે સૌ ભુજમાં અભિયાનની ઑફિસે ભેગા થયા હતા ત્યારે એમણે બહુ વિશ્વાસથી જણાવ્યું, ''અધા, તમે આ કામ હાથમાં લો અને તમે જ આ કામ કરી શકશો.''

પૂ. કાકાની સ્મૃતિમાં ડિસેંબર ૨૦૨૧નાં ભોજાય હૉસ્પિટલમાં મેગા મેડિકલ કૅમ્પ યોજવામાં આવ્યો હતો. એ નિમિત્તે એમના સુપુત્ર દીપેશભાઈ પધાર્યા હતા. એમણે મને પૂ. કાકાએ એમને કહેલી વાત જણાવી જે

દીપશેભાઈના શબ્દોમાં ''મેં મુંબઈ છોડી કચ્છમાં વસવાટ કરવાનો અને ગામડાંઓ માટે કશુંક કરવાનો મારો નિર્ણય જણાવ્યો ત્યારે તેમણે મને જણાવ્યું કે ગામડામાં કામ કરવું હોય તો સૌપ્રથમ ભોજાય જઈ અધાને મળજે''.

પૂ. મણિદાદાની શતાબ્દી ઉજવણી ૨ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૧ થી શરૂ થઈ અને ઉજવણી નિમિત્તે સંકલ્પો લેવાયા એ જાણી હૈયું હરખાઈ જાય. ગ્રામ્ય કાર્યકરો ઊભા કરવા, એમને તાલીમ આપવી અને પછી ગામડાનાં વ્યસનમુક્તિ, અંધશ્રદ્ધામુક્તિ, શિક્ષણજાગૃતિ, પંચાયતોનું સશક્તિકરણ, લોકજાગૃતિ જેવાં કાર્યો આવા તાલીમ પામેલા યુવાનો દ્વારા કરાવવા. ગ્રામ સફાઈ, પર્યાવરણ જાળવણી, સજીવ ખેતી માટે લોકજાગૃતિ લાવવી અને આ બધાં કામો રાપર તાલુકાની ૨૦૦ જેટલી નાની વાંઢોમાં થયાં. તે સિવાય જે કામો થયાં છે તેમાં મુખ્યત્વે પૂ. મણિદાદાના જીવનકાર્યો વિષેનો ૪૦૦ પાનાંનો દળદાર સ્મૃતિગ્રંથ તૈયાર થયાં જેનું વિમોચન બીજી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૨ના કરવામાં આવ્યું.

પૂ. કાંતિકાકાનાં શતાબ્દી વર્ષની ઉજવણી ત્રીજી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૨ નાં LLDC- લાખોંદ, તા. ભુજ સ્થળે શરૂ થઈ. આ દિવસને સંકલ્પ દિવસ તરીકે ઊજવવામા આવ્યો. જુદાંજુદાં ક્ષેત્રોમાં કામ કરતી જે તે સંસ્થાએ વર્ષ દરમ્યાન જેજે કાર્યો કરવાનાં છે તે માટે સંકલ્પો લીધા. વર્ષ દરમ્યાન એકસો જળમંદિરો, પાંચ સ્મૃતિ વનો, હસ્તકળા માટે કારીગરોને પ્રોત્સાહન અને નવી પેઢીનું નિર્માણ, લોકસંગીત અને કચ્છનાં પરંપરાગત વાદ્યોની જાળવણી ઈત્યાદિ માટે પાંચ જુદી જુદી સંસ્થાઓ કામ કરશે અને ત્રીજી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૩નાં એનાં લેખાં જોખાં - ઑડિટ થશે. આ નિમિત્તે કચ્છના લેખકોનાં પાંચ પુસ્તકોનો સંપુટ કચ્છ તેમ જ ગુજરાતની લાઈબ્રેરીઓ અને શાળાઓને ભેટ આપવામાં આવશે. મારી નવલકથા પીલર ૧૧૭૫ આ સંપુટમાં સામેલ થઈ એ મારું સદ્ભાગ્ય. લાલ રાંભિયાનું પુસ્તક પણ સામેલ છે.

મને એક વિચાર આવે છે જે રજૂ કરું છું. આપણા યુવાનો કોઈકોઈ બહાને કચ્છના પ્રવાસે આવે છે. લગભગ બધા પ્રવાસો ધાર્મિક પ્રસંગો, માતાજીની કે અન્ય પહેડીઓ માટેના હોય છે. ક્યારેક યુવાનો જુદો ચીલો ચાતરે. કચ્છને જેમણે બેઠું કર્યું છે, કપરા કાળમાં કચ્છ કાજે કશુંક કર્યું છે એવી વ્યક્તિઓએ ઊભાં કરેલા તીર્થસ્થાનોની જુદાં હેતુથી યાત્રા કરે. ગ્રામ સ્વરાજ સંઘ, વલ્લભપર, સૃજન, હસ્તકળાનું અણમોલ મ્યુઝિયમ LLD & C, માછીમારો અને અમરિયાઓ માટે શિક્ષણની જ્યોત પ્રગટાવનાર યુસુફ મહેરઅલી સેન્ટર, મંદબુદ્ધિનાં બાળકો માટેની તાલીમ શાળાઓ માનસી -માનસ, બિદડાનું જયા રિહેબ સેન્ટર, શ્યામજી વર્મા તીર્થ, ભૂજોડીનું વંદે માતરમ, પ્રસંગો માટેનું શિક્ષણ કેંદ્ર, નવચેતન અંધજન મંડળ, મોહનસિંહ સોઢાનું ફોસિલ પાર્ક અને... ઘણું બધુ. આ પ્રવૃત્તિ સાથે જોડાયેલી વ્યક્તિઓ પાસે સંસ્થાઓની સંઘર્ષ યાત્રાઓ સાંભળશો તો કેટલાય વ્યાખ્યાનો, રામકથાઓનું પુણ્ય મળશે.

મો.: ૯૮૭૯૫ ૦૬૦૫૯

મારો વૃક્ષપ્રેમ

ડૉ. ગિરીશ વીછિવોરા

૧૯૪૫માં મુંબઈ આવ્યો. મામાની દુકાન, મોટા ભાઈઓ ભાગીદાર. દુકાન ત્યારના મિલ વિસ્તારમાં ખોલી. ખાણિયા નહિ, ખટપટથી ખદબદે. દસ બાય દસની એક ખોલીમાં ક્યારેક ડઝનેક કામદારો રહે. બધા છડા. રસોઈ ખોલીમાં સગડી પર કરે. ખાવાનું ને સૂવાનું રસ્તા પર, વહેલી સવારે ઊઠી, તૈયાર થઈ પહેલી પાળીનો કામદાર સવારના સાત વાગે ડ્યૂટી પર હાજર થઈ જાય. ત્રીજી પાળીના થાકેલા, ઝોકેં ખાતા, મુડદાલ કામદારને ઠેકાણે ગોઠવાઈ જાય. મિલ ચાલતી રહે અવિરત. બીજું વિશ્વયુદ્ધ પૂરું થયું હતું, પણ એની અસર હજી જરા પણ હટી નહોતી. દુકાનમાં પોતીકો નળ હતો. ત્યારે એ મોટું સ્ટેટસ સિમ્બોલ ગણાતું. સાર્વજનિક નળ પર બહેનો પાણી ભરે, કપડાં ધૂએ, કુથલી કરે ને કજિયો થાય ત્યારે વાત મૂકે. ભાષા એક જ મરાઠી-મરાઠીના પહેલા પદાર્થપાઠ શીખ્યો તેમાં અપશબ્દોનું સ્થાન ઊંચું હતું. આખા એરિયામાં બધી બેઠી ચાલ. ઉજ્જડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન તેમ એક જ બિલ્ડિંગ ચાર માળનું, ચાલી સિસ્ટમ, સિંગલ ખોલી. એ ખોલીમાં રહેનાર પોતાને ઉચ્ચભ્રુ સમજે ને તે પ્રમાણે વ્યવહાર કરે.

મને એક વાતની ખોટ સાલી તે વૃક્ષ. આજુબાજુના પરિસરમાં એકે ઝાડ નહિ. જરાક દૂર જાઓ તો ભેટો થાય, પણ લાવલશ્કરના તરુવર વૃન્દને છોડી આવતા મારા માટે તો એ ઉજ્જડ રણ જ હતું. નિશાળે જતો. સવાર-સાંજ દુકાને કામ કરતો. સાંજના દુકાને ઘરાકી ઓછી હોય તો સરકી જતો. બાજુમાં જ ઢૂકડું એક અડાબીડ મેદાન. સમતળ નહિ. ખાડા-ટેકરા કહો કે નાનકડી ટેકરીઓની હારમાળા કહો, અંતે ઉજ્જડ ઘાસિયું જંગલ જેમાં અહીંતહીં પોતાની મેળે ઊગી નીકળેલાં વૃક્ષો, એકબીજાંથી એટલા દૂર, એમને વાર્તાલાપ કરવા બૂમાબૂમ કરવી પડતી હશે. કારણ, મોબાઈલ તો ઘરે ગયું, આખા એરિયામાં સમ ખાવા એક ટેલિફોન. કોટન ગ્રીન સ્ટેશન નીચે જ આવેલી ચંદ્રવિલાસ હોટેલમાં. હોટેલવાળો અમારો ઘરાક. વરસને વચલે દહાડે કોઈનો ફોન આવે તો સંદેશો ઝીલે ને પોતાની મેમરીમાં સંગ્રહી રાખે. એ ઘાસિયા જંગલની વચ્ચોવચ્ચ એક નાનકડી વાડી. પાણીનું ઝરણું કુદરતી હતું. આન્ધ્ર પ્રદેશના એક મહેનતુ ખેડુતે એને વિકસાવ્યું. ત્યાં પહોંચું ત્યારે મને મારી વાડીએ પહોંચ્યો હોઉં એવો સંતોષ થતો. વાડીવાળો દુકાને સામાન લેવા આવે. ઓળખે. એની વાડીમાં વિહરવાનો,જે કંઈ ખાવા જેવું ભેટ્યું તે ખાવાનો મને આબાધિત અધિકાર.

હરાયા ઢોરની જેમ વાડીમાં ધૂમતો. ક્યારેક સામા મળતા સાપને રસ્તો કરી દેતો. બહુધા મારું લક્ષ ટમેટાંના છોડનું ઝૂંડ રહેતું. પાકાં ટમેટાંથી પેટ ભરતો. ટમેટાં સુગંધી. હાથમાંની સુગંધ જલદી જાય નહીં. ક્યારેક કાચા રિંગણાના કૂણા ફળને જનાવરની જેમ જ છોડમાંથી તોડ્યા વગર ખાઈ જતો. વાડીમાં જેટલી વાર રહેતો તેટલી વાર સ્વર્ગ ઢૂકડું રહેતું.

મારી શાળા પાલાગલીમાં ત્યાં પણ સમ ખાવા એક ઝાડ ન મળે. બધાં જૂનાં મકાનો ભાતબજાર જેને હું ખટારા બજાર કહેતો, કારણ ત્યાં બેલગાડી કે મોટર ટ્રક સિવાય કંઈ નહોતું. ક્યારેક કોઈ શેઠિયો પોતાની સેવરોલેટમાં પધારે તો જેલમાં કેદીઓ કોઈ ઉઘાડી બારીમાંથી દૂરસુદૂર જતી કોઈ મદમાતી માનુનીને જેમ જોઈ રહે તેવું જ ભાતબજારની પેઢી પર બેઠેલા છોટા શેઠિયાઓ કે એમના હજૂરિયા-ગુમાસ્તાઓનું થતું. કોટન ગ્રીનથી મસ્જિદ ગાડી વહેતી રહે તેમાં એક જ ઠેકાણે -ડૉકયાર્ડ રોડ સ્ટેશને ડુંગર દીસે. એને નજરમાં ભરતો, એની ઊંચાઈ, વૃક્ષાવલિ ને કાળમીંઢ પથ્થરોને નજરમાં ભરતો, મનોમન લક્ષ બનાવતો. થતું આ બધાંને મારે સર કરવાનાં છે. થોડા જ સમયમાં સર કર્યા.

ઉમાશંકરનું ભોમિયા વિના... ભણી લીધું હતું. તેને અક્ષરશઃ દેહમાં સાંગોપાંગ ઉતારી દીધું હતું. મામાની બીજી એક દુકાન માટુંગામાં હતી. રવિવારે રજા હોય. મામાનો લાડકો. જ્યાં જાય ત્યાં સાથે લઈ જાય. ટ્રામમાં લાલબાગથી કિંગ્સસર્કલ એક આનામાં જઈએ ત્યાં ઊતર્યા કે વૃક્ષાવલિ મને ઘેરી લે. ફરી મને મારી વાડી ને તરુવરો યાદ આવે. મામાથી એક ડગલું પાછળ ચાલતો, આડી આંખે મુખ્ય રસ્તા પરના હજીય અડીખમ ઊભેલાં એ જૂના જોગી શિરીષ વૃક્ષોને જોતો ચાલતો રહેતો. હજીય ઓળખાણ રાખી છે. ત્યાંથી નીકળ્યો તો સહજભાવે કેમ છો થઈ જાય. મામા દુકાનનો હિસાબ-કિતાબ જુએ, ત્યાં સુધી હું માખ મારતો, જે ઘણીબધી હતી. કંટાળો આવે. એકવાર ટ્રામમાંથી ઊતર્યા કે મામાને કહ્યું કે હું આ બાજુ જરા ચક્કર લગાવી દુકાને આવી જાઉં છું. મામાએ રજા આપી. હું ખરેખર પોરસાયો.

મહેશ્વરી ઉદ્યાન ત્યારે કિંગ્સસર્કલ ગાર્ડન હતું. એની વચ્ચોવચ્ચથી ટ્રામ પસાર થાય, એને નિરખેલું સાથેસાથે ખૂણા પર આવેલી ઈરાની હોટેલથી શરૂ થતાં રસ્તાએ મારું ક્યારથી ધ્યાન ખેંચ્યુ હતું. કારણ જરાક ભલે આમે પણ એની બંને કોરે ઊભેલી વૃક્ષોની હાર જાણે ફૂલોનો થાળ ભરી મને વધાવવા ઊભી હોય એમ ભાસતું. એ રસ્તે વળ્યો. ત્યારનો એડનવાલા રોડ જે હજી પણ પોતાનું નામ અમર કરતો ઊભો છે. તેની બન્ને બાજુએ ઊંચા આકાશને આંબતાં તરુવરો. સીધા સોટા જેવા થડ, પાંસરા, ડાળીઓ બહુ ઉંચેથી ફુટે ને છેવાડે રાજ મુગાટસમ પર્ણપલ્લવો પહેરેલાં દરેક ત્યારના ભારતના દેશી રજવાડા રાજવીઓ સમ હતા. ચકળવકળ આંખે, અહીંતહીં જોતો, નજદીક જઈ થડને હાથ અડાળતો ચાલતો-ચાલતો પાંચ બગીચે પહોંચ્યો. આનંદથી નાચી ઊઠ્યો. મહાકાલ,

ઘેઘુર, ગંજાવર, ઋષિમુનિ જેવા ગણ્યા ગણાય નહિ એટલા સંત સમા ઊભેલેં તરુવરો હસુંહસું થઈ જાણે મારું સ્વાગત કરી રહ્યાં હતાં. ત્યારથી તે આજ પર્યંત એ સર્વ વૃક્ષાવલિ, એડનવાલા રોડ, પાંચ બગીચા ને એમાંથી ફૂટતા દરેક રસ્તા પર ઊભેલાં વૃક્ષો મારા દોસ્ત છે. એ લાંબી દાસ્તાન ક્યાં કહેવા બેસું. છતાં ક્યારેય પાંચ બગીચે જવાનું થાય, નજર ફરતી જાય, જૂની ઓળખ તાજી થાય. હાથ ફરતો રહે ને ઝણઝણાટી અનુભવાતી જાય. માંડ છ મહિના થયા હશે. અમે બન્ને બધાં તરુવરોને પેટ ભરી માણી ઊઠ્યાં ને ફૂટપાથે ચાલતા હતા કે નજર પડી જૂના જોગીના થડ પર અરે, આને તો ઊધઈ લાગી ગઈ છે. ભુરાંયો થયો. બાજુમાંથી એક ધારદાર પથ્થર ઉપાડી બધી ઉધઈ ખોતરી કાઢી. માળીને મળ્યો એને ગેરુ લગાડવાનું કહ્યું.

એકવર્થ લેપ્રસી હૉલમાં ભણવા ગયો ત્યારે મારી નજર તરુવરોને નિહાળતી હતી. જૂના જોગીઓ કોઈ જાતની કનડગત નહીં પછી શું કામ ન ફુલેફાલે. તળેગાંવ હૉસ્પિટલમાં ખાટલાવશ હતો ત્યારે વાંચેલી નવલકથા 'MASK OF A LION' મારા મગમાં ઘુમતી હતી. કુષ્ઠ રોગીની દાસ્તાન એમાં વણેલી છે. એમના વૉર્ડમાં ભમ્યો. મળ્યો. બિચારા, જાણે કોઈ બીજી જ દુનિયાના રહેવાસી અહીં ભૂલા પડ્યા હોય. અલબત્ત, હવે સ્થિતિ સુધરી છે.

પાછળથી મારા દોસ્ત ડૉ. કોટેચા એકવર્થમા સુપરિન્ટેન્ડન્ટ થયા. ઘણી વાર ત્યાં જાઉં. મારો ઈરાદો ચોખ્ખોચણાક. વૉર્ડમાં ભમવું ને વૃક્ષો સાથે વાતો કરવી. મારો ફેંકો હતો કે એકવર્થનું એક પણ વૃક્ષ મારાથી અજાણ્યું નથી.

બાજુમાં જ રહેતા દોસ્ત મારાથી સવાયા વૃક્ષપ્રેમી શ્રી વી. બી. ગણાત્રા સાથે બધા વિષય પર ચર્ચા થાય. તેમાંથી વૃક્ષો કેમ બાકી રહે ? પાંચ બગીચા તો એમનો ગરાસ. મને આગંતુક સમજે એવું જ એકવર્થનું. એનાં વૃક્ષો વિષે વાત કરતાં એમણે એક ગંજાવર વૃક્ષની વાત કરી ને એના થડનો ઘેરાવો લગભગ દસેક ફૂટ જેટલો હશે તેની વાત કરી. ઉમેર્યું. અહીં ખુણા પર જ ઊભેલું બહારથી થોડુંક દેખાય છે. ગણાત્રાસાહેબ જે બોલે એ એટલું ચોક્કસ હોય કે એનો વિરોધ કરતાં ક્યાંક કચરાપેટીને હવાલે થવું પડે. છતાં મેં જરા મોં મચકોડ્યું. બસ, સાહેબને સિગ્નલ મળી ગયુ. ઊઠ્યા, કહે, ચાલો મારી સાથે, ગયા એક ઠેકાણે ઊભા રહી એના દર્શન કરાવ્યાં. કાન પકડ્યો. થયું મારી ક્યાં ભૂલ થઈ. બીજે જ દિવસે ઘૂસ્યો એકવર્થમાં પહેલાં તો એ થડ ન દેખાયું. સાવ નજદીક ગયો ત્યારે છતું થયું. બે આગળના થડ સાથે એની સેળભેળ થતી હતી. હવે તો એ સંતશિરોમાન્ય દોસ્તાર થઈ ગયું છે. ત્યાંથી નીકળતાં ક્યારેક દર્શન કરવા ઊભો રહું તો જરા ભીની આંખે નજર કરે છે ગણાત્રા સાહેબના આવાસ તરફ. એને કહી બેસું છું. ભાઈ, આપણે સમદુખિયા છીએ. ગણાત્રા સાહેબને હવે પૃથ્વી પરના સ્વર્ગ-અમેરિકામાં એવું ફાવી ગયું છે. અહીં શું કામ પધારે ? એમની ગેરહાજરીથી દુઃખી થતો હું એકલો નથી સમજી મન મનાવું છું.

મો. : ૦૯૮૭૦૪૦૬૧૭૭

ઝરણું રમતું રમતું આવે

ગુલાબ દેઢિયા

મમ્મી ૧ : આ છોકરાઓથી તો તોબાતોબા...

મમ્મી ૨ : મારા દીકરાના માર્ક્સ તો જુઓ ?

મમ્મી ૩ : મારી દીકરી પહેલી રેન્ક લાવશે ક્યારે ?

બાળકો : ચાલો ચાલો ને બાળ સૌ રમવાને,
વનવાડી બગીચે ભમવાને,
લાલ પીળાં પતંગિયાં ઊડે છે
આજ આપણાં હૈયાં કૂદે છે. ચાલો.

મમ્મી ૧ : ક્યાંય રમવાનું નથી ને ભમવાનું નથી.

મમ્મી ૨ : રમશો તો ભણશો ક્યારે ?

બાળક ૧ : અમારે મન રમવું એ ભણવું છે.

બાળક ૨ : ભણવું એ રમવું છે.

મમ્મી ૩ : કેવી અવળીસવળી વાતો કરો છો ? રમવું તે ભણવું હોય કદી ? ભણવું એ ખાવાના ખેલ નથી.

દાદી : બાળકોની વાતોની મજા જ એ છે ! જે એમને સમજાય તે આપણાને ન સમજાય.

દાદા : એમની આંખોમાં સપનાંનો સૂરમો છે.

દાદી : એમની મુઠ્ઠીમાં વિસ્મયનો ખજાનો છે.

દાદા : એમના વિચારોમાં આવતી કાલની સુગંધ છે.

દાદી : એ તો ફૂલ જેવા કોમળ છે ને પંખી જેવા મુક્ત છે ને પાણી જેવા તરલ છે.

બાળકો : ઝરણું રમતું રમતું આવે,
ઝરણું રમતું રમતું જાય.
ઝરણું અલક-મલકમાં આવે,
ઝરણું અલક-મલકમાં જાય.
ઝરણું ડુંગર કરાળ કૂદે,
ઝરણું મારગ ધોતું દૂધે. ઝરણું.

પપ્પા : આ કવિતાઓ આજે શા કામની ? ઝરણાંને જોવાથી કંઈ બિઝનેસ થોડો થાય આપણે ક્યાં ઝરણાંનું પાણી પીએ છીએ ?

ઝરણાંથી શૅરબજારને શું ફાયદો ?

દાદી : સાચી વાત છે. ઝરણું પૈસા માટે નથી.

દાદા : ઝરણું એ જીવન છે. એ ખળખળ વહેવું જોઈએ. ઝરણું એ ગતિ છે. તેથી તે ગંધાતું નથી.

દાદી : ઝરણું એ ગીત છે, તો ગાવું જોઈએ.

પાપા ૨ : આજે દુનિયા ક્યાં પહોંચી ગઈ છે ? આવી સેન્ટિમેન્ટલ વાતો ન કરો.

શિક્ષિકા૧ : મિ. શાહ, એ દિલની વાતો છે. તે સમજવા દિલ જોઈએ. વેપાર કદાચ દિમાગથી થતો હશે, પણ પ્રેમ કરવા તો દિલ જોઈએ દિલ.

શિક્ષિકા૨ : હું શિક્ષિકા છું. હું ભણાવું છું ત્યારે ભણું પણ છું. મારા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી હું સ્નેહના પાઠ શીખું છું.

શિક્ષિકા૧ : હું શિક્ષિકા છું તે માટે ભગવાનનો ઉપકાર માનું છું. જ્ઞાનના બાગમાં કઠિયારા તરીકે નહિ, માળી બનીને ફરવું ગમે છે. મને મારું બાળપણ વર્ગમાં પાછું મળે છે. વર્ગ એ તો સ્વર્ગ છે.

શિક્ષિકા૨ : છતાં અમે શિક્ષકો માતાની બરોબરી તો ન જ કરી શકીએ.

દાદી : સાચી વાત છે, એક માતા સો શિક્ષિકો બરાબર છે.

બાળક૧ : પણ મારી મમ્મી તો ભણવા સિવાય બીજી વાત નથી કરતી.

બાળક ૨ : મારી મમ્મીને પ્રોજેક્ટની ફિકર છે.

બાળક ૩ : મારી મમ્મીનો મારી રેન્કની ચિંતા છે.

મમ્મીઓ : આ બધું શું અમારા માટે કરીએ છીએ ? અમે તમને શું નથી આપતાં ?

મમ્મી ૧ : અમે તમારી પાછળ પાણીની પેઠે પૈસા વહાવીએ છીએ.

મમ્મી ૨ : રોજ પિત્ઝા, પાસ્તા નો પેપ્સી આપીએ છીએ.

મમ્મી ૩ : આઈ પેડ, મોબાઈલ ને મોંઘા સૂઝ આપીએ છીએ.

દાદી : બધું હાચું, પણ બાળકો માટે ટેમ તો આપો. તમારી પાસે ટેમ ક્યાં છે ?

દાદા : ક્લબ, પાર્ટી, મિટિંગ, ફ્લાઈટ, મોબાઈલ રણકતો રહે ડે ઍન્ડ નાઈટ, જ્યારે જુઓ ત્યારે શેડ્યુલ્ડ ટાઈટ.

શિક્ષિકા : સાંજનું વાળુ સાથે કરો.
બે-ચાર ગમ્મતની વાતો કરો
બની શકે તે કામ જાતે કરો.

શિક્ષિકા૨ : જગત આખું છે પુસ્તક,
એને વાંચતાં શીખો.
કોઈનું એકાદું આંસુ લૂંછતા શીખો.
ન આવડે તે પૂછતાં શીખો.

શિક્ષિકા૧ : અમે શિક્ષિકો પણ બાળકોને સમજવામાં ક્યાંક થાપ ખાઈ ગયાં છીએ.

તમારો થનગનતો ઉત્સાહ,
તમારી કલ્પનાનો ઉછાળ,
તમારી સર્જકતાની બૌછાર,
આ બધું માપવામાં અમારો ગજ
ટૂંકો પડે છે.

દાદા : આ બધું સમજો છો ટીચર બહેન !

તો બાળકોની બૅગનો બોજો ઘટાડો ને !

દાદી : એમના મનમાંથી પરીક્ષાનો હાઉ ભગાડો ને !

દાદા : એમને વાંચવાનો આનંદ ચખાડો ને !

મમ્મી ૧ : પછી બાળકોના ફ્યુચરનું શું ?

પપ્પા ૧ : એમના કૉલેજ ઍડમિશનનું શું ?

મમ્મી ૨ : એમને ફર્સ્ટ ક્લાસ ડિગ્રી કેમ મળશે ?

પપ્પા ૨ : એમને ફૉરેનમાં જોબ કેમ મળશે ?

દાદી : મને ખબર હતી તમે તરંત ફિકરના કુંડાળામાં પગ મૂકી દેશો.

દાદા : દુનિયામાં માત્ર ડિગ્રી એ જ બધું નથી.

દાદી : તમારું ચાલે તો તમે માછલીઓ માટે સ્વિમિંગ ક્લાસ કાઢો.

દાદા : કોયલ માટે સિંગિંગ ક્લાસ કાઢો.

બાળક : કરોળિયા માટે વેબ ડિઝાઈનીંગના ક્લાસ કાઢો.

પપ્પા : તમને ખબર નથી અમે કેટલી દોડાદોડી કરીએ છીએ.

પપ્પાર : બપોરે લંચ પણ નથી લેતા.

દાદી : સાચી વાત કીધી. આ હાયવોયમાં કદી સૂરજને ઊગતો દીઠો છે ?

દાદા : કોઈ દી મેઘધનુષ ગજવે ઘાલ્યું છે ?

દાદી : બાળકોને પરીની વાર્તા કીધી છે ?

મમ્મી : બધું સિરિયલમાં આવે છે ને !

દાદી : ટી.વી. સિરિયલમાંથી રિયલમાં આવો. સાસુ-વહુનાં રોદણાં છોડી ઝાકળના મોતીને વહાલથી નીરખીએ.

મમ્મી : હવે સમજાય છે, મા-બાપ બનવાનું વરદાન મળ્યું છે તે ભૂલી ન જઈએ.

મમ્મીર : બાળકો કંઈ વસ્તુઓ, ઈચ્છાઓ, અપેક્ષાઓ, માર્કર્સ ભરવાનો કોથળો નથી.

પપ્પા : હવે હું મારી દીકરી સાથે રમીશ.

પપ્પા : હું મારા દીકરાની જૉક સાંભળીશ.

બાળક : વેરી નાઈસ.

દાદા : હું પણ ઠંડા પાણીએ નાઈસ.

બાળક : દાદાજી નાઈસ એટલે સારું.

દાદાં : બેટા નાઈસ એટલે નાવાનું તો છે નેઃ હું પણ ઘરના કલરવ ને ખુશાલીમાં આખે આખો નાઈસ.

બાળક : તોતો વેરીવેરી નાઈસ.

શિક્ષિકા : ભણતર કંઈ જીવનથી જુદું નથી.

શિક્ષિકાર: આપણે સૌ આજીવન વિદ્યાર્થી બનીએ.

દાદા : હોમ વર્ક તો નહિ આપો ને ?

બાળકો : આપીશું, જરૂર આપીશુ.
તમારો હોંકારો એ હોમવર્ક.
તમારો વહાલ કરે કમાલ.
તમારા વાત્સલ્યની વહે છે ગંગા.
મન ચંગા તો ઘેરઘેર જ્ઞાનની ગંગા.

મો. : ૯૮૨૦૬ ૧૧૮૫૨

સર્જનાત્મકતાથી છલકાતું વ્યક્તિત્વ

હરેશ ધોળકિયા

ધગધગતી રેતીના રણમાં ક્યાંક એકાદ વૃક્ષ દેખાઈ જાય તો જેટલો આનંદ થાય, તેટલો જ રૂટિનમાં અને પરંપરામાં જીવતા સમાજ વચ્ચે ક્યારેક કોઈ સર્જનાત્મક કે વિચારક વ્યક્તિત્વ જોવા મળે ત્યારે એક વિશિષ્ટ આનંદ થાય છે. સામાન્ય સંયોગોમાં દરરોજ દિવસ ઊગે અને ધીમેધીમે સાંજ પડે અને દિવસ પૂરો થાય. સમગ્ર વિશ્વ જાણે ઘાણીના બળદની જેમ આ દિવસો પસાર કરે. ગોળગોળ કર્યા કરે. ત્યારે અચાનક કોઈ સર્જનાત્મક વ્યક્તિનાં દર્શન થાય, ત્યારે જાણે તાજી હવાની લહેરખીની અનુભૂતિનો અનુભવ થાય. કળા, વિજ્ઞાન, વિવિધ શાસ્ત્રો વગેરેમાં રસ ધરાવતી અથવા તો તેમાં નિષ્ણાત કે કોઈ સમાજની સ્વસ્થતા અને પ્રગતિ માટે મથતી કે પ્રયાસ કરતી વ્યક્તિનો સંસર્ગ આનંદ પમાડી જાય.

આવી એક વ્યક્તિ એટલે લાલ રાંભિયા.

આમ તો તેમનો પરિચય ખરો. ક્યારેક મળવાનું પણ થાય. એ પણ ખબર કે તે એક ઉત્તમ ગાયક-કલાકાર છે. એકાદ વાર સાંભળવાનો મોકો પણ મળ્યો હશે, પણ નિરાંતે બેસવાનો ક્યારેય મોકો નથી મળ્યો. એટલે ઊંડાણથી ઓળખવાની તક નથી મળી.

અને લ્યો ! અચાનક આ તક મળી ગઈ.

લાલ રાંભિયાનું એક પુસ્તક ''કલાયાત્રાનાં સંભારણાં'' પ્રકાશિત થયું. તે વાંચવાની તક મળી. પહેલાં તો થયું કે નિરાંતે વાંચીશ, પણ પછી થયું કે નજર તો ફેરવી જાઉં. એટલે પુસ્તક ખોલ્યું અને જોવાનો પ્રયાસ કર્યો, પણ લ્યો ! કઈ પળે તે વાંચવાનું શરૂ થયું અને એકીબેઠકે ક્યારે પૂરું થઈ ગયું તેનો ખ્યાલ પણ ન રહ્યો. એટલો ખ્યાલ રહ્યો કે પુસ્તક હાથમાંથી મૂક્યું ત્યારે મધ્ય રાત્રિ થઈ ગઈ હતી. સ્તબ્ધ થઈ જવાયું. અહોહો ! એક વ્યક્તિ પોતાના ટૂંકા જીવનમાં, કૌટુંબિક અને વ્યાવસાયિક જીવનની તકલીફો વચ્ચે, આટઆટલું કરી શકે ! આટલી બધી પોતાની સર્જનાત્મકતાને પ્રસરાવી શકે ? તે પણ સમગ્ર વિશ્વમાં ! તે પળે થયું કે લાલભાઈનો અને તેમની કલાત્મક યાત્રાનો પરિચય તો સમાજને થવો જ જોઈએ. ભલે કળાનો સમાજ તેમને ઓળખે છે, પણ સામાન્ય સમાજને કદાચ તેમનો પરિચય નહીં હોય. સમાજને સર્જનાત્મક વ્યક્તિત્વોનો તો પરિચય ફરજિયાત હોવો જ જોઈએ, કારણકે સમાજને સ્વસ્થ તો આ કલાકારો કે વિચારકો જ રાખે છે.

લાલભાઈ મૂળે કચ્છના જ. નાના

ભાડિયાના. પછી મુંબઈ ગયા. ભણ્યા. ડિઝાઈનિંગ ક્ષેત્રે કામ કર્યું, પણ મૂળ જીવ સંગીતનો. નાનપણથી જ ગાવાનું શરૂ કરી દીધું હતું. પછી ઑર્કેસ્ટ્રામાં ગાવાનું શરૂ કર્યું. તેમાંથી ક્યારે સ્વતંત્ર ગાવાનું શરૂ થઈ ગયું તેનો તેમને પણ ખ્યાલ ન રહ્યો. મુંબઈમાં કચ્છી સમાજ સામે નાના કાર્યક્રમો શરૂ કર્યા. ધીમે ધીમે જામતા ગયા. લોકોને પસંદ પડતા ગયા. વધારે આમંત્રણો મળતાં ગયાં. છવાતા ગયા. મુંબઈ, કચ્છ, ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, દેશનાં વિવિધ સ્થળો અને પછી તો વિદેશમાં પણ તેમના કાર્યક્રમો થવા લાગ્યા. આજે પણ થાય છે. માત્ર વ્યક્તિગત સિદ્ધિ મેળવી સંતોષ ન પામ્યા, સાથે સાથી કલાકારોને પણ જોડતા ગયા. તેમને આગળ કરતા ગયા. તેમના નિમિતે અનામી અનેક કલાકારો વિદેશમાં જાણીતા થતા ગયા. આજે તો આ કલાકારો પણ જાણીતા થઈ સ્વતંત્ર રીતે ઠેરઠેર કાર્યક્રમો આપે છે.

આ તો તેમનો થયો સામાન્ય પરિચય, પણ મૂળ વાત છે તેમની કલાયાત્રાની. આ કલાયાત્રા દરમ્યાન તેમણે જે એકએકથી અદ્‌ભુત પ્રયોગો કર્યા, તે ધ્યાન ખેંચે છે. તેમાં તેમની સર્જનાત્મકતાનો વિસ્ફોટ દેખાય છે. કેટકેટલાનો ઉલ્લેખ કરવો ! ઝાંખી જોઈએ.

શરૂઆત થઈ મુંબઈના મુલુંડથી. ત્યાં ડાયરાના કાર્યક્રમો થાય. તેમાં હાજરી આપે. તેમાંથી તેમને વિચાર આવ્યો કે માત્ર ગુજરાતીમાં જ કાં ડાયરા થાય ? કચ્છીમાં ન કરી શકાય ? એમાંથી શરૂ થયો ''કચ્છી ડાયરો.'' પહેલો જ કાર્યક્રમ આપ્યો ''મિઠા રે પાં કચ્છજા માડુ'' નામે. માત્ર સફળ જ ન ગયો, સુપરહિટ ગયો. હાજર ૩૫૦૦ શ્રોતાઓની પુષ્કળ દાદ મળી. ખુદ કલ્યાણજી આણંદજીએ વધાવી લીધો અને પછી તો ઠેરઠેર આ ડાયરા થવા શરૂ થઈ ગયા. દરેક સ્થળે સુપરહિટ. પછી આ જ કાર્યક્રમ ''આવઈ આષાઢી બીજ'' નામે શરૂ થયા.

હવે લાલભાઈની સર્જનાત્મકતાએ વળાંક લીધો. વી. આર. ટી. આઈ. માં ગયા હશે ત્યારે એક ડાયરા પછી સંસ્થાના વડા શ્રી તુલસીભાઈએ સૂચન કર્યું કે ગામડામાં વરસાદી પાણીના સંગ્રહ માટે આવા ડાયરા કરવા. તેમાં પાણી અને પર્યાવરણની વાતો કરવી. તેનાથી જનજાગૃતિ આવશે. અચાનક લાલભાઈએ જ તેને નામ આપ્યું '' જળમંદિર ડાયરો.'' પહેલા જ ડાયરામાં ગામલોકોએ સંકલ્પ કર્યો કે શ્રમદાનથી જળમંદિર ગામ બનાવશે. અને હવે શરૂ થયા આ ડાયરાઓ. ગામેગામ જવા લાગ્યા. દરેક સ્થળે લોકો અભિભૂત થતા રહ્યા અને ગામોમાં ડૅમ, ચેકડૅમ વગેરે બંધાવા શરૂ થયા. ગામડાઓમાં કલ્પનાતીત જાગૃતિ આવતી ગઈ અને તે નિમિતે કામો થતાં ગયાં. સેંકડો ભાષણો જે ન કરી શકે તે આ જળમંદિર ડાયરા કરતા હતા. આની નોંધ ખુદ જાણીતા મૅગેઝિન ''ઈન્ડિયા ટુ ડે''એ લીધી. આનો પેટા ફાંટો બન્યો 'વિદ્યામંદિર ડાયરો.' એક શાળામાં બાળકોને શિક્ષણ બાબતે નીરસ જોતાં લાલભાઈને થયું કે બાળકોને પણ સંગીતના માધ્યમથી શિક્ષણ આપ્યું હોય તો ? અને આ

ડાયરાને પરિણામે બાળકો થનગની ઊઠ્યાં. અને હવે થયા સવારે વિદ્યામંદિર ડાયરા અને રાત્રે જળમંદિર ડાયરા. તેના પ્રભાવે ગામડામાં બાળકો અને શિક્ષકો દ્વારા વૃક્ષારોપણ કાર્યક્રમો શરૂ થયા.

અને હવે તો લાલભાઈની સર્જનાત્મકતાની વસંત મહોરી ઊઠી. નવા ફાંટા થતા ગયા અને તે 'કચ્છી રાસગરબા,' 'વખત વને અણમોલ', 'માંકજયું મેડિયું', 'ઈ પાંજે કચ્છડે જો પાણી', 'ધરતીનાં છોરું', 'નવનિર્માણ', 'શ્રૃજન', 'અસલ લગ્નગીતો,' 'આનંદઘનનાં પદો', 'પગમેં ભમરી' જેવા એક પછી એક કાર્યક્રમોની વણઝાર શરૂ થઈ ગઈ. એમાં આડપેદાશ તરીકે ''કચ્છી હસ્તકળાના મેળા'' શરૂ થયા. કુદરતી ઉપચાર કેન્દ્રમાં રાગ અને રોગ સાથે સંબંધ બાંધી સંગીત દ્વારા સ્વસ્થતાના પ્રયોગ કર્યા. વૃદ્ધાશ્રમમાં વડીલોની નીરસતાને પણ સંગીતના માધ્યમથી હળવી બનાવી. આ કાર્યક્રમોની નોંધ મુંબઈ દૂરદર્શને લીધી અને તેના માધ્યમથી તો આ કાર્યક્રમોની રેન્જ બહુ વ્યાપક થઈ ગઈ. મુંબઈના યુવાનો કચ્છ દર્શન કરે અને માણે એટલે પ્રવાસ સાથે 'કચ્છ દર્શન ડાયરા' શરૂ થયા. ગામેગામ તે થવા લાગ્યા. મુંબઈના યુવાનોને કચ્છના દુકાળ જેવા પ્રશ્નોની જાણકારી થઈ. તેમની સંવેદનશીલતા વધી અને ભૂકંપ જેવા પ્રસંગોએ કચ્છને મદદરૂપ થયા. આ કાર્યક્રમની કચ્છમાં એક વિશિષ્ટ રીતે નોંધ લેવાઈ. ગઢવીઓના ગામ ઝરપરામાં કોઈ અન્ય જ્ઞાતિનો માણસ ડાયરા કરે એ પડકાર ગણી શકાય. લાલભાઈએ પડકાર ઝીલ્યો. કાર્યક્રમના અંતે ગઢવી પ્રવકતાએ કહ્યું કે, ''એક વાણિયો આવીને ગઢવીઓને ડોલાવી ગયો.'' વર્ષો પહેલાં મેઘાણી વિશે આવો અભિપ્રાય અપાયો હતો. બીજું સન્માન લાલભાઈને મળ્યું. તેવી રીતે ક્યાંક અફવા ફેલાવાય કે આ કાર્યક્રમો તો કોમી છે, પણ કટ્ટરવાદીઓ સાંભળે અને પછી માફી માગી જાય. ભૂકંપ પછી રણોત્સવમાં પણ આ કાર્યક્રમો લોકપ્રિય બન્યા છે. રણોત્સવમાં આ કાર્યક્રમ જોઈ બી.બી.સી.એ. નોંધ લીધી અને તેણે વિશ્વમાં પ્રસારિત કર્યો. સાથે ઝી ટીવી કે આસ્થા ચૅનલે પણ આ કાર્યક્રમો બ્રોડકાસ્ટ કર્યા છે અને છેવટે વિદેશમાં-કેન્યા, અમેરિકા, ઈંગ્લૅંડ- અનેક સ્થળોએ આ કાર્યક્રમો છવાઈ ગયા છે.

લાલભાઈની સર્જનાત્મકતા અહીંથી નથી અટકી કલ્યાણજી આણંદજીએ તેમની પ્રતિભા ઓળખી. તેમના ''લિટલ વન્ડર'' કાર્યક્રમમાં જોડયા. તો જાણીતા દિગ્દર્શક સંજય લીલા ભણશાળીએ પણ તેમનો લાભ લીધો છે. અમિતાભ બચ્ચન, અમરીશ પુરી, મોરારિ બાપુ, નરેન્દ્ર મોદી જેવા અનેક મહાનુભાવોએ પણ તેમની પૂરી કદર કરી છે. લાલભાઈ પણ આ બધા પાસેથી ખૂબ શીખ્યા છે.

ટૂંકમાં સમાજવિકાસનો કે જનજાગૃતિનો કોઈ એવો વિષય નથી જેના પર લાલભાઈએ ડાયરા ન કર્યા હોય. શિક્ષણ, પર્યાવરણ, પાણી, દુકાળ, પુનર્વસન, હસ્તકળા, સામાજિક પ્રસંગો દરેક મુદ્દાને તેમણે સંગીતના માધ્યમથી

લોકોના મનમાં ઠસાવી દીધા છે અને તેના નિરાકરણ માટે દોડતા કરી દીધા છે. આજે પણ દોડાવે છે.

આ પુસ્તક વાંચીએ છીએ ત્યારે જાણે એક યુગ આપણી સામેથી પસાર થઈ જાય છે. એક નાનકડો, દાઢીવાળો છોકરો નાનાનાના પ્રયોગો શરૂ કરે છે અને ક્રમશઃ ફેલાતોફેલાતો વિશ્વમાં પ્રસરી જાય છે. કચ્છ અને ગુજરાતની સંસ્કૃતિના તે વાહક બની જાય છે. નવી પેઢી સામે વિસરાતી સંસ્કૃતિ મૂકી તેમને જાગૃત કરે છે અને એવું ન માનવું કે આ કામ તેમણે સરળતાથી કર્યું હશે. એ તો શક્ય જ નથી. બધાને તેમની સર્જનાત્મકતા ન જ પચે. ક્યારેક તો સાથી કલાકારો જ અડચણ ઊભી કરી દે અને છેલ્લી ઘડી સુધી તેમને ચિંતિત રાખે. પણ લાલભાઈનો સર્જનાત્મક જીવ છેલ્લી ઘડીએ ઉપાય શોધી કાઢે અને એક પણ કાર્યક્રમ અટકવા ન દે.

આ પુસ્તક વાંચતા લાગે છે કે લાલભાઈને જે અનુભવો થયા છે, તેમાંના બહુ જ થોડા તેમણે વર્ણવ્યા છે. દરેક પ્રસંગ ઈશારા કરે છે કે તેમના પાસે અગણિત અનુભવો છે જે કહ્યા વિનાના રહી ગયા છે. ફિલ્મી જગતના અનુભવો, વિદેશના અનુભવો, લોકોના અનુભવો, ઉદ્યોગ જગતના અનુભવો આવા અનેક અનુભવો હજી વ્યક્ત થવા બાકી છે. એટલે આ પુસ્તક સૂચવે છે કે લાલભાઈએ આ બધા અનુભવો પણ લખવા જોઈએ અને એટલે હજી એક પુસ્તક જરૂરી છે. આવા અનુભવોનું દસ્તાવેજીકરણ થાય તો આ પુસ્તકો વાંચી ભવિષ્યમાં આવા જ કોઈ કલાકારને આ જ રીતે નવાનવા પ્રયોગ કરવાનું પ્રોત્સાહ મળે.

આ પુસ્તક સામાન્ય સંયોગોમાં મનોરંજક નથી. એટલે તે પ્રકાશિત કરવું જોખમી છે. ત્યારે વિવેકગ્રામના શ્રી કવિભાઈએ આ જોખમ ઉઠાવ્યું છે તે પણ નોંધનીય છે. તે થોડાં વર્ષોથી આવાં જ હટકે પુસ્તકો પ્રકાશિત કરે છે એટલે આવા અવ્યક્ત મુદ્દાઓ આપણને જાણવા મળે છે. એટલે જેટલા લાલભાઈ પોતાની સર્જનાત્મકતા માટે અભિનંદનના અધિકારી છે, તેટલા જ કવિભાઈ પુસ્તકનું પ્રકાશન કરવાનું જોખમ લેવા બદલ અભિનંદનના અધિકારી છે. એટલે આશા રાખી શકાય કે તે આવા ખૂણામાં બેસી કામ કરતા લોકોને શોધતા રહેશે અને તેમના અનુભવોને આપણી સાથે વહેંચતા રહેશે.

આ પુસ્તક એમ પણ સૂચવે છે કે મનોરંજન પણ વિકાસનું માધ્ય બની શકે છે. શહેરમાં ભલે કેવળ મનોરંજન આપે, પણ ગામડાંઓમાં તો સહેતુક મનોરંજન આપી વિકાસની પ્રક્રિયાને ઝડપી બનાવી શકવાની તાકાત ધરાવે છે.

આવાં ઉતમ પુસ્તક બદલ લાલભાઈને અભિનંદન.

(''કલાયાત્રાનાં સંભારણાં'' : લેખક-લાલ રાંભિયા : પ્રકાશક- વિવેકગ્રામ પ્રકાશન, માંડવીઃ કિંમત રૂા. ૨૦૦.)

આભાર

✲ CA સંજય વિસનજી છેડા ✲

થોડાંક વર્ષ પહેલાં, પરિવાર સાથે સિંગાપોરની એક સરપ્રાઇસ ટ્રિપ દરમ્યાન એક મૉલમાં એમ જ વિના કારણસર ફરી રહ્યા હતા. ડૉલર અને રૂપિયાના સતત કનવર્શનની ગણતરીને કારણે કિંમત જોવાની હિમ્મત નહોતી એટલે બસ વિન્ડો શોપિંગ કરી રહ્યા હતા. એ દરમ્યાન એક દુકાનની કાચની દીવાલ પર કોઈ ગ્રાહકના હાથની છાપ કે કોઈ અન્ય વસ્તુનો ડાઘ પડી ગયો હતો. એક છોકરી એ છાપ ભૂંસવા મથી રહી હતી. પોતાના કામમાં મશગૂલ એ કન્યા વારંવાર સ્પ્રે કરી એ ડાઘ ગયો કે નહીં, એ અલગઅલગ દિશામાંથી જોઈને ચેક કરી રહી હતી. એકાદ નાનકડો ડાઘ ન સાફ થાય તોપણ આટલા મોટા મૉલની એ વિશાળ દુકાનની આટલી મોટી દીવાલમાં કોઈને ફરક ન પડત અને કોઈનું ધ્યાન પણ ન જાત.

પણ એ બધી બાબતની પરવા કર્યા વિના એ છોકરી હજી પણ એ ડાઘ સાવ સાફ ન થઈ જાય ત્યાં સુધી વારંવાર સ્પ્રે કરી ટિસ્યૂથી એ ભાગ ઘસી રહી હતી. ઘરવાળા બધા આગળ નીકળી ગયા અને હું થોડી વાર સુધી એની એ મહેનતને જોતો રહ્યો. એની મહેનત, એની ખંત માટે મને એને કંઈક કહેવાની ઈચ્છા થઈ પણ વચ્ચે જુદીજુદી ભાષાની દિવાલ, પણ એના પ્રયત્નોનો હું એકમાત્ર સાક્ષી હતો. ન એને મારી પાસે કોઈ અપેક્ષા હતી કે ન હું એને મહેનતાણું ચૂકવવાનો હતો. એના એ પ્રયત્નો, જેના પર કોઈનું ધ્યાન નહોતું, એની એ મહેનતને માટે એને અભિનંદન આપવા હું નજીક ગયો. એના કામની એ તંદ્રા તોડી અને અંગૂઠાથી ''થમ્સ અપ''ની નિશાની દર્શાવી હળવા સ્મિત સાથે નમીને એને એના કામ માટે મેં એને ''Thank You''કહ્યું.

કોઈ સંબંધ નહીં (આપણી પ્રૅક્ટિકલ ભાષામાં કહીએ તો ''કોઈ લેવા-દેવા નહીં'') અને છતાં મને એનો આભાર માનવાનું (ક્યારથી કીબોર્ડ પર માણવાનું લખી રહ્યો છું, પણ કીબોર્ડ મારા ''માનવા'' ને ''માણવા''માં ફેરવી નાખે છે.) અને ત્યારે એ ''થેન્ક યુ'' સાંભળીને એ છોકરીની આંખમાં જોયેલી ચમક, એ સંતોષનું સ્મિત હું આજ સુધી ભૂલી શક્યો નથી અને કદી ભૂલીશ પણ નહીં.

આ છે એક શબ્દનો પ્રભાવ. આ છે ''આભાર'' શબ્દની શક્તિ. આભાર, પાડ,

ધન્યવાદ, મહેરબાની, અહેસાન, શુક્રિયા, Thank you. દરેક ભાષામાં આભાર માટે એક નાનકડો શબ્દ, પણ એના કહેવાથી કેટલોય ભાર ઓછો થઈ જાય અને ન કહો તો કેટલો ભાર વધી જાય.

આભાર માનવો શા માટે જરૂરી ?

કોઈ આપણને કોઈ રીતે મદદ કરે, આપણે ઑફિસ પહોંચવા દોડી રહ્યા હોઈએ. લિફ્ટ બંધ થઈ રહી હતી અને આપણને દોડતા આવતા જોઈ કાઈ લિફ્ટને આપણી માટે અટકાવી રાખે. રેસ્ટોરેન્ટમાં દાખલ થાવ અને આપણી આગળની વ્યક્તિ ખૂલેલો દરવાજો આપણા માટે પકડી રાખે. ટ્રેન પકડી રહ્યા હોવ અને દરવાજા પર ઊભેલી વ્યક્તિ આપણા માટે દરવાજા પરથી હટી જાય. આ દરેક વાતમાં આપણે માત્ર એક નાનકડો પ્રતિભાવ આપવાનો છે, ''આભાર''

કોઈએ આપણા માટે કંઈક કર્યું, કે આપણને મદદ કરી, માત્ર એ કારણે જ નહીં, પણ એની સેવાની રસીદરૂપે, એણે ફાળવેલા સમયના સન્માન માટે, એને ફરી આવું કરવાના પ્રોત્સાહન માટે ''આભાર'' માનવો જરૂરી.

આપણે સૌ ઘણી વાર કોઈ કારણ વિના આ ''આભાર''ને કોઈ ખાસ પ્રસંગે કહેવા માટે સાચવી રાખતા હોઈએ છીએ અને ધીરેધીરે એ આપણી આદત બની જાય છે. મિત્રો. આ આભાર કોઈ લગ્ન પ્રસંગે પહેરવાની મોંઘીદાટ શેરવાની નથી કે જે કોઈ ખાસ પ્રસંગે જ વપરાય. આ આભારની લાગણી તો સ્મિત જેવી સહજ, સરળ અને સુલભ વસ્તુ છે, જે સવારે ઊઠતાંની સાથે ચહેરા પર પહેરી લો અને જ્યાં જરૂર લાગે એને વેરતા જાઓ. ગમે તે સંજોગોમાં હંમેશાં બંધબેસતો જવાબ એટલે ''આભાર'' અને વળી દરેક પરિસ્થિતિમાં કોઈ નુકસાન વિના સરળતાથી આપી શકાતો યોગ્ય જવાબ એટલે ''આભાર''.

આજની તાણભરી જિંદગીમાં દરેક માણસ પોતાના ગજાથી વધારે, પોતાની જવાબદારીથી વધારે, પોતાને મળતા મહેનતાણાથી વધારે આપવા મથી રહ્યો છે અને જો આવામાં આપણે એક સરળ, સહજ, સ્મિતસભર આભાર માનવામાં પાછીપાની કરશું તો એ વ્યક્તિ માટે એ પડતાં પર પાટુ જેવું થશે.

આભાર ક્યારે કહેવો જરૂરી ?

૧. જ્યારે આપણને જરૂર હતી અને કોઈએ આપણા કહ્યા પછી કે કહ્યા વિના આપણી મદદ કરી. એ મદદ નાણાકીય હોય કે સલાહ-સૂચન કે માર્ગદર્શનની. ત્યારે ''આભાર'' કહો.

૨. સંજોગવશાત કોઈ વ્યક્તિ મદદ ન પણ કરે, પણ આપણા કપરા સમયમાં એ વ્યક્તિ આપણી પડખે ઊભી રહે, આપણને

એકલા પડવા ન દે. એના એ મૂક સહકાર બદલ ''આભાર'' કહો.

૩. કોઈ આપણી વાત શાંતિથી સાંભળે ત્યારે, કોઈ આપણા કામને કે અન્ય વસ્તુને વખાણે, સારો પ્રતિભાવ આપે ત્યારે આભાર કહો.

૪. કોઈ તમારી ટીકા કરે ત્યારે, કોઈ આપણા કામમાં, આપણી વાતોમાં ભૂલ કાઢી આપણાને સુધરવાનો મોકો આપે ત્યારે, કોઈ વણમાગી સલાહ આપે ત્યારે, સમજી લો કે આ જ લોકો છે જે આપણને આપણા મિત્રો કે સ્નેહીજનથી પણ વધારે બારીકીથી નિહાળી આપણને વધુ ને વધુ નીખરવાનો મોકો આપે છે.

૫. કોઈ આપણને સામેથી ફોન કરે, સામેથી બોલાવે, કોઈનું નિમંત્રણ મળે. કોઈ આપણને પોતાના સારા પ્રસંગોમાં યાદ કરી હાજર રહેવા આમંત્રણ આપે. ''આભાર'' કહો.

૬. પણ જ્યારે આપણને કોઈ મદદ મળે, આપણી તકલીફ ઓછી થાય કે આપણને લાભ થાય ત્યારે જ નહીં, પણ જ્યારે પણ, જ્યાં પણ કોઈને કંઈક સારું કરતાં જુઓ, તો એનો આભાર માનો. (કર્મનો સિદ્ધાંત છે. સારું કે ખરાબ, જે પણ આપશો એ બધું જ પાછું આવશે.)

ઘણા એવી પણ દલીલ કરશે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાનું કામ કરી રહ્યી છે અને એ કામનું એને મહેનતાણું ચુકવાય છે, તો પછી આભાર શાનો ? મારા ભાઈ, આવા કિસ્સામાં આપણે આપણી જાતને ગોઠવી જોઈએ. આપણે ક્યાંક કામ કરી રહ્યા છીએ કે ક્યાંક ભાગીદાર છીએ અને આપણું કામ જ કરી રહ્યા છીએ, આપણી ફરજ બજાવી રહ્યા છીએ. આવા કિસ્સામાં આપણા શેઠ કે આપણા પાર્ટનર, આવીને ખભ્ભે હાથ મૂકે અને કહે કે, ''થેન્ક યુ. આજે જે ડીલ થઈ એ બદલ આભાર. તમારા સહકાર, તમારી મહેનત વિના એ શક્ય નહોતું''.

ભાઈ, આ વાત કામ કે ફરજ અને એના માટે અપાતા વળતરની કે મહેનતાણાની નથી. વાત છે બે-ચાર શબ્દોથી કોઈને પ્રોત્સાહન આપવાની. દિલની વાત ખૂલીને કહીને જીવનભર માટે કોઈને જીતી લેવાની. (ઈન્ટરનેટ પર ક્યાંક વાંચ્યું હતું કે આમ તો અમૃત અને વિષ કદી સાથે ન રહી શકે, પણ જીભ એક એવું સ્થાન છે, જ્યાં અમૃત અને વિષ, બન્ને સાથે હોય છે.)

કોઈ આભાર ન માને તો ?

આભાર ન માનવો આમ તો તોછડાઈ જ કહેવાય. આભાર ન માનવો એટલે મળેલી મદદને આપણે, આપણો અધિકાર સમજીએ છીએ, એવો જ થાય. આભાર ન માનવો એટલે

સામે વાળાને આપણે ''Taken for Granted'' સમજ્યા છીએ, એવો અર્થ પણ થાય.

હા. ઘણી વાર આપણે કોઈને અચાનક મદદ કરીએ અને શક્ય છે કે એ વ્યક્તિ હતપ્રભ થઈ આભાર માનવાનું ચૂકી જાય. એ બાબત વધુ વિચારો નહીં, ગુસ્સે પણ ન થાવ. આપણે જે મદદ કરી, જે સહાય કરી, એ બધામાં આપણે બસ નિમિત્ત માત્ર હતા, બસ આટલું વિચારીને આગળ વધીએ.

આભાર કેવી રીતે કહેશો ?

૧. હોઠો અને આંખમાં મંદ સ્મિત સાથે થોડુંક નમીને હાથ મિલાવીને, કે પીઠ પર હાથ મૂકીને ''આભાર'' કહો.

૨. આભાર કે થેન્ક યુ બહુ ચીલાચાલુ લાગે તો ''આપના વિના આ કામ શક્ય ન થાત'' કે પછી ''દોસ્ત, આ કામમાં આપના સુંદર સહયોગથી ખૂબ આનંદ થયો''.

૩. ઘણી વાર આવું કંઈક કહેવામાં આપણે થોડુંક કચવાતા હોઈએ તો બસ સ્મિત સાથે થમ્સ અપની નિશાનીથી કે હાથ મિલાવી તમારો હર્ષ દર્શાવો.

૪. જો પ્રત્યક્ષ કહેવામાં સંકોચ થતો હોય તો મોબાઈલથી એક મૅસેજ મોકલી દો

૫. આપણે મોડા પડ્યા હોઈએ તો સૉરી કહેવાને બદલે એમ કહો કે, ''મારી રાહ જોવા બદલ આભાર''

૬. કોઈ આપણી ભૂલ સુધારે કે ટોકે તો એમ કહો, ''તમારાં સલાહ-સૂચન બદલ ખૂબ આભાર''

૭. જ્યારે કોઈ તમારા કપરા સમયમાં સાથ આપે ત્યારે ''આભાર''ને બદલે એમ કહો કે, ''આવા કપરા સમયમાં આપના સાથ-સહકાર બદલ આપનો ઋણી રહીશ''

છેલ્લે

૧. મોટી વાતમાં આભાર માનીએ કે ન માનીએ, પણ જ્યારે કોઈ નાનકડી વાતમાં સામેવાળી વ્યક્તિનો યોગ્ય રીતે આભાર માનીએ તો એક સકારાત્મક ઊર્જા સાથે એ સત્કાર્ય બમણા વેગે આગળા પ્રસરે.

૨. જે વ્યક્તિ આપણને કદી કામ નહીં આવી શકે અને છતાં એને કોઈ રીતે મદદરૂપ થઈએ તો એવા કાર્ય માટે તો ખુદ ઇશ આપણો આભાર માનશે.

૩. રોજ રાત્રે સૂતાં પહેલાં, આખા દિવસ દરમ્યાન કોણ આપણને મદદરૂપ થયું એનો ફોન કરીને, સંદેશ દ્વારા (અને બન્ને ન થઈ શકે એમ હોય તો મનોમન આભાર માનીએ) અને સાથે પોતાની જાતને પણ

એક વચન આપીએ કે આપણે પણ કોઈને (કોઈને શા માટે દરેકને) આ રીતે મદદરૂપ થઈશું.

૪. રોજ સવારે આંખ ખૂલે એટલે નવા જીવન માટે, એક બ્રાન્ડ નવા દિવસ, એક સોનેરી સવાર માટે પ્રભુનો આભાર માનીએ.

૫. આભાર, આ શબ્દનો ખર્ચ કંઈ નથી. પણ એનું મૂલ્ય ''અમૂલ્ય'' છે અને આ અમૂલ્ય ખજાનો જેટલો વાપરશો, એટલો વધશે.

૬. આભાર, આ એક શબ્દની પ્રાર્થના છે. મારું દ્રઢપણે માનવું છે કે જો આપણને જે મળ્યું છે એનો આભાર માનતા રહીશું તો આપણને બીજી કોઈ પ્રાર્થનાની જરૂર જ નહીં પડે

૭. છેલ્લે, ઈશ્વરને એટલી જ પ્રાર્થના કે જે નથી મળ્યું એની માગણી કરતી વેળા જે મળ્યું છે એનો આભાર માનવાનું ન ભૂલીએ.

રતાડિયા ગણેશવાલા,
મો.: ૯૮૯૨૮૧૫૩૬૭

પગદંડી (માસીક)

ધી રજિસ્ટ્રેશન ઓફ ન્યુઝપેપર (સેન્ટ્રલ) રૂલ્સ અન્વયે પગદંડી પત્ર અંગેની માહિતી
ફોર્મ નં ૪ (જુઓ રૂલ્સ નં ૮)

૧. પ્રકાશનનું સ્થળ	:	શ્રી કચ્છી વિસા ઓસવાળ સેવા સમાજ ૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.
૨. પ્રકાશનની સામયિકતા	:	માસિક
૩. મુદ્રક અને પ્રકાશકનું નામ	:	અશ્વિન પી. માલદે
રાષ્ટ્રીયતા	:	ભારતીય
સરનામું	:	૧૦, સુમતિ, એમ. જી. રોડ, મુલું (વે), નિંબઈ -૪૦૦૮૦.
૪. તંત્રીનું નામ	:	અશ્વિન પી. માલદે
રાષ્ટ્રીયતા	:	ભારતીય
સરનામું	:	૧૦, સુમતિ, એમ. જી. રોડ, મુલું (વે), નિંબઈ -૪૦૦૮૦.
૫. જે વ્યક્તિઓ આ અખબારના માલિક હોય અને કુલ થાપણના એક ટકાથી વધારે થાપણનાં નામ તથા સરનામાં	:	શ્રી કચ્છી વિસા ઓસવાળ સેવા સમાજ ૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.

હું અશ્વિન પી. માલદે આથી જાહેર કરું છું કે ઉપર દર્શાવેલ વિગતો મારી જાણ અને માન્યતા મુજબ તદ્દન સાચી છે.

(સહી) **અશ્વિન પી. માલદે**

મુંબઈ

પ્રકાશક : પગદંડી

કોલકાતા : મધર હાઉસ, ઇકો પાર્ક

જ્યોતિ મોતા

ગતાંકથી ચાલુ.... તા. ૫.૧.૧૯.

આજની સવાર જિનેશ્વર પરમાત્માની સાથે જૈન જિનાલયોમાં વીતી. આત્મઉન્નતિના ઊર્ધ્વગામી સ્થાનો સાથે જીવનઉન્નતિનું એક પાવન ધામ એટલે મધર હાઉસ.

મધર ટેરેસા હાઉસ : મધર હાઉસ **જગદીશચંદ્ર બોઝ રોડ, બેનિયાપુકુર** - કોલકાતામાં આવેલું છે. દુનિયામાં ભાગ્યે જ કોઈ એવી વ્યક્તિ હશે જે મધર ટેરેસાનું નામ ન જાણતી હોય. એક યુવાન સ્ત્રી વિદેશથી ભારત આવે છે. કોલકાતાની ગલીગલી ફરે છે. લોકોના દુઃખ - દર્દ, ગરીબી જુએ છે અને ભારતમાં જ રહી જવાનો સંકલ્પ કરે છે. તે ભારતમાં ફક્ત રહેતી જ નથી, પણ પોતે ભારતીય બની જાય છે ! સેવા, કરુણા અને પ્રેમનું કામ હાથમાં લઈ લે છે. અનાથ, અપંગ, બાળક - વૃદ્ધ, ગરીબ - તવંગર, અસ્થિર મગજના એવા ન જાણે કેટલાય દુઃખિયારાની બેલી બની ટેરેસા જગત માતા (મધર) બની ગયાં. તેમનો આશ્રમ (ઘર) એ એક તીર્થ જ કહેવાય.

મધર હાઉસની સ્થાપના ઈ.સ. ૧૯૫૦માં ગરીબો અને વંચિતોની સેવાના ઉદ્દેશ્યથી થઈ. આ ઘરને સંગ્રહાલયનું રૂપ આપીને સાચવવામાં આવ્યું છે. અહીં એમના જીવનનાં ચિત્રો, તેમના દ્વારા વપરાયેલી વસ્તુઓ, હસ્તલિખિત પત્રો, આધ્યાત્મિક ઉપદેશોનો સંગ્રહ વગેરે કરેલ છે. એક માળના નાનકડા મકાનમાં મધર ઉપરના ઓરડામાં રહેતાં હતાં. ત્યાં ફક્ત તેમનો પલંગ રહી શકે એટલી જ જગ્યા છે. એમના બિછાનાને હજી પણ એમ જ સાચવી રાખવામાં આવ્યું છે. મધર ટેરેસા હાઉસ મુખ્ય રોડથી એક નાનકડી ગલીની અંદર છે.

મધર હાઉસમાં પ્રવેશ કરતાં જ સકારાત્મક ઊર્જાથી ભરાઈ ગઈ. અંદર દાખલ થતાં જમણી બાજુ સામે મધરની આશીર્વાદ આપતી મૂર્તિ જોઈ નતમસ્તક થઈ જવાયું. બાજુમાં નાનકડા ઓરડામાં એક દવાખાનું ચાલી રહ્યું છે. ત્યાં દર્દીઓની કતાર લાગેલી જોઈ. તેમના ઘરની સામે નીચે એક વિશાળ હૉલમાં તેમનું અંતિમ વિરામ સ્થળ બનેલું છે.

એમની સમાધિ ઉપર સુંદર પુષ્પો અને આસપાસ મીણબત્તીઓ સજાવેલી હતી. આ

ઓરડામાં પરમશાંતિ, કરુણા અને પ્રેમના તરંગો લહેરાઈ રહ્યા હતા. આંખો બંધ કરી હું પણ કરુણા ભરેલ ચિત્તથી થોડી વાર ત્યાં બેઠી અને મૈત્રીના તરંગો સાથે સમરસ થઈ.

થોડી વારે બહાર આવી ઉપર ગઈ, જ્યાં તેઓ રહેતાં હતાં. આ જગ્યાએથી મધરે અનેકવિધ કલ્યાણ પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી જે હજી અહીં અવિરતપણે ચાલુ છે. મધર વિશે કશું લખવું એટલે સિંધુને બિંદુમાં સમાવવું કહેવાય!

અહીં સેવા, શાંતિ અને પ્રેમનો સંદેશ લઈ હું પહોંચી પ્રભુ અવાસે. શિલ્પ, સૌંદર્ય અને આંતરિક શાંતિના પરમધામ એવા જિનેશ્વર ભગવંતોના જિનપ્રાસાદોનાં દર્શન કરવા. જેની વાતો આગળ આવી ગઈ. જિનમંદિરોનું અદ્ભુત સૌંદર્યનું રસપાન કરી, ભોજન લીધું.

અહીંથી હવે મારે જવાનું હતું ૨૦ કિલોમીટર દૂર ઇકો પાર્ક. અહીંથી ચાલતી ચાલતી મુખ્ય સડક પર આવી, બસ પકડી ૧૪ કિલોમીટર દૂર AAII NEW TOWN ઊતરી. ત્યાંથી ઘણું ચાલ્યા બાદ ઇકો પાર્ક જવા માટે રિક્ષા મળી. ચાર કિલોમીટર દૂર ગૅટ નંબર-૨ જે અહીંથી નજદીક હતો ત્યાં રિક્ષા ઊભી રહી. અહીં બીજા પણ ગેટ્સ છે. અહીં પોતાની ગાડી વગર આવવું ખૂબ અગવડ ભરેલું છે.

ઈકો ટૂરિઝમ પાર્ક (**ECO TOURISM PARK**):- **પ્રવેશ શુલ્ક** - ૩૦ રૂપિયા. **સમય:** ૨:૩૦થી ૮.૩૦ માર્ચથી ઓક્ટોબર, શિયાળામાં ૧૨:૦૦ થી ૨:૩૦. **બંધ : સોમવાર.**

સાઉથ ઈસ્ટ વિશ્વ બંગલા, સરાની, મેજર આરટિરિયલ રોડ, એએઆઈઆઈ - ન્યૂ ટાઉન કોલકાતામાં આવેલો આ ભારતનો સૌથી મોટો ઈકો પાર્ક છે, જે ૪૮૦ એકર (૧૯૦ હેક્ટર)માં ફેલાયેલો છે. પશ્ચિમ બંગાળનાં મુખ્ય મંત્રી મમતા બેનર્જી દ્વારા ૨૦૧૧માં આ પાર્કનું ઉદ્‌ઘાટન થયું. આ પાર્કને ત્રણ વિભાગમાં વિભાજિત કરેલું છે.

૧) પારિસ્થિતિક ક્ષેત્ર - પાણીની ભૂમિ, ઘાસનું મેદાન, શહેરી વન

૨) થીમ ગાર્ડન અને બગીચા

૩) શહેરી મનોરંજન સ્થાન

કોઈ પણ ગૅટથી અંદર દાખલ થતાં સામે આખા પાર્કનો નક્શો દેખાય. ત્યાં ઊભા રહીને પોતાનું સ્થાન શોધી અને હવે કઈ જગ્યાએ પહેલા જવું તે નક્કી કરી લેવું. નહીં તો આ પાર્ક ફરવા માટે અડધો દિવસ પણ ઓછો પડે. પાંચ-છ કિલોમીટરના દાયરામાં આવેલ આ પાર્ક ફરતાફરતા પગની હાલત ખરાબ થઈ જાય અને થાકીને લોથપોથ થઈ જવાય. આ પાર્કનો આનંદ લેવા પોતાની મનગમતી -

મનપસંદ જગ્યાએ પહેલા જઈ આવવું, નહીં તો છેલ્લે ન પહોંચ્યાનો પસ્તાવો થાય.

આ પાર્કમાંનું પ્રવેશ શુલ્ક ભલે ઓછું છે, પણ અંદર અલગ અલગ થીમ પાર્કના પણ શુલ્ક છે. ૧૦ રૂપિયાની ટિકિટ લઈ હું દાખલ થઈ દુનિયાની સાત અજાયબીવાળા થીમ પાર્કમાં. દુનિયાની આ અજાયબીઓ પાસે ઊભા રહી ફોટો પડાવનાર પર્યટકો પોતે વિદેશમાં હોય એવું મહેસૂસ કરે છે. કોઈકોઈ થીમ પાર્ક નિ:શુલ્ક પણ છે. જેવો કે માસ્ક પાર્ક. અહીં બધા દેશના મુખવટાઓ લાકડી પર લટકાવી રાખ્યા છે.

પર્યટકો જ્યાં મન થાય તે મુખવટા આગળ ઊભા રહી ફોટો પડાવવાનો રોમાંચ લઈ રહ્યા હતા. આ રોમાંચક થીમ પાર્ક ખરેખર મોજ કરાવે છે. અહીં જાતજાતના ને ભાતભાતના બગીચાઓ આવેલ છે. જંગલી ફૂલોના, વાંસનો, ચાનો, થોરનો, પતંગિયાનો, હેલિકૉપ્ટરનો, ઘાસનાં ઉષ્ણકટિબંધ મેદાનો, વગેરે વગેરે.. આ બધા બગીચાઓ પાર્કમાં અલગઅલગ જગ્યાએ આવેલા છે. ચાલતાં ચાલતાં થાકી જવાય તો ગમે ત્યાં બેસી, થાક ઉતારી, આરામ કરી, આગળ વધી શકાય છે. અહીં પ્રાકૃતિક વૃક્ષો અને જંગલોને જાળવી રાખવામાં આવ્યાં છે. એની વચ્ચે થીમ પાર્ક ઊભા કરેલા છે.

અહીંનો એક થીમ પાર્ક ગુરુવર રવીન્દ્રનાથની યાદમાં બનાવેલો છે. આ પાર્કનું શુલ્ક ૧૦ રૂપિયા છે. આ થીમ પાર્કમાં પશ્ચિમ બંગાળના સાધુ-સંતો, સમાજસુધારકો, રાજકીય - શૈક્ષણિક પ્રતિભાઓ, લેખકો-કવિઓ વગેરેને અહીંયાં ચિત્રો અને મૂર્તિઓરૂપ પ્રદર્શિત કરાયા છે. અહીંયાં કલા સ્થાપત્યની પ્રતિકૃતિઓ, મૂર્તિઓ અને ચિત્રો એમના ટૂંકા પરિચય સાથે સુચારુરૂપે પ્રદર્શિત કરાયેલાં છે. બંગાળની અસ્મિતા અને સંસ્કૃતિને ઉજાગર કરનાર આ ઉત્તમ માનવોનો સિંહ ફાળો આ થીમ પાર્કમાં આવ્યા બાદ જાણી શકાય છે. આ પ્રકારના થીમ પાર્ક હોવા એ ખરેખર પ્રશંસનીય કહેવાય. આ થીમ પાર્કથી પશ્ચિમ બંગાળની માહિતી પૂર્ણરૂપે ટૂંકાણમાં મળી જાય છે.

આ ઈકો પાર્કમાં વિષ્ણુપુરમ મંદિરની પ્રતિકૃતિ પણ બનેલી છે. આ ઉપરાંત ચા, ગુલાબ, કુદરતી ફૂલો, જંગલી ફૂલોના બગીચાઓ જોઈને મન બાગ-બાગ થઈ જાય. ત્યાં નાનકડી તલાવડી, એમાંથી ઈડતા ઠંડા પાણીના છાંટા મનને શીતળતાથી ભરી દે છે. તળાવની પહેલાં એક ગ્રામીણ થીમ પાર્ક બનાવેલો છે.

ગ્રામીણ જીવનનાં દર્શન કરાવતી ઝાંકી અહીં છે. ગામડાની રોજિંદી પ્રવૃત્તિઓ અને કામકાજને કરતા લોકોની પ્રતિકૃતિઓ,

પ્રાણીઓ, ઝૂંપડીઓ, ખેતરો, તળાવ આ બધું જ અહીં સુંદર રીતે પ્રદર્શિત કરેલું છે જે ગ્રામ્ય સંસ્કૃતિને પેશ કરે છે. આપણે જાણે કોઇ સાચુકલા ગામડામાં ફરી રહ્યા હોઈએ એવો અહેસાસ થયા વિના અહીં ન રહે.

આ પાર્કમાં બીજી ઘણી પરિયોજનાઓ હાથ ધરાયેલી છે અને ઘણી ચાલુ છે. અદ્યતન સુવિધાઓથી ભરપૂર આ પાર્કની મુલાકાત એકવાર જરૂર લેવા જેવી છે. આ પાર્કની સ્મૃતિને મેં મારા કૅમેરામાં કેદ કરી લીધી.

અહીં પાર્કના છેવાડે ૧૦૦ એકરમાં વિસ્તરેલ તળાવ (ઝીલ) ખૂબ જ સુંદર છે. ત્યાં જવાનો ઉત્તમ સમય સવારનો કે સાંજનો છે. એ તળાવ વચ્ચે એક નાનકડો દ્વીપ છે. જ્યાં નાવથી જઈ શકાય છે. આ દ્વીપમાં એક કાચનું ઘર બનેલું છે. જ્યાં કૉર્પોરેટ પરિવારોના અને ધનપતિઓના કાર્યક્રમ યોજાય છે.

અહીંથી ચારેબાજુનું દૃશ્ય, અનુપમ લાગે છે. કિનારા પરથી આ દ્વીપ સુરમ્ય લાગે છે. સાંજના સૂર્યાસ્ત સમયે ઠંડી હવા, રોશની નૌકાવિહાર વગેરેનો લાભ લઈ શકાય. બાજુમાં આવેલ કેફેટેરિયામાં બેસી ચા-કોફની ચુસ્કી સાથે સાંજની મસ્તી માણી શકાય. હું પણ અંતે ચાલતી ચાલતી અહીં પહોંચી. આરામ કર્યો અને થોડો સમય શાંતિથી વિતાવ્યો. મનોરંજનનું આ સ્થળ કોલકાતાનું મારુ છેલ્લું ભ્રમણ સ્થાન હતું અહીં મારી ચાર દિવસની કોલકાતાની મુલાકાતનો અંત આવ્યો.

મેં કોલકાતાને બસ, રિક્ષા, ટૅક્સી, ટ્રેન અને પગે ચાલીને માણ્યું. નૌકાવિહાર પણ કર્યો. અહીંના સ્ટ્રીટફૂડ, ચાટ, મીઠાઈ વગેરેનો સ્વાદ પણ માણ્યો. કિશન બાહેતી સાથેની મુલાકાત એક સુંદર યાદ બની ગઈ. કોલકાતા, પશ્ચિમ બંગાળનું સૌથી મોટું શહેર ઘણી રીતે મને મારી મુંબઈની યાદ તાજી કરાવી ગયું.

અહીંની પ્રાચીનતા, સંસ્કૃતિ, ઇતિહાસ, ધર્મ, અધ્યાત્મ, શિક્ષણ અને પ્રકૃતિની દૃષ્ટિએ તેમ જ સૌથી વધુ City of joy નામને સાર્થક કરતા આ શહેરને ખરા અર્થમાં માણ્યું. આ શહેરમાં એક વાર આવ્યા બાદ વારંવાર આવવાનું મન થતું રહે. પશ્ચિમ બંગાળનો મારો આ પ્રથમ પ્રવાસ અને પ્રથમ શહેરની મુલાકાત ચીરસ્મરણીય બની ગયાં.

ફરી એકવાર ૨૫ કિલોમીટરનું બસ દ્વારા અંતર કાપી સ્ટ્રીટફૂડના આનંદ સાથે હું મારા ગંતવ્યે પહોંચી. લોહાણા મહાજન વાડી આવી ભાડું ચૂકવ્યું. સામાન લીધો.

આ શહેરને અલવિદા કહી ચાલી નીકળી ફરી એક અનજાન અનોખી ડગરે...

ક્રમશ:

મો. : ૯૯૩૦૫૦૮૪૦૭

સાહિત્ય-અમૃત

આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ

પુસ્તક	:	અરધી સદીની વાચનયાત્રા
સંપાદક	:	મહેન્દ્ર મેઘાણી
પ્રકાશક	:	લોકમિલાપ ટ્રસ્ટ - ભાવનગર
પ્રકાશન વર્ષ	:	૨૦૦૩ - પ્રથમ આવૃત્તિ

આ પહેલાં આપણે જોયું કે, 'મિલાપ' સામયિકનો પ્રથમ અંક ૧૯૫૦ના જાન્યુઆરીની ૨૬મીના પ્રજાસત્તાક દિને પ્રસિદ્ધ થયો અને ડિસેંબર, ૧૯૭૮માં એનું પ્રકાશન સંકેલી લેવામાં આવ્યું.

'મિલાપ'ના પ્રકાશનકાળ દરમ્યાન મિલાપે અન્ય સામયિકો, વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકોના વિશાળ જ્ઞાનસાગરમાંથી ઉત્તમનું ચયન કરીને ગુજરાતના વાચકોને પીરસ્યું અને એની સંસ્કારિતાને ઘડવાનું યજ્ઞકર્મ કર્યું.

મહેન્દ્રભાઈ સમજતા કે આપણી પ્રજાનાં અનેક અનિષ્ટોનું મૂળ કદાચ વિચારશૂન્યતામાં રહેલું છે.

૧૯૭૮માં મિલાપનું પ્રકાશન સંકેલી લેવામાં આવ્યું પણ મહેન્દ્ર મેઘાણીની કર્તૃત્વ-ભાવના એમને જંપવા દે એમ નહોતી અને એના પરિપાકરૂપે ૨૧મી સદીના ગુજરાતી વાચકોને મિલાપ તેમ જ અન્ય પ્રકાશનોની સામગ્રીમાંથી ચયન કરેલું આપણી વિચાર-સૃષ્ટિ અને જીવન-દૃષ્ટિને સંમાર્જિત કરનારું ઉત્તમ સાહિત્ય 'અરધી સદીની વાચનયાત્રા'માં ગુજરાતી પ્રજાને સમર્પિતભાવે આપ્યું. 'અરધી સદીની વાચનયાત્રા'નું ચયન આપણી આંખ ઉઘાડનારું અને સુષુપ્ત જીવન-મૂલ્યોને ઉજાગર કરનારું સાત્ત્વિક સાહિત્ય છે. પુસ્તકના આ સત્ત્વશીલ ચયનમાંથી કશુંક અહીં પ્રસ્તુત છે.

વધુ ને વધુ સ્વકેન્દ્રી થતા જતા ૨૧મી સદીના માનવીની લાગણીશૂન્યતા અને ભૌતિક પ્રવાહોથી પ્રભાવિત યાંત્રિક જીવન-શૈલી એને કુદરતથી દૂર ધકેલી રહી છે ત્યારે કુદરત એને પાઠ ભણાવવા પ્રવૃત્ત થાય છે. કુદરત કોઈ ને કોઈ આપત્તિરૂપે એની અમાપ શક્તિથી

ત્રાટકે છે અને આપણો જાણીએ છીએ કે આપત્તિના સમયે માનવીની સુષુપ્ત સંવેદના ફરી જાગૃત થાય છે.

આવું જ કંઈક ૨૦૦૧ના ગુજરાત-કચ્છમાં ૨૬મી જાન્યુઆરીના પ્રજાસત્તાક દિવસના પર્વના દિવસે થયું. ધરતીકંપની એ ઘટના દરમિયાન માનવતાની મહેક પ્રસરાવતી શ્રી રમણલાલ સોનીની અનુભવ-ગાથા આવું જ કંઈક કહે છે.

‘તમને છોડીને કેમ જાઉં’

- રમણલાલ સોની

ત્રીજી સહસ્ત્રાબ્દીનું પ્રથમ વરસ. ૨૬મી જાન્યુઆરીનું પર્વ. ધરતી અચાનક ધ્રૂજવા લાગી...

તે વખતે હું અમદાવાદમાં ચાર માળના મકાનમાં ત્રીજે માળે મારા ફ્લૅટમાં હતો. નાહી-ધોઈ, પરવારીને હું સોફામાં પલાંઠી વાળીને બેઠો હતો, છાપું વાંચતો હતો.

લેખકને આંખોની તકલીફ એટલે છાપાના લખાણ પર આંગળી રાખી એકએક શબ્દ વાંચતા હતા. ત્યાં સોફાને આંચકો લાગ્યો અને સોફો ખસ્યો. લેખકને થયું, પૌત્ર ગૌરવ અટકચાળું કરે છે અને ત્યાં વધુ મોટો આંચકો આવ્યો. ઊભી થયેલ સ્થિતિ કલ્પનાતીત હતી.

ત્યાં પુત્રવધૂ રેણુકા આવી અને જમણી તરફ, લેખકનો હાથ પકડી ગુપચુપ બેસી રહી. પુત્રવધૂની આ વર્તણૂકથી લેખક અચંબામાં હતા ત્યાં તો ફરી પાછો આંચકો આવતાં લેખક કહે છે: ‘બાબલો આજે કેમ તોફાને ચડ્યો છે?’ અને પછી સમજ પડી કે આ તો ધરતીકંપના આંચકા છે. લેખકને ધ્રાસકો પડે છે અને છોકરાઓની પૃછા કરે છે. રેણુકા કહે છે, એ બધાં નીચે ઊતરી ગયાં. પુત્રવધૂ ન ગઈ એટલે લેખક કહે છે:

‘‘તો તું કેમ ન ગઈ?’’

‘‘તમને મૂકીને હું કેવી રીતે જાઉં?’’

તરત હું ઊભો થઈ ગયો. પગ ફરસ પર પડ્યા ત્યારે હવે મને ધરતી ધ્રૂજતી અનુભવાઈ. મારો હાથ પકડીને રેણુકા મને લઈ ચાલી. વીજળી બંધ, લિફ્ટ બંધ... ત્રણ ત્રણ દાદરા ઊતરવાના. મને દેખાય નહીં તેથી સાચવીને મને ઉતારવાનો અને છતાં એકદમ ઝડપથી ઊતરી જવાનું. દાદરા ઊતર્યા પછી વળી લાંબી પાળી પાર કરવાની. તોય બધું વટાવીને બહાર રસ્તા પર જઈ ઊભાં. કંપ હવે બંધ થઈ ગયો હતો. કટોકટીની અમારી પળો ફ્લૅટમાં જ વીતી ગઈ હતી. મકાન હલ્યું, પણ પડ્યું નહીં.

આંખે નહીં ભાળતા ૯૪ વરસના વૃદ્ધને ત્રણ દાદરા ઊતરતાં ને પછી ત્રીસ ફૂટની પડાળી વટાવતાં કેટલી બધી વાર લાગી હશે! એ બધો વખત રેણુકા મને કાળજીથી દોરીને

લઈ જઈ રહી હતી! 'તમને મૂકીને હું કેવી રીતે જાઉં!' એ તેના શબ્દો મારા ચિત્તમાં જડાઈ ગયા છે. આમ તો એ પારકી દીકરી ને ? પણ પારકી દીકરી પરણીને પછી પારકાંને કેવી રીતે પોતાનાં કરી લે છે, આત્મીય કરીને માને છે, તેનું ચરમ દૃષ્ટાંત તે દિવસે જોયું. ભારતીય સંસ્કૃતિની આ પાયાની ચીજનું ઉજ્જવળ દર્શન મને ધરતીકંપની આપત્તિએ કરાવ્યું.

આપણે જોયું કે આવી આફતના સમયે માંહ્યલો જાગી જાય છે. રેણુકાની વૃદ્ધ સસરા પ્રત્યેની લાગણી અને આત્મીયતાનાં અહીં દર્શન થાય છે. વૃદ્ધ આત્મીયજન પ્રત્યેની લાગણી અને કતૃત્વભાવનાએ પુત્રવધૂ રેણુકાને ધરતીકંપના ખોફ વચ્ચે રોકી રાખી. એનાં આ ચાર શબ્દો બધું જ કહી દે છે. એ મનઃસ્થિતિ શબ્દોમાં વ્યક્ત ન જ થઈ શકે. **'તમને છોડીને કેમ જાઉં ?'**

અમદાવાદમાં લાખો લોકો એક પળમાં નિરાશ્રિત બની ગયા. કોઈએ મિત્રો, સગાંવહાલાંનો આશરો લીધો અને કેટલાકે રસ્તાનો....

આ પરિસ્થિતિમાં અમે બધા જ સ્વ. નગીનદાસ પારેખના પુત્ર નિરંજનને ઘેર ગયાં. નિરંજનની પત્ની દક્ષા. એ સદાયે હસમુખી અને આનંદી સ્વભાવની અને રેણુકાની જેમ જ દક્ષાની કતૃત્વભાવના અને માનવીય વહેવારનાં દર્શન થાય છે.

માત્ર ભોંયતળિયાવાળું નગીનભાઈનું મકાન, પણ સામે જ ઢગલાબંધ ઊંચાં મકાનો. બાજુમાં પણ એવું મોટું મકાન. સામેના મકાનના ફ્લેટવાળાઓએ પણ દક્ષાને ત્યાં જ આશરો લીધેલો. નિરાશ્રિત કૅમ્પ જ જોઈ લો ! પાછળથી ધરતીકંપના આંચકા અવારનવાર આવતા રહે અને બધા દોડીને બહાર દૂર જઈ ઊભા રહે, પણ જેમ રેણુકા તેમ દક્ષા મને લીધા વગર ડગલું ખસે નહીં. રાતે-મધરાતે સવારે–બપોરે આવી ભાગદૌડ કરવી પડે– અહીં તેની વચ્ચે સૌએ નહાવું-ધોવું, ખાવું-પીવું પણ પડે ને! સૌ મળીને કામકાજ આટોપતા, તોયે ગૃહિણી તરીકે દક્ષાને માથે વિશેષ ભાર રહે એ દેખીતું છે, પણ એ ભાર એના મોં પર લેશ પણ કળાય નહીં. ત્યાં તો હસું-હસું થતું મુખ જ હોય.

પછીનું એકાદ અઠવાડિયું લેખકનું કુટુંબ નિરંજનને ઘરે રહે છે અને પછી સત્યાગ્રહ સંગ્રામના એમના સાથી નરહરિભાઈ ભટ્ટના પુત્ર સિદ્ધાર્થને ત્યાં ગયા. નરહરિભાઈ ભટ્ટ, પુત્ર સિદ્ધાર્થ અને એની પત્ની કોકિલા આખું કુટુંબ સુશિક્ષિત. દિવસો સુધી એમનો આધાર રહ્યો. ત્યારે એમ જ કહેવું પડે: જગતમાં ચારે તરફ ફેલાતી વિરૂપતા વચ્ચે પણ માનવતા હજી જીવંત છે, આવી વ્યક્તિઓને લીધે. ભારતીય સંસ્કૃતિ હજી એમના લોહીમાં વહી રહી છે.

ધરતીકંપની થોડી સેકંડોમાં કેટલાં બધાં મકાનો જમીનદોસ્ત થયાં. કેટલા બધા માનવીઓ તેમાં કચડાઈ-દટાઈને મર્યા. એથીયે વધારે કેટલા બધા નિરાધાર બન્યા! મને થયું: ભગવાન શા સારુ આવો કૅર કરતો હશે? મહાકવિ રવીન્દ્રનાથના શબ્દો મને યાદ આવ્યાઃ 'પ્રભુ પોતાને હાથે નિર્દય આઘાત કરીને આપણને જગાડવાનું કાર્ય કરે છે.' આ ભૂકંપથી દુનિયાના કેટકેટલા લોકોનાં હૃદય હાલી ઊઠ્યાં છે! ચારેબાજુથી ભૂકંપગ્રસ્તોની વહારે ધાવા પોકાર ઊઠ્યો છે. આ સમવેદનાનો અનુભવ એક શુભ ચિહ્ન છે.

અહીં લેખકનો આશાવાદ પ્રકટ થાય છે. ભારતીય સંસ્કૃતિનાં ઊંડાં મૂળ અને આ સંસ્કૃતિમાં શ્રદ્ધા આ શબ્દોમાં વ્યક્ત થાય છેઃ

ધરતીકંપ તો સમય જતાં ભુલાઈ જશે. ભંગાર થયેલાં ગામ ફરી બેઠાં થશે. ઘરબાર વિનાના થઈ ગયેલા પુનર્નિવાસ પામશે. જેમણે નિકટના સ્વજનો ગુમાવ્યા છે તેમની વેદનાયે ધીરેધીરે શમતી જશે અને પછી પ્રગટતી થશે - આ ધરતીકંપે માનવીનો ઢંઢોળીને કેવો જાગૃત કર્યો, પ્રવૃત્ત કર્યો તેની કથાઓ. એ કથાઓ એકવીસમી સદીના માનવીની સંસ્કૃતિનો એક ભાગ બની રહેશે.

એ સંસ્કૃતિમાં કેવળ એક પુત્રવધૂ પોતાના વૃદ્ધ સસરાને નહીં કહેતી હોય કે, ''તમને છોડીને હું કેવી રીતે જાઉં?'' પણ સમાજના શિખરે બિરાજતો માનવીયે તળિયાના તુચ્છ જીવને કહેતો હશે કે, ''તને છોડીને હું કેવી રીતે જાઉં?''

સાંપ્રતકાળની વાસ્તવિકતાની પડખે આપણે લેખકનો આશાવાદ અને આપણી સંસ્કૃતિ પરત્વેની અચલ શ્રદ્ધાને ઊભાં કરીયે તો મિશ્ર ચિત્ર ઊપસતું લાગે છે.

આ વાસ્તવિકતાનાં દર્શન કોરોનાની મહામારીના સંદર્ભમાં થયાં છે.

એક તરફ પોતાના પ્રાણની પરવા કર્યા વિના કોરોનાના દર્દીઓની નિસ્વાર્થભાવે સારવાર કરનારા ડૉક્ટરો અને અન્ય કોરોના કાર્યકરોમાં માનવતાનાં દર્શન થાય છે ત્યારે કેટલાક તબીબો અને દવા ક્ષેત્રની કંપનીઓ (Pharma Loby) તેમ જ રાજકારણીઓની ઘૃણાજનક ગતિવિધિઓથી આપણું મસ્તક શરમથી ઝૂકી જાય છે.

આશા રાખીએ કે સમાજના ઉચ્ચ વર્ગનો માનવી છેવાડાના માણસને કહે કે, 'તને છોડીને હું કેવી રીતે જાઉં?'

ફોન : ૯૩૨૩૫૪૧૩૫૧

BHAVA CHAKRA TO DHAMMA CHAKRA

(Vipassana's way)

LAX KENIA

Vipassana is a technique to understand Laws of Nature with Direct experience on your own body . Dhamma is nothing but Laws of Nature, more you understand ,more you mold yourself accordingly more you come out of misery and thus come out from round and rounds of Bhava Chakra.

About 2600 years ago Prince Siddharthabecame Buddha ie A man who selfdiscovered the truth of Nature or he got supreme prize of Omniscience.He enjoyed his becoming Buddha for several days in Bodhgaya jungles and letter shared his discovery with his five friends who had started with him for Self discovery journey as part of Gratitude, which comes naturally for such realized people.

The following 4 sighting made Prince Siddharta decide to leave home in search for self realisation or truth.

1) An old man who was unhappy because of old age limitations… DUKHI
2) A man who was extremely Sick and DUKHI
3) Man who had died and was being carried for burial with crying family and unhappiness DUKHI
4) Ascetic leaving home for search for truth was DUKHI.

He decided to solve the reason for all above and left home to start his journey of discovery.Five friends later joined him in till last phase when prince Siddharth left his ascetic ways and started eating food and new way of meditating.At that point Siddharth worked and rediscovered the laws of nature, reason for the Dukha and solution to come out of Dukha and path that will lead to come out of Dukha.

KALAM was the guru who knew all the Techniques up to 8 thGyan, The highest learnt at that time.SIDDHARTH after mastering 8 thGyan asks kalam,Master I have learnt from you 8 thGyan,I practice well,but I still have some small Sankhara (karma) left inside my mind which can give me rebirth.Tell me how can I remove them.

Kalam was pleased with the question and honestly said,This is as much as I know.i agree with you, there are some ANUSAYA SANKHARA STILL LEFT IN MY MIND TOO.I DO NOT KNOW HOW to remove them.

AFTER HEARING THAT,Siddharth thanked him for teaching and left him to continue his search.

He then remembered his own experience as a child,when he meditated on his own using BREATH meditation (ANAPANA)he had worked as a child once. HE started working with Breath.With practice and more search,he discovered use of VEDNA to shake up and remove ANUSAYA

Sanskara. He removed all anusayasankhara from his mind and experienced Nirvanic state and become BUDDHA.

His techniques uses two things

1) watching natural flow of Breath to concentrate the mind and training mind to remain Equanimous for sustained period of time.

2) Use the trained mind to experienced vedna's in the body and watch vedna's Rise and fall ,without reacting and remain equanimous.He continued his practaice till he became successful in removing all the hidden sanskaras from his body and mind and achieved Nirvana.

(Vedna means any experience of reaction on the body from five senses and mind. The concentrated mind can pick up such vedna and its rise, decay and fall. Vipassana course guuji has named Vedna to Samvedna word for better understanding))

These two aspects of watching Breath (ANAPANA MEDITATION) to develop concentration and using concentrated mind on the body to experience Vedna (Also known as Samvedana) ,it's rise and fall,it'scontinuous change is being taught in vipassana meditation.Since vedna on the body is changing,watching it with sthitprgnamind,ieWith outRag (Clinging) or Dwesh (Aversion) helps remove all the past sanskara leading to Nirvana or Maux.

Buddha rediscovered four fundamental TRUTHS.

1. Dukha is there
2. Dukha's reason is their
3. Solution to come out of Dukha is there and
4. Path to come out of Dukha is there

He first shared his rediscovered knowledge with his five friends and shared with first group of 60 people and taught them.All came out from their Dukha and became 'ARIHANT '.The technique was called Vippasana meaning special way of looking .

Buddha sent them in all direction to share this knowledge and simultaneously started teaching to others who wanted learn and shared his knowledge for next 45 years giving 84,000 lectures that are documented in Three Tripitaka. Recently Guruji has started a project translating and republishing in many languages including ENGLISH and HINDI and are available to read and learn to all.

Buddha's special message was Do not believe because I say so. Do not believe if somebody else (Other Pandit or Guru) Says so,But learn and get your own DIRECT EXPERIENCE and then BELIEVE.

As such these Gyan is available to learn as a form of. Vippasana technique and being taught in 10 days meditation courses. Buddha never the RELIGION,he taught law of nature that are applicable to one and all regardless of caste or creed, poor or Rich, Old or young, male or Female,Black or white etc. vipassana courses are Free of Charge including living accommodation and food from those days till today.

There are more than 250 centers all around the world.

Mob. : 98690 36900

જુવાન પુત્રી પર વિશ્વાસ એ જ તેની મોટી સુરક્ષા છે

હેમા વીરા

હું કચ્છથી મુંબઈ મારી સહેલી મીનાક્ષીના ઘરે રહેવા આવી હતી. અમે બધાં ખૂબ જ આનંદ-મઝાથી રહેતા હતા. હું અને મારી સહેલીની પુત્રી વામા સવારે કૉલેજ જવા નીકળીએ કે તરત જ તેની પાછળ મીનાક્ષી નીકળીને અર્ધા કલાકમાં પાછી આવી જતી... આજ રોજનો ક્રમ હતો. ત્યારે હું એક દિવસ પૂછી બેઠી, તો મીનાક્ષીએ જવાબ આપ્યો વામા સિધી કૉલેજ જ જાય છે તે જરા તપાસ રાખું છું. મને સહેજ નવાઈ લાગી મેં પૂછયું કેમ કાંઈ થયું છે? ત્યારે મીનાક્ષીએ કહ્યું ના... ના... એવું કાંઈ નથી. ત્યારે મને થોડો ગુસ્સો આવ્યો. મેં સહેજ ગુસ્સામાં કહ્યું, અરે! કમાલ છે તું! તારી પોતાની દિકરી પર જ તને વિશ્વાસ નથી? ને મીનાક્ષી જવાબ આપ્યા વગર ચુપચાપ ઘરના કામમાં લાગી ગઈ.

જુવાનીમાં પદાર્પણ કરતી પુત્રીઓ પર ઘણીવાર માતા-પિતા અનેક બંધનો થોપે છે. બહાર જતી વખતે રાત્રે સમય પર આવી જવાની એવી અનેક પાબંદીઓ લગાવે છે. તેમને પોતાની પુત્રી પર વિશ્વાસ નથી.

પુત્રી બહાર જવાનું નામ લે તો પ્રશ્નોની બૌછાર શરૂ કરે છે... ક્યાં જવું છે? કેમ, શું કામ છે? કેટલા વાગે પાછી આવીશ? બધી જ પૂછતાછ કરી છેવટે કચવાતા મને પુત્રીને રજા આપે છે. ઘણી માતાઓ તો તેમની સાથે જવાનો આગ્રહ રાખે છે અથવા તો નાનાં ભાઈ-બહેનને સાથે મોકલે છે, આવી માતાઓ પોતાની યુવાવસ્થા વીસરી જ ગઈ હોય છે.

યુવાનીના ઉંબરે પગ મૂક્તી તમારી પુત્રી પર વારંવાર શક કરવાથી શરૂઆતમાં તે સાચી હકીકતો જણાવે છે, પણ વિશેષ મનાઈહુકમો ફરમાવવાથી, તેના પર શંકા કરવાથી તને જુઠું બોલીને બહાર જતા શીખવે છે. તમારા પ્રશ્નોના ઊંડાઈ જવાબ આપે છે, બેદરકાર બને છે. તેના મનમાં એક પ્રકારની વિદ્રોહી ભાવના જન્મે છે. જાતજાતનાં બહાનાં બનાવતાં શીખે છે ને અવિશ્વાસને લીધે દૂર થતી જાય છે. દિલની કોઈ પણ મૂંઝવણ કે સમસ્યા તમારા આગળ રજૂ કરી શકશે નહિ અને અન્ય કોઈ પાત્ર અથવા બેનપણી આગળ તે બધું જણાવી હમદર્દની અપેક્ષા રાખશે અને આવા વખતે જો લાયક પાત્ર કે બેનપણી હશે તો તેને સાચું માર્ગદર્શન આપશે. તેનો તમારા અનુભવોની પરિપક્વતાની આવા વખતે ખાસ જરૂર હોય છે.

તેથી તેને સાચું માર્ગદર્શન મળી શકે છે. નહિતર પછી માત્ર પસ્તાવાનું જ રહેશે. અને જો પછી તમે તમારી લાડકી પુત્રીને ગમે તેમ સમજાવશો તોપણ તે જરાય પરવા નહિ કરે.

મારી બીજી એક બેનપણી કાજલને બે પુત્રીઓ છે રૂપા ને રાશી. રાશી નાની છે. રૂપા ભણતરમાં ને દરેક રીતે ખૂબ જ હોંશિયાર છે અને ખૂબ જ ડાહી છે. કાજલને તેની પુત્રીઓ પર ખૂબ જ વિશ્વાસ છે. રૂપા ક્યાંય પણ જાય તો તેની મમ્મીને કહીને જ જાય છે ને સમયસર પાછી આવી જાય છે. પોતાની જવાબદારી સારી રીતે સમજે છે. પોતાના મનની કોઈ પણ વાત રૂપા મમ્મી સાથે નિર્ભયતાપૂર્વક કરી શકે છે.

મા-દીકરી કરતાં જાણે બંને સહેલીઓ હોય એવું વધારે લાગે છે. કાજલ રૂપાની દરેક સમસ્યાઓ વ્યવસ્થિત રીતે ઉકેલી આપે છે. ને સાચું માર્ગદર્શન પણ આપે છે.

જુવાન પુત્રી પર વિશ્વાસ એ જ એની મોટી સુરક્ષા છે. તેનું કોઈ પણ નવું પગલું કોઈ નવી વાત પર રીતસર વિચાર કરી સલાહ આપવી જરૂરી છે. તેથી તેને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળે અને તમારો વિશ્વાસ તોડવાનું દુઃસાહસ એ ક્યારેય નહિ કરે. કોઈ પણ આવું કામ કરતી વખતે તેનો આત્મા તેને ડંખશે બાકી અકારણ અવિશ્વાસ પુત્રી માટે ઘાતક પુરવાર થઈ શકે છે.

તમારી લાડકી પુત્રી પર વિશ્વાસ રાખવા સાથે તેના દરેક વ્યવહાર પર થોડી નજર રાખવી જરૂરી છે. કાંઈ પણ પૂછતાછ કરવી હોય તો મિત્રભાવે કરવી. તમારા પ્રત્યેના પ્રેમભર્યા સંબંધને કારણે તે હંમેશાં તમારી આગળ દિલ ખોલી શકશે.

તમારી પરિપક્વતા, તમારા અનુભવોને આધારે તેની કોઈ પણ સમસ્યાનું સમાધાન કરી શકશો... માટે તમારી યુવાન પુત્રી પર અવિશ્વાસ કરી વિદ્રોહી બનાવવા કરતા તેનામાં વિશ્વાસ રાખી તેના મિત્ર ને સાચા હમદર્દ ઉચિત માર્ગદર્શન આપી તેનું ભાવિ ઉજ્જવળ બનાવવું જોઈએ.

પુત્રી વ્યોમની વાદળી રે, દેવલોકની દેવી,
જોઈ ન જોઈ વહી જશે રે, વનપંખણી જેવી,
બેટા! તું અમ બાગનો મઘમઘતો છે છોડ,
જગજનની પૂરી કરે તારા સઘળા કોડ.

મગજ ક્યારેય સીધું ચાલતું નથી
અને હૃદયને આડું ચાલતાં આવડતું નથી,
સરવાળે ...
મગજવાળા, હૃદયવાળાની
ભરપૂર મઝા લે છે.

મારા હૃદયના ધબકારા વારંવાર વધી જાય છે
પેનિક ડિસઑર્ડર - સારવાર

ડૉ. મણિલાલ ગડા - ડૉ. દીપ્તિ શાહ (ગડા)

આપણે આગળના લેખમાં જાણ્યું કે પેનિક ડિસઑર્ડરમાં ૧) હૃદયના ધબકારા ઓચિંતા, અચાનક, અણધાર્યા આવે છે. ૨) છાતીમાં દુઃખાવો ઊપડે છે. ૩) ખૂબ જ પરસેવો થાય છે. ૪) શ્વાસ રુંધાય છે. ૫) મૂંઝવણ થાય છે. ૬) હમણાં જ કાંઈક થઈ જશે, હું જીવતો નહીં બચું એવું લાગ્યા કરે છે. ૭) હાર્ટ ઍટેક આવ્યો છે વગેરે.

હૃદયના ધબકારા થોડા સમયમાં (મોટા ભાગે ૩૦ મિનિટથી ઓછા સમયમાં) નૉર્મલ થઈ જાય છે.

શારીરિક વૈદ્યકીય તપાસ તથા લૅબોરટરી તપાસ, કાર્ડિયોગ્રામ, એન્જિયોગ્રાફી, ૨-ડી ઈકો બધું જ નૉર્મલ આવે છે.

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાએ આવા વારંવારના હૃદયના ધબકારા વધી જવાની બીમારીને ''પેનિક ડિસઑર્ડર'' તનાવજનક (Stress related) **માનસિક બીમારીના વિભાગમાં વર્ણન કર્યું છે.** માટે મનોચિકિત્સક પાસે યોગ્ય નિદાન તથા સારવાર કરાવવી અગત્યની છે.

સારવાર :

પેનિક ડિસઑર્ડરની બીમારીની સારવારને ત્રણ વિભાગમાં વર્ગીકરણ કરાય છે.

૧) ધબકારા વધી ગયા હોય ત્યારે (During Attack)

૨) ધબકારા નૉર્મલ થાય કે તરત જ (Immediately After the Attack)

૩) ધબકારા ફરીથી વધી ન જાય તે માટે (Prevention of Repeat Attack)

૧) ધબકારા વધી ગયા હોય ત્યારે (During Panic Attack)

અ) દવાઓ: પેનિક ઍટેક આવ્યો હોય, હૃદયના ધબકારા વધી જાય કે તરત જ પેનિક પ્રતિરોધક દવા (Anti Panic Medication) જીભ પર મૂકવી અગત્યનું છે. ટૂંક સમયમાં ધબકારા નૉર્મલ થઈ જાય છે. આ દવાઓ આધુનિક ટૅક્નૉલૉજીથી બનાવેલ છે. (પાણીની પણ જરૂરત નથી) જીભ પર મૂકવાથી તરત જ દવા ઓગળી જાય છે અને લોહીના

પરિભ્રમણમાં જાય છે જેથી **દવાની અસર મિનિટોમાં જ થાય** છે અને ધબકારા કાબૂમાં આવે છે.

આ દવાઓ ખૂબ જ અસરકારક છે. પેનિક ડિસઑર્ડરની બીમારીમાં મગજમાં આવેલા મનના અવયવો ખાસ કરીને એમીગડેલા તથા એની જોડે સતત ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સ દ્વારા સંપર્કમાં રહેતા અન્ય મનના અવયવોમાં થયેલ ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સના નકારાત્મક ફેરફારોને આ દવા નોર્મલ કરે છે. આથી બીમારીનાં લક્ષણો કાબૂમાં આવે છે.

૧) આ દવા ઊંઘની દવાઓ નથી.

૨) દરદી આ દવાનો બંધાણી થતો નથી. **મનોચિકિત્સકને** ૧) દરદી માટે વ્યક્તિગત રીતે કઈ દવા યોગ્ય છે ૨) કેટલી માત્રામાં આપવાની છે ૩) કેટલા સમય માટે આપવાની છે એનું વિશેષ જ્ઞાન હોય છે તથા સારવાર માટેની અન્ય પદ્ધતિઓ વિશે (કાઉન્સેલિંગ, માનસિક શિથિલતા, કુટુંબીજનો સાથે પણ જરૂરી કાઉન્સેલિંગ વગેરે) વિશેષ અનુભવ હોય છે જે સંપૂર્ણ સારવાર માટે અગત્યનું છે.

બ) માનસિક શિથિલતા (Mental Relaxation):

હૃદયના ધબકારા વધી ગયા હોય ત્યારે માનસિક શિથિલતા મેળવવા માટે સક્રિય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શરીર પર કે ધબકારા પરથી પ્રયત્નપૂર્વક ધ્યાન દૂર કરી શ્વાસોશ્વાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી રિલેક્સેશન (Relaxation) મેળવવાનો પ્રયાસ કરવો હિતાવહ છે. આથી પેનિક ઍટેક ત્વરિત કાબૂમાં આવશે.

૨) ગભરામણનો હુમલો પૂરો થાય કે તરત જ (Immediately After the Attack)

ધબકારા નૉર્મલ થાય ત્યારબાદ દરદી ખૂબ જ નર્વસ થઈ જાય છે, ગભરાઈ ગયો હોય છે, બીજું કાંઈ સૂઝતું નથી. બહાર ક્યાં હોય તો જલદીથી ઘરભેગો થઈ જાય છે. ઘરે પહોંચીને દરદી સલામતી અનુભવે છે, પરંતુ ઘરે પાછા આવવાથી તાત્પૂરતી તકલીફ કાબૂમાં આવે છે, પરંતુ ડર ઓછો થતો નથી. હકીકતમાં ડર વધી જાય છે જે લાંબા ગાળે નકારાત્મક પરિણામ લાવે છે.

સારવરના ભાગરૂપે દરદીએ ધબકારા વધી ગયા એ પહેલાં જે પ્રવૃત્તિ કરતો હોય (કાર્ય, મુસાફરી વગેરે) તે પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવી જોઈએ, આથી ડર પર કાબૂ મેળવાય છે. આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થાય છે. દરદીને સ્વ-અનુભવ થાય છે કે ધબકારા નૉર્મલ થયા બાદ કોઈ બીજી તકલીફ થતી નથી. સારવાર માટે આ અગત્યનો તબક્કો છે.

ક્રમશઃ ....

વલા,

ગે મેણો લડ, લડણ, લઢ ને લઢણ તે પાં મૅનથ કિઈ. પાં નિકી ક્યો જે ''સસનોં હિકડે઼ બે જી લઢ તેં પેં ત બિનીં જા સંબંધ કાયમ ખાસા રેં''. પણ ઈ કલા કીં જેડ઼ી તૅડ઼ી આય? ઈનલા ત ''વડાયો વડે અણ વડાયો ફોક, ઉન જ ચમ જા જોડા ને ઉન જ ચમજી બોક!'' ઈન કચ્છી ડૂએ કે આત્મસાત ક્યો ખપે!

ત હાણે પાં લઢણનૂં ઈગિયા વધબો? હી નેર્યો ''લત'' પાંજો જૂનું ને જાણીતો શબ્દ.

(૧) લત – સ્ત્રી. લાત, પગથી મારવું તે કે પગથી કરેલો આઘાત (ગુજ પર્યાય પાટુ) (f.) Kick

(વાક્ય) બેટા ઢગેનૂં પર્યા રૉજ કિતે લત ન હણી ગિને.

૨) લત - સ્ત્રી. લત, ટેવ વ્યસન (f.) Habbit

(વાક્ય) ધારુ જી વે ક જુગાર જી લત ખાસી ન.

૩) લતડ઼ વિ. લાત મારવાની ટેવવાળું (પ્રાણી કે બાળક ઈ.)

વાક્ય - ગોં ગિને ટાણો ગુઆર કે ચોજા પુછા કરી ગિને કિતે ગો લતડ઼ ત નાંય ન (પર્યાય : લતાર)

પનપટી - અગિયા પાં જુકો શબ્દ ગિનેવારા અઈયું સે આય ''લપણ'' લપણ મથા હિકડી ચૉવક સુણો જેડી આય! ''લાણ સઈ લપણ'' વહેંચણી-વાંટણીમાં જે અપાતું હોય તે દરેકે -નિયમસર લેવું જ પડે! હી હિકડી હળવી મજાકિયા ચૉવક તૅર વપરાજે જૅર પાંત - પંગતમેં પાં વિઠાવોં, મિણીકે સીરો પિરસાંધો વે ને પાં નાં કરીયૂં ત પિરસીંધલ ચે, ના ના 'લાણસઈ લપણ' આંકે પ ગિનણી પોંધી! ભલેં તડેં વરી કરીંધાસીં મેડાવો!

- આંજો વિશન

> સહન કરવાની આવડત હોય તો
> મુસીબતમાં રાહત છે,
> હૃદય જો ભોગવી જાણે,
> તો દુઃખમાં પણ એક મજા છે.

ઐ ખુદા દેખ તેરા રોતા શહર

હર શહરમેં કહીં કરફ્યુકી સન્નહટ,
સૂમસામ સડકોંસે હોતી ગભરાહટ!

યે રોજ કી બાત યહાં દંગે ફસાત!
કરે કરાયે યે પંડોંકી જમાત!

રોતી અવાઝ હરદમ રોજ આતી,
સૂર્યકિરણ નયે આંતક ભર લાતી!

ઉજાલોંને ન દેખી ચાહતકી ચિંગારી!
ભટકતી લાશોંમેં હૈ બેકારી.

ચિંતાસે ચહેરોંકા ઊતરા હૈ રંગ,
કુછ કરનેકી ન દિલમેં હોતી ઉમંગ!

યુનિયન કી યુનિટી કરતી હડતાલ,
જબ યહાં આતા એક ઔર નયા સાલ!

મિનિસ્ટર કો હૈ પ્રધાન પદકી ફિકર!
કોઇ મઝે લેતા કીસીકા ખૂન પીકર!

સદીઓંકી સીખ ન સમઝે જહાં ?
'પ્રેમ' ખુદકો બચાકર વો જાયેગા કહાં ?

ઐ ખુદા ઐસા ક્યુઁ ?

જબ સૂર્ય સુખકી સાંજ ઢલે,
ગાંવ શહરકી ઔર ચલે!
દેખો ભયસે ભાગમભાગ?
યહાં હર મન શૈતાન પલે!

ઉંચે રહેતા મહેલોં ભલે?
દબા ઈન્સાં ચિંતા તલે!
ઘર યહાં કબ્રસ્તાન હુઆ,
હર ઘરમેં જિંદા લાશ જલે!

પ્રવીણ ગોગરી (પ્રેમ) - દહીંસર
ફોન : ૨૮૯૫ ૩૪૫૯

વલો લગે તો ઘર

પાંકે વલો લગે તો ઘર,
ભેરુ પાંકે વલો લગે તો ઘર!
બ્યેંજ્યૂં મોલાતું નેં મેડીયૂં ભલે હૂએં સખર,
પાંકે વલો લગે તો ઘર!

જનમ ગિનીને જિત અવલમેં અખિયૂં પાં ઉપટઈયૂં,
મા જે ખૉરે વડે ચાગસેં મિઠીયૂં પાં માણઈયૂં,
જિત છિલકયો જીજલજે ધિલસેં હુભજો ઊ સાંયર!
પાંકે વલો લગે તો ઘર!

પેલવેલા જિન અઙણમેં પાં, પા પા પગલા મંઢેયા,
ભાભિંઢનેં-ભાંઢરુંએં ભેરા રાંધ રાંધ પાં રમેયા,
તીં સિખ્યાસીં ગાલબોલનેં ઉથ-વેજા અખર,
પાંકે વલો લગે તો ઘર!

મેંમાણેંકે હિત મુરકી-મુરકી ખિલી ખિલી ખીંકાર્યૂં,
રેયાણ રસમેં વડા સુણાઈયેં પિરોલિયૂં-આખાણિયૂં,
ખલક સજે મ્યાં ઘુમી ફિરીને પુજોં હિતે આખર!
પાંકે વલો લગે તો ઘર!

રામજી જોશી, ''રામ''

✤ ✤ ✤ ✤ ✤

: કડવું સત્ય :
સંબંધ અને પ્રેમ ગરજના પાટા
ઉપર ચાલતી રેલગાડી છે,
સ્ટેશન આવે એટલે
લોકો ઉતરી જ જવાના.

સમય

આ સમયનું કેવું ચક્ર છે
વહેતું જ જાય છે
દરેક ખુશી છે અહીં માણસ પાસે
પણ હસવાનો સમય નથી
આ કેવું ચક્ર છે સમયનું

દોડતા સમય સાથે માણસ પણ
દોડતો જ જાય છે, દોડતો જ જાય છે
પણ બે પલ શાંતિથી વિચારજો
કશુંક પામવાની આ દોડમાં આપણે
ખરેખર શું પામ્યું ?
આ કેવું ચક્ર છે સમયનું

નાની અમથી આ જિંદગીમાં
આજે સરવાળો માંડવા બેઠો
તો જોયું આટલી ગાંડી દોડ પછી પણ
મારી જોળી તો ખાલી ની ખાલી જ રહી
આ કેવું ચક્ર છે સમયનું

દોલત પામ્યો, સૌરત પામ્યો પણ
દોસ્તો સાથેનો સંપર્ક સેતુ નાનો થઈ ગયો
પરિવાર માટે સમય ઓછો પડ્યો
દીકરીને લાડ ન લડાવી શક્યો
આ કેવી ગાંડી દોડ છે મારી
બધું પામી ને પણ કંઈ જ નથી પામ્યોની
લાગણી અનુભવી રહ્યો છું હું
આ કેવું ચક્ર છે સમયનું

પછી ધ્યાન આવ્યું જે હું પામ્યો એ
બધું અહીં જ છૂટી જવાનું છે
એવું મેં શું કમાવ્યું જે હું મારા સાથે લઈ જઈશ
ત્યારે ધ્યાન આવ્યું
મારા કરેલાં સારાં નરસાં કર્મો જ મારી સાથે ચાલશે.
આ કેવું ચક્ર છે સમયનું
દિવસ રાત દોડતી દુનિયામાં,
જિંદગી માટે સમય નથી.

- શિલ્પા સમીર વોરા

✤✤✤✤✤

ઉન બુસકાર તરફાં...

કૉ ? લુછેંતો મન ઉન બુસકાર તરફાં
નેં, ધૉડેતો તન ઉન બુસકાર તરફાં

નૅર્યોતાં ઘેલી થિઇ ધરા વસંત મુંધ તેં
વાસરો વુડૅતૉ સન ઉન બુસકાર તરફાં

ગુંજારવ મામૂર થૅઓ રકીન ફુલડૅં મેં
ભોંર નચૅતો છન ઉન બુસકાર તરફાં

સૃંગાર રૂપલાલિત્ય મેં લપેટાણાં કીંક
આંધારેં ઉડેતો ધન ઉન બુસકાર તરફાં

કસ્તૂરી તાં પિંઢ ચરિતરમેં લિકી 'મન'
હેંણી ભટકેં વન ઉન બુસકાર તરફાં

મનીષા અજય વીરા 'મન'
મો- ૭૩૦૩૧૫૮૮૬૮

જિરકાંબાઇ

જિરકાંબાઈ, બૉરી ડાઈ
ગાલ ગાલમેં કરે વડાઈ!

અચે પોય ને ચોંધી પૅલા,
ડ્યૉ ડાણાં ડ્યો! વૅલા વૅલા!
ઇનજી ઘાઇ સે ઇનજી ઘાઈ,
...... જિરકાંબાઇ

ચુણ જા ચોંધી ''કઇજા ઢિગ''
ઢિગ ઢિગતેં સોભ્મૅ પિઈ સિગ
ઓછી ઇનજી નાંય પિચાઈ
.... જિરકાંબાઇ

ઢમ ઢમ ઢમ ઢોલ વજાયૉ
ચૉક વિચોવિચ ગોલ રચાયૉ
ભૂલી વિઓ અંઈ રખે સુણાઈ!
...... જિરકાંબાઇ

બોઇં પગેમેં જેરું ખપન્યું
વડ્યું ઘાઘરે ઘેરું ખપન્યું
ચુણાંધીયાસેં ચુણ, રાંધ રચાઈ!!
...... જિરકાંબાઇ

- વિશન નાગડા

જિરકાં - ચકલી, ચુણ - ચણ
ઘાઈ - ઉતાવળ, સિગ - શગ
સુણાઈ - શરણાઈ, જેરું - ઝાંઝર

નાઈ નાઈ (બાલગીત)

હિઇયા હિઇયા નાઈ નાઈ
ચૉજા, કેર કરીંધો!
છબછબ છબછબ, પાણી મેં વિઈ
મજા, કેર કરીંધો?!

વેઓ વેઓ પાટલે
મમી કેંકે ચોંધી!
હરેં હરેં પાણી વારી
ધાર કેંતેં પોંધી?
ઊં ઊં ઊં ઊં જાણી જાણી
ચૉજા! કેર કરીંધો?!
છબછબ છબછબ, પાણી મેં વિઈ
મજા, કેર કરીંધો?!

મીંચ્યૉ મીંચ્યૉ અખિયૂં મીંચ્યૉ
મમી કેંકે ચોંધી!
કૅર લગી વ્યો સાભૂણ તેંજી
ખબર ન કેંકે પોંધી!
ખિલંધે ખિલંધે ખખૉટીયા!
ચૉજા કેર કરીંધો...!
છબછબ છબછબ, પાણી મેં વિઈ
મજા, કેર કરીંધો?!

કોઠ્યૉ કોઠ્યૉ મમી ચોંધી
''સીં પુતરકે કોઠ્યૉ!''
પોચે પોચે પૂતારે મેં
લાડી વઉ કઈ વીંટ્યો!!
હરેં કઈને હાઉકલી
ચૉજા કેર કરીંધો?!
છબછબ છબછબ, પાણી મેં વિઈ
મજા, કેર કરીંધો!!

- વિશન નાગડા

પૂતારો- ઓઢણ, (અહીં) અંગ લૂછવાનું વસ્ત્ર

કચ્છી શબ્દ મેળો

આપણી પોતની માતૃભાષા કચ્છી ભુલાતી જાય છે. ઘરમાં નાનાં બાળકો સાથે એમનાં માતા–પિતા ગુજરાતી, હિંદી અથવા અંગ્રેજીમાં વાત કરે છે. શું તમને તમારી પોતાની માતૃભાષા પ્રત્યે લગાવ નથી? આ અમારો નમ્ર પ્રયાસ છે કચ્છી ભાષાને યાદ કરવાનો.

વાચક મિત્રો, આપેલ આડી અને ઊભી ચાવીઓની મદદ વડે તમને આપેલ ક્રોસવર્ડ-૧ને પુરેપૂરું ભરીને સેવા સમાજની ઑફિસે મોકલી આપવાનું છે.

નિયમો:

૧) આ ક્રોસવર્ડ પગદંડીમાં આવેલ Originalમાં જ ભરવાનું રહેશે. સાથે પગદંડીનો ગ્રાહક નંબર લખવાનો રહેશે.

૨) એક ઘરમાંથી ફક્ત એક જ વ્યક્તિ ભાગ લઈ શકશે. આપ આપના વડીલોને પૂછી યોગ્ય કચ્છી શબ્દ ભરી શકો છો.

૩) આપ પગદંડીના ગ્રાહક બની અંક મેળવી ભાગ લઈ શકો છો.

૪) આ ક્રોસવર્ડ પૂરેપૂરું ભરી તા. ૧૯/૩/૨૦૨૨ સુધીમાં સંસ્થાની ઑફિસે મળી જાય એ અગત્યનું છે.

૫) બધા સાચા જવાબ આપનારને **પ્રથમ ઈનામ રૂા. ૧૦૦૦/-, બીજું ઈનામ રૂા. ૫૦૦/- તૃતિય ઈનામ રૂા. ૩૦૦/-**

૬) મે મહિનાના અંકમાં સાચા જવાબ સાથે અંક પ્રસિદ્ધ થશે. ઈનામ મેળવનાર તથા ભાગ લેનારનાં નામો આપવામાં આવશે.

૭) ત્રણેય ગ્રુપમાં એકથી વધુ ઈનામ મેળવનાર હરીફો વચ્ચે ઈનામની વહેંચણી સરખે ભાગે કરવામાં આવશે.

: કચ્છી શબ્દમેળાના ઈનામના સૌજન્ય દાતા :

DR NIRAV GADA MDS

ORAL & MAXILLOFACIAL SURGEN
IMPLANTOLOGIST
IMPLANTED TEETHS WITHIN
72 HRS WITH SPECIAL TECHNOLOGY
MOBILE : 98201 10689 - DADAR

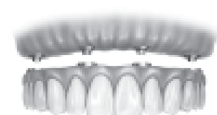

કચ્છી શબ્દમેળો -૧

ડૉ. નવીન રાયશી ગડા - ભોજાય

૧		૨	૩	■	૪			૫	૬
	■	૭				■	■	૮	
૯	૧૦	■		■	૧૧		■	૧૨	
■	૧૩	૧૪	■	૧૫		■	૧૬	■	
૧૭			■	■	૧૮			■	
	■	■	૧૯		■	■	■	■	■
૨૦	૨૧	૨૨		■	૨૩		૨૪	૨૫	૨૬
■	૨૭		■	૨૮		■	૨૯		
૩૦			■	૩૧		■	■	■	
૩૨		■	૩૩		■	૩૪			

આડી ચાવીઓ :-

૧. કચ્છી છપાઈની પ્રખ્યાત પ્રિન્ટનું નામ (૪)
૪. ભુજ કચ્છમાંનું એક મોટું તળાવ (૫)
૭. સાચેસાચું (૪)
૮. અલગઅલગ મત માટે થતો ઝઘડો (૨)
૯. ખરાબો, ખોટયો (૨)
૧૧. ખાટલો (૨)
૧૨. રેલવેના કમ્પાર્ટમેન્ટસ (૨)
૧૩. સુથાર (૨)
૧૫. મદારી (૨)
૧૭. શ્રીકૃષ્ણનું વાજીંત્ર (૩)
૧૮. ઓઢવા માટેની વસ્તુ (૩)
૧૯. ખાંડવાનું સાધન (૨)
૨૦. ખરાબ થતી વસ્તુનું સમારકામ (૪)
૨૩. ચૂંટણીમાં મતદાન વખતે વપરાતો કાગળ (૫)
૨૭. ભરેલ, મલાઈ (૨)
૨૮. ઘરેણામાં વપરાતી ધાતુ (૨)
૨૯. માટી ખોદવા બન્ને બાજુ ધારવાળું સાધન (૩)
૩૦. પાકિસ્તાનનું કુદરતી બંદર (૩)
૩૧. ધૂંધળું (૨)
૩૨. નાગની ફેણમાં રહેતી વસ્તુ (૨)
૩૩. અવાજ (૨)
૩૪ નીરવ શાંતિ (૪)

ઊભી ચાવીઓ :-

૧. તોફાની (૩)
૨ મૂક (૨)
૩ પહેલી છાંતના તલ (૩)
૪ શીખોનું એક પ્રખ્યાત ગુરુદ્વારા (૫)
૫ ખાવાની વસ્તુનો ટેસ્ટ (૩)
૬ નકામી, કાઢી નાખેલ (૫)
૧૦ લોઢું ટીપે તે (૩)
૧૪ ગરબારાસમાં બધાને એક તાલે રમાડે તે (૨)
૧૬ સુવાવડ વખતે મદદ કરનારી બાઈ (૨)
૧૭ ખાનગી (૩)
૧૯ દસ્તાવેજ (૨)
૨૧ રાતે મહેકી ઊઠતું ફૂલ (૪)
૨૨ તીખાશ વધારવા વપરાય (૩)
૨૩ મનુષ્ય અવતાર (૩)
૨૪ કચ્છ મુન્દ્રા તાલુકાનું ગામ (૨)
૨૫ રેંટિયોમાં દોરો જેના ઉપર કાંતી ને વીંટાળે તે (૨)
૨૬ કામ આવે એવું (૪)
૨૮ સૂર્ય ઊગે તે પહેલાંનો સમય (૩)
૩૦ મહેનત (૨)

કચ્છી શબ્દમેળો - ૧ ....
ભરનારનું પૂરું નામ : પોતાનું નામ પિતાજી/પતિનું નામ દાદા/સસરાનું નામ અટક
ગામ .... ઉંમર .... અભ્યાસ..
પોસ્ટલ સરનામું : ....
....
પગદંડી ગ્રાહક નંબર : .... શબ્દમેળો ભરનારની સહીઃ ....

સાંત્વન

અવસાન નોંધ

(તા. ૧ જાન્યુઆરી ૨૦૨૨ થી તા. ૩૧ જાન્યુઆરી ૨૦૨૨)

ચક્ષુદાન : 👁 દેહ /ત્વાચાદાન : ✪ અવયવદાન : ✷

પ્રાર્થના રાખેલ નથી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
લક્ષ્મીચંદ રતનશી શિવજી ગડા	૮૨	સાભરાઈ	સોલાપુર
વિમળા નાગજી હંસરાજ છેડા	૮૭	નવાવાસ	બદલાપુર
પરેશ સુરજી નરશી છેડા	૫૭	ટુંડા	ઘાટકોપર 👁
અ.સૌ. જયશ્રી પ્રવીણ મુરજી સાવલા	૬૦	બેરાજા	વિલે પાર્લે
જયંતીભાઈ કાકુભાઈ દેવજી ગાલા	૬૬	છસરા	કાંદિવલી
કમળાબેન રતિલાલ ખીંયશી નાગડા	૭૫	મોથારા	ફોર્ટ
હરખચંદ કુંવરજી ખેરાજ કોરાણી	૭૮	કપાયા	ચીંચબંદર
અરવિંદ વિશનજી લખમશી ગાલા	૭૯	રામાણિયા	ગઢશીશા
અ.સૌ. કેસરબેન બાબુબાઈ ચુનીલાલ શાહ	૮૩	સમાઘોઘા	બેંગલોર
મગનલાલ કુંવરજી પુનશી મોતા	૯૦	પુનડી	અંધેરી
લીલાવંતી હરખચંદ માવજી ગડા	૬૩	ભોજાય	ડોંબિવલી
રસિકબેન આસુ જેઠા ગાલા	૭૮	બાડા	વાશી
લક્ષ્મીચંદ ખીમજી ધનજી ભેદા	૯૦	ભુજપુર	મુલુંડ
ચેતન કેશવજી ઘેલા છેડા	૬૦	દેશલપુર	નાલાસોપારા
મહેન્દ્ર ગાંગજી રણશી દેઢિયા	૭૨	ભુજપુર	બ્રિચ કેન્ડી (૨ ઉ)
નવલબેન હીરજી મુરજી રાંભિયા	૭૪	ગોધરા	ભાંડુપ
ગાંગજી ડુંગરશી લખમશી સાવલા	૭૪	પ્રાગપુર	બોરીવલી
પ્રતાપ હીરજી ખીમજી રાંભિયા	૭૫	નાના ભાડિયા	વિલે પાર્લે
ગુલાબચંદ વેલજી દેવજી ગાલા	૯૧	લાખાપુર	ડોંબિવલી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
CA નરેન્દ્ર ખીમજી કરમશી મારુ	૫૮	કોડાય	મુલુંડ 👁
કાંતિલાલ ઠાકરશી રવજી સાવલા	૭૩	તુંબડી	નાલાસોપારા
રામજી નરશી ગાલા	૭૭	કોટડા રોહા	ડોંબિવલી
કેશવજી હેમરાજ મુરજી મામણિયા	૮૫	પુનડી	કોલ્હાપુર
હાંસબાઈ સુંદરજી દેવશી વિસરિયા	૮૮	હાલાપુર	ભાઈંદર
વીરજી લધુ કુરપાર છેડા	૮૮	રતાડિયા ગણેશ	મુલુંડ
મા. કેસરબેન કલ્યાણજી ભાણજી ગડા	૯૭	બાડા	મુલુંડ
નીતિન લખમશી ગણશી વિસરિયા	૩૮	ખારૂઆ	ખારૂઆ
જયશ્રીબેન (કસ્તૂરબેન પ્રવીણચંદ્ર	૪૬		થાણા
સંગોઈ - કોડાયની પુત્રી)			
મનસુખલાલ રવજી શ્રીપાળ દેઢિયા	૬૭	ભુજપુર	ભુજપુર
નવીન દામજી લાલજી છાડવા	૭૯	ભુજપુર	ઘાટકોપર
ડૉ. ભીમશી ગાંગજી ડુંગરશી સાવલા	૯૩	ભુજપુર	બાડા
મા. દેવકુંવરબેન શામજી કુંવરજી વોરા	૮૮	દેશલપુર	અંધેરી
આદિત્ય (કારાઘોઘાનાં જ્યોતિ મુકેશ	૩૩	-	વાશી
સાવલાના જમાઈ)			
દીપક આણંદજી ખીમજી રાંભિયા	૫૬	રામાણિયા	થાણા
અ.સૌ. વનીતાબેન જયંતીલાલ વેરશી ભેદા	૬૨	કપાયા	મલાડ
જયંતીલાલ ટોકરશી દેવજી દેઢિયા	૬૪	કોટડા રોહા	અંબરનાથ

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
લક્ષ્મીબેન અમૃતલાલ શિવજી પોલડિયા	૮૨	બિદડા	બિદડા
ભવાનજી જીવરાજ છેડા	૮૨	વડાલા	ગોરેગામ
ચુનીલાલ નાનજી વેલજી નાગડા	૮૪	ભોજાય	હૈદરાબાદ
મા. ગંગાબાઈ મેઘજી માણેક કેનિયા	૯૧	બારોઈ	દાદર
મા. વેજબાઈ દેવજી લખમશી દેઢિયા	૯૩	ટુંડા	બોરીવલી
પ્રફુલ્લચંદ વેરશી વીજપાર સંગોઈ	૬૫	ગુંદાલા	મલાડ
કસ્તૂરબેન ભવાનજી ખીમજી વિસરિયા	૭૩	ગઢશીશા	ચેમ્બુર
જયંતીલાલ રામજી કુંવરજી છેડા	૮૫	પત્રી	મુલુંડ
પ્રીતિ ચંદ્રકાંત શામજી ગડા	૫૧	રાયણ	જોગેશ્વરી
કમળા રમેશ લખમશી હરિયા	૫૮	કોટડા રોહા	વાંદરા
અ.સૌ. સાકરબાઈ વીરજી કાનજી ગાલા	૭૮	દેવપુર	શિવરી
પ્રેમજી ઠાકરશી વેલજી રાંભિયા	૮૧	સમાઘોઘા	મલાડ
મહેન્દ્ર વિશનજી લખમશી છેડા	૬૩	મોટા લાયજા	ડોંબિવલી
લીલાવંતી ઝવેરીલાલ ખેરાજ વીરા	૭૧	નાંગલપુર	મુલુંડ
હંસરાજ નાનજી હીરા છેડા	૮૨	વાંકી	ઘાટકોપર
મા. જવેરબેન દેવરાજ માણેક દેઢિયા	૯૫	ગઢશીશા	માટુંગા
અનિલ પોપટલાલ લધુ વોરા	૬૫	નવીનાળ	મુલુંડ
લક્ષ્મીચંદ કેશવજી પાસુ ફુરિયા	૭૪	બિદડા	કાંદિવલી
મા. પુષ્પાબેન હેમચંદ કોરશી ગાલા	૮૬	મો.આસંબિયા	બોરીવલી
હરખચંદ મોરારજી માણેક કેનિયા	૬૭	બારોઈ	કાંદિવલી
મા. ભારતીબેન ધનજી રણશી છેડા	૮૫	કુંદરોડી	સાયન
મા. મણિબેન વલ્લભજી નાગજી નાગડા	૮૨	કોટડી મહા.	નાલાસોપારા
વિજયાબેન વલ્લભજી ચના ગોસર	૮૭	હમલામજલ	ડોંબિવલી
ધીરજલાલ મોરારજી હીરજી મારુ	૮૧	બિદડા	મુલુંડ
પોપટલાલ હીરજી ખીમજી રાંભિયા	૮૬	નાના ભાડિયા	વિલે પાર્લે
કુંવરબાઈ કુંવરજી રવજી ગોસર	૮૩	ચીઆસર	ડોંબિવલી
ભવાનજી વીરજી ચાંપશી સાવલા	૮૬	કારાઘોઘા	પરેલ (૪૬ ઉ)

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
પ્રવીણ હંસરાજ કુંવરજી શાહ/ફુરિયા	૮૬	બિદડા	ચર્ની રોડ
મહેશ ખીમજી દેવજી હરિયા	૫૨	સાભરાઈ	કલવા
અ.સૌ. રમીલા રતિલાલ પાંચારિયા વોરા	૭૨	મોટી ખાખર	સાંતાક્રુઝ
મુલચંદ કેશવજી (જખુ) રાંભિયા	૭૭	નાના ભાડિયા	બોરીવલી
શાંતિલાલ પ્રેમજી ઘેલા ગાલા	૮૧	મોટા કપાયા	ડોંબિવલી
હીરબાઈ વશનજી ડુંગરશી ગાલા	૮૬	મોટા લાયજા	વરલી
હંસાબેન ભવાનજી ધરમશી શાહ /દેઢિયા	૮૭	ફરાદી	ગોરેગામ
મા. રતનબેન દેવજી કાંઈયા સાવલા	૯૩	બેરાજા	થાણા
સુંદરબાઈ ધનજી ભીમશી નાગડા	૧૦૭	નરેડી	અંબરનાથ (૨ઉ)
હર્ષાબેન (મણિબેન આણંદજી શાહ	૭૦	મો.આસંબિયા	ઘાટકોપર
છેડાની પુત્રી)			
મા. રંજનાબેન ધીરૂભાઈ ધનજી દેઢિયા	૭૬	કાંડાગરા	પ્રભાદેવી
શામજી પદમશી પુંજા સાવલા	૮૭	નાની તુંબડી	વિદ્યાવિહાર
ચંદ્રકાંત ખીમજી ખેરાજ ગોસર	૬૫	કોકલિયા	બાગલકોટ
કસ્તૂરબેન લક્ષ્મીચંદ નાનજી સાવલા	૭૨	બેરાજા	વિલે પાર્લે
હિંમતલાલ નાનજી (ગગુભાઈ) ગાલા	૭૭	ગુંદાલા	બોરીવલી (૬ઉ)
ઉમરશી ભવાનજી ઘેલા દેઢિયા	૮૦	મુંદ્રા	વસઈ
ખેતબાઈ ખીમજી માણેક દેઢિયા	૯૬	ગઢશીશા	માટુંગા
રાજેશભાઈ (નાંગલપુરના	૬૭	-	માટુંગા
નિર્મળાબેન ઉમરશી ગંગરના જમાઈ)			
નાનજી દેવરાજ માવજી ગાલા	૭૧	કોટડા રોહા	નાલાસોપારા
વસનજી મુરજી ખીંયશી છાડવા	૭૨	બાડા	કાંદિવલી
વસનજી શિવજી દેઢિયા	૭૨	કોટડા રોહા	આંબીવલી
મા. કેસરબેન મુલચંદ માલશી શાહ/નાગડા	૭૯	રાયણ	ચોપાટી
અ.સૌ. રતનબેન વશનજી રતનશી ગડા	૮૧	દુર્ગાપુર	પવઈ
મા. વિમળાબેન મુરજી લીલાધર ગોગરી	૮૨	બાડા	બાન્દ્રા
મા. પાનબાઈ કલ્યાણજી રવજી પોલડિયા	૮૩	બિદડા	ભાંડુપ

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
દેવકાબેન ટોકરશી ચાંપશી ધરોડ	૮૭	પત્રી/સાડાઉ	દાદર
લખમશી ચના વેલજી વિસરિયા	૮૯	કુંદરોડી	જલગામ
લખમશી વેલજી દેઢિયા	૯૧	સમાઘોઘા	સમાઘોઘા
મમીબાઈ લાલજી મુરજી વોરા	૧૦૨	મોટી વરંડી	ખાર
અનિલ હીરજી ડુંગરશી ગડા	૫૦	બાડા	બોરીવલી
અ.સૌ. માલતી ગાંગજી પ્રેમજી છેડા	૬૯	દેશલપુર(કંઠી)	અંધેરી
શ્રીમતી મીનાબેન અરવિંદ પ્રેમજી ધનાણી	૭૨	દેવપુર	વડાલા
તારાચંદ દામજી ડુંગરશી છેડા	૭૯	કાંડાગરા	મલાડ
રતનબેન મુરજી રામજી ગાલા	૮૩	કાંડાગરા	બોરીવલી
લાલજી પાલણ દેવુ મામણિયા	૯૩	બેરાજા	સફાલા
રવિલાલ રામજી દેવરાજ દેઢિયા	૭૨	ટોડા	ઘાટકોપર
દામજી શામજી ભાણજી ગડા	૭૭	મોટા લાયજા	માટુંગા
વલ્લભજી જેવત લાલજી શાહ (ગંગર)	૭૯	બિદડા	સાયન
મુલચંદ શામજી કોરશી છેડા	૮૨	ડોણ	દાદર
કેશવજી હંસરાજ દેવરાજ ગડા	૮૨	મોટા લાયજા	ડોંબિવલી
ડૉ. ગિરીશ સામત વજાણી વિછીવોરા	૯૨	કોટડા રોહા	માટુંગા
જિજ્ઞેશ કાંતિલાલ ભારમલ ગોગરી	૪૧	મોખા	કાંદિવલી
તિલક માવજી મેઘજી જૈન	૫૮	કોટડી (મહા)	ઈન્દોર
મા. ખેતબાઈ રામજી ચાંપશી મોતા	૮૨	દેવપુર	વરલી
રમણીક કુંવરજી વેરશી છેડા	૮૩	દેશલપુર	નાગપુર
મા. કેસરબેન નરશી ઉમરશી વીરા	૯૦	મો.આસંબિયા	નાલાસોપારા
ઉમરબાઈ કોરશી કેશવજી વોરા	૯૩	બારોઈ	મલાડ
પાર્વતીબેન જયંતીલાલ કેશવજી રાંભિયા	૯૬	નાના ભાડિયા	બોરીવલી
લતાબેન રમેશ નરશી હરિયા	૪૯	ડુમરા	મુલુંડ
જયાબેન લખમશી રવજી બોરીચા	૬૬	કાંડાગરા	કાંદીવલી
રસિકબાળા કાંતિલાલ શામજી સંગોઈ	૬૬	પુનડી	દાદર
મંજુલા વિનોદ ધનજી શાહ/ગોગરી	૮૧	વડાલા	વિલે પાર્લે

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
નાનજી કોરશી કુરપાર દેઢિયા	૮૭	ભુજપુર	ભુજપુર
દેવજી ધારશી કાનજી દેઢિયા/શાહ	૯૦	ભોરારા	પરેલ
મા. રતનબેન આણંદજી નથુ રાંભિયા	૧૦૧	ગોધરા	ગોધરા
પ્રવીણ રાજપાર ગાંગજી નાગડા	૪૭	નરેડી	કલ્યાણ
દમયંતી ભાઈલાલ શામજી મારુ	૪૮	કોટડા રોહા	ડોંબિવલી
તલકશી કેશવજી ધનજી ગોગરી	૬૨	કપાયા મોટા	મઝગામ
વસનજી કેશવજી નાગશી વિસરિયા	૭૭	મોખા	થાણા
મા. રૂક્ષ્મણી દેવજી રાઘવજી દેઢિયા	૮૨	ભોરારા	ગોરેગામ
કંકુબેન મુરજી ચના દેઢિયા	૯૭	કોટડી (મહા.)	કરાડ
બિંદુ દિનેશ ડુંરગશી દેઢિયા	૪૦	ગુંદાલા	કુર્લા
જયેશ શાંતિલાલ રવજી ફુરિયા	૫૯	છસરા	એલ્ફીસ્ટન
બકુલ કાનજી નેણશી દેઢિયા	૬૧	ભુજપુર	ભુજપુર
પ્રવીણ મગનલાલ શિવજી ગંગર	૬૫	નાંગલપુર	થાણા
વર્ષા વિજય નંદલાલ છેડા	૬૮	મો. આસંબિયા	મુલુંડ
કુસુમ તિલક લાલજી કારાણી	૭૨	ડુમરા	હૈદરાબાદ
શામજી કેશવજી શિવજી ગાલા	૭૪	કાંડાગરા	વિક્રોલી
કેશવજી વેલજી નેણશી માલદે	૭૬	બેરાજા	માટુંગા
વૃજલાલ રવિલાલ સાવલા	૭૬	બિદડા	નાલાસોપારા
માવજી પાલણ ટોકરશી સાવલા	૭૭	નાના રતડિયા	ફોર્ટ
વૃજલાલ ઠાકરશી વોરા	૮૪	સમાઘોઘા	મદુરાઈ
મણિબેન લખમશી દેવજી દેઢિયા	૮૮	કાંડાગરા	નાલાસોપારા
મનોજ ધનજી વેલજી છેડા	૫૪	બિદડા	મુલુંડ
ધીરજલાલ ખીમજી કાનજી ગંગર	૭૫	મેરાઉ	ઘાટકોપર
હેમચંદ વીરજી પુનશી દેઢિયા	૮૧	શેરડી	નાલાસોપારા
રતનશી મુરજી આસુ સંગોઈ	૮૯	ટોડા	વિલે પાર્લે
તેજબાઈ ઉમરશી મેઘજી ગાલા	૯૮	દેવપુર	વડાલા
રમીલા તલકશી હીરજી છેડા	૭૦	મો. આસબિંયા	ડોંબિવલી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
મંજુલાબેન ધીરજલાલ જેઠાલાલ ગાલા	૭૭	મેરાઉ	વિલે પાર્લે
વસનજી કરમશી દેવજી ગોસર	૭૯	ગઢશીશા	ઘાટકોપર
નાનજી જખુ વીજપાર ગાલા	૮૨	છસરા	બોરીવલી
ખીમજી દેવજી પદમશી હરિયા	૯૦	સાભરાઈ	કલવા
દામજી લધુ વિસરિયા	૯૦	મોટી ઉનડોઠ	નાલાસોપારા
હર્ષા લાલન	૬૧	કોડાય	બોરીવલી
શશિકાંત રતનશી દેવરાજ પોલડિયા	૬૬	તલવાણા	ડોંબિવલી
શાંતાબેન કાનજી નાનજી ગાલા	૭૭	વડાલા	વિલે પાર્લે
ભાવેશ (વાસંતીબેન મનસુખ	૪૦	-	દહીંસર
લીલાધર સાવલાના જમાઈ)			

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
ભાનુબેન લક્ષ્મીચંદ મેઘજી સાવલા	૮૧	રતાડિયા ગણેશ	ખારઘર
મણિબેન પ્રેમજી પુનશી મારુ	૮૨	પુનડી	ચેમ્બુર
સાકરબાઈ ધનજી દેરાજ પાસડ	૮૮	ચીઆસર	મુલુંડ
આણંદજી ડુંગરશી જેસંગ છેડા	૮૯	દેશલપુર (કંઠી)	ગીરગામ
કીર્તિબેન (કોડાયના ચંદનબેન મેઘજી	૫૭	-	ભાઈંદર
દેઢિયાની સુપુત્રી)			
કાળધર્મ પામેલ છે			
મહાસતીજી મેઘબાઈસ્વામી	૬૯		
સાધ્વીશ્રી કીર્તિષેણાશ્રીજી મ.સા.	૭૮		

મુલચંદ લાલજી એન્ડ કાું.

MULCHAND LALJI & CO.

Importers & Wholesale Dealers in:

One Side Coated Paper, Wet Strength Paper, Mettalized Paper, Glassine Paper, CCK Paper

Admn. Office : 229/231, Perin Nariman (Bazar Gate) Street, 1st Flr., Fort, Mumbai - 400 001.

Phone: (+91-22) 2261 7273 • 2261 7878 • 2261 7299 • **Fax:** 2261 1207

Email : info@mulchandlalji.co • **Mobile :** +91 98201 27299

Shop & Reg. Office : 202/203, Bora Bazar Street, Near Jain Temple, Fort, Mumbai - 400 001.

શ્રી ક.વિ.ઓ. સેવા સમાજ

સંસ્થાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ

સંજીવની સ્વાસ્થ્ય યોજના

બુક બેંક

પગદંડી

સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ

સમુહ લગ્ન

સ્ત્રી ઉત્કર્ષ લોન

શિક્ષણ લોન
કોમ્પ્યુટર લોન

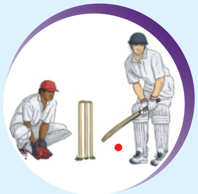
ક્રિકેટ, વોલીબોલ
બાસ્કેટ બોલ, ફુટબોલ

રમતગમત

વ્યક્તિત્વ વિકાસ
વકતૃત્વ સ્પર્ધા
OUTDOOR CAMP
MEET

રહેઠાણ લોન

શૈક્ષણિક સન્માન
વિદેશ સેમીનાર
શ્રુત-ગુણ-ગૌરવ

WPP Licence No.:- MR/Tech/WPP-215/East/2020-22
PAGDANDI (Monthly) MARCH 2022 RNI-14593/1957, Published on 1st of every month & Posted at
Mumbai Patrika Channel Sorting Office Mumbai - 400 001 on 2nd & 3rd of every Month. Postal Regd. No. MCE/251/2020-2022

Supporting PROGRESS, Optimizing POTENTIAL.

Industry Leading Technology,
Driving Sustainable Growth.

WELFARE ACTIVITIES:

- Reusable and Recyclable Products
- Rainwater Harvesting Systems
- Constant Quest To Find New Ways To Be More Efficient And Green
- 100% Virgin Material
- Employee Welfare Practices, Understanding Their Personal Matter And Hand-holding Them During Times Of Need
- Empowering Physically Challenged Women

Trusted Products, Proven Expertise

MOLDED INDUSTRIAL PACKAGING

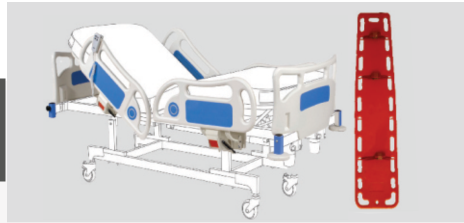

HOSPITAL FURNITURE PARTS

AUTOMOTIVE COMPONENTS

INFRASTRUCTURAL FURNITURE PARTS

Mitsu
You visualise...we mold

Mitsu Chem Plast Ltd.

Blow Moulding | Injection Moulding | Custom Moulding

+91 22 25920055 | sales@mitsuchem.com | www.mitsuchem.com
329, Gala Complex, Din Dayal Upadhyay Marg, Mulund (W), Mumbai - 400 080., Maharashtra, India.